

8 | **Matěj Matela:**
Pytláci na Jesenicku

21 | **Vlasta Hlůzová:**
Chvála lesa

46 | **František Všetíčka:**
Jesenický bard

TÉMA ČÍSLA

Les

KNIHOVNA MĚSTA OLOMOUCE VYHLAŠUJE 14. ROČNÍK SOUTĚŽE

PRVOTINY 2022

1. 1. - 31. 8. 2022

POEZIE: 5 BÁSNÍ NEBO VÝBĚR ZE SBÍRKY
NEBO

PRÓZA: 20 STRAN A4 NEBO VÝBĚR Z TEXTU

DOSUD NEZVĚŘEJNĚNÉ SOUTĚŽNÍ PRÁCE ZASÍLEJTE

ELEKTRONICKY NA PRVOTINY@KMOL.CZ,

NEBO JE DONESTE V TIŠTĚNÉ PODOBĚ

POVINNÉ ÚDAJE

JMÉNO - DATUM NAROZENÍ - KONTAKT

KNIHOVNA
MĚSTA OLOMOUCE
nám. Republiky 1, 771 66 Olomouc
www.kmol.cz

CÍLE
UDRŽITELNÉHO
ROZVOJE

KNIHOVNA MĚSTA OLOMOUCE PODPORUJE CÍLE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE.

KROK 2/2022

Periodický tisk územně
samosprávného celku Olomoucký kraj

Téma čísla.

Les

Obálka:

Foto: Jindřich Štreit.

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 19., číslo 1

Vychází čtyřikrát ročně v Olomouci

Vedoucí redaktor:

Mgr. Tomáš Chalupa

Odpovědná redaktorka:

Mgr. Michaela Heloňová

Redakční rada:

RNDr. Bc. Iveta Tichá, Mgr. Miloš
Korhoň, prof. Mgr. Jindřich Štreit,
Mgr. Michaela Heloňová, PhDr. Marie
Gronychová, Mgr. Pavel Rušar,
Mgr. Filip Gregor, PhDr. Jindřich Garčic,
RNDr. Lenka Prucková, MgA. Antonín
Valenta, Mgr. Lubor Maloň

Adresa vydavatele a redakce:

Vědecká knihovna v Olomouci,

Bezručova 3, 779 11 Olomouc

IČO: 100625

tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774

e-mail: redakce@vkol.cz

internet: www.vkol.cz/krok

facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>

Grafická úprava:

Petr Macháček

Předtisková příprava a tisk:

Books print s. r. o.

ISSN:

1214-6420 (tištěná verze)

1214-648X (elektronická verze)

Registrace:

MK ČR E 6450

Číslo vychází:

17. 5. 2022

Obsah

- 03** Úvodník *(Tomáš Chalupa)*
- 04** Smrková monokultura není les, ale plantáž
(Tomáš Chalupa)
- 08** „Jménem lesní správy, stůj!“
Vybrané příběhy o pytlácích na Jesenicku
(Matěj Matela)
- 15** Čestný fořt z jesenických lesů
(Matěj Matela)
- 21** Chvála lesa *(Vlasta Hlůzová)*
- 26** Poznání, jak funguje příroda,
nás vede k pokoře
(Pavel Marek)
- 35** Obraz lesa v literární
pozůstalosti učitele Jakuba
Lolka *(Jaroslava Čajová)*
- 40** Stromy v publikacích
19. století ve fondu VKOL
(Petra Kubíčková)
- 46** Jesenický bard
(František Všetička)
- 49** Muzejní houbaření
(Magda Bábková)
- 55** O Pohádkách lesní moudrosti
a jejich autorovi
(Vlasta Hlůzová)
- VARIA**
- 59** Dobře uražený Hanák
(Pavel Konečný)
- 62** Nalezeno na okraji
(Pavel Konečný)
- 64** Cyril Gefing se stal obětí
Akce kulak *(Petr Jiráek)*
- 70** O prostějovském Figarovi,
navýsost árijském...
(Ivan Čech)
- 73** Výrobci a obchodníci
s liturgickými předměty
v Olomouci *(Jana Krejčová)*
- 82** Knihovna funguje
v provizoriu *(Tomáš Chalupa)*
- 85** Nový vizuální styl MGP
(Veronika Hrbáčková)
- 87** Kulturní itinerář
- TÉMA ČÍSLA 3/2022:**
Krása zašlého průmyslu

Les nad Šternberkem. Foto: Dalibor Sedlák.

Úvodník

Vážení a milí čtenáři revue KROK, je jaro přecházející pomalu do léta, což značí, že by příroda měla být v rozpuku a ukazovat člověku svou krásu. Při pohledu na naše lesy se ale člověk neubrání dojmu, že stojí uprostřed pořádné paseky. Tam, kde dříve byly husté porosty, jsou holiny, často vidíme popadané stromy, hustý neprostupný les je na mnoha místech minulostí. Mluví se o kůrovcové kalamitě, ale domnívám se, že problém je hlubší. Les je stále vnímán především jako zdroj dřeva, tedy ekonomická jednotka, kterou je třeba využít, přesněji vytěžit. Ztrácíme zřejmě ze zřetele, že les má mnoho dalších funkcí a měl by být především místem pro odpočinek a rekreaci, a v neposlední řadě by měl také být biotopem pro různé druhy živočichů.

Les bychom měli mít v úctě. Jistě mi dá za pravdu každý, kdo někdy vyrazil do přírody, že v lese člověk vnímá věci jinak. Proudí v něm jiná energie, pročišťuje hlavu, dodává přirozený řád všemu kolem. Ne nadarmo vnímáme prastaré stromy jako národní poklady, protože jsou nejen živoucí kronikou naší historie, ale také zdrojem energie. Je to jeden z dávných imperativů – zasaď strom. Ne, zasaď stromy a pak je pokácej. Les je trvalá hodnota a jeho ochraně by měla být věnována velká pozornost. Měli bychom si také znovu definovat, co pro nás lesy jsou a co od jejich existence očekáváme. Naše revue by k takové debatě mohla být inspirací.

Přeji vám příjemné čtení.

Tomáš Chalupa

Smrková monokultura není les, ale plantáž, do nížin patří listnaté stromy

Lesy v Olomouckém kraji nevypadají dobře. Kdysi husté porosty vybízející k houbaření jsou dost často prořídlé, stále častěji vidíme holiny, vyvrácené stromy nebo stromy nemocné či uschlé. Velké téma je také kůrovec. Co se děje s našimi lesy a jak z toho ven, na to jsme se zeptali profesora Ivo Machara z katedry rozvojových a environmentálních studií Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého.

Jak jsou na tom lesy v Olomouckém kraji? Pro laika není pohled na ně zrovna radostný, jak to vidíte vy jako vědec?

Můj názor možná někoho překvapí. Většina lidí vidí situaci s lesy jako nějaké velké neštěstí. Já bych řekl, že co se děje v posledních letech se smrkovými monokulturami v nižších nadmořských výškách, což jsou nížiny až vrchoviny, tak je z hlediska přírodovědy pozitivní fenomén, který přírodovědci vítají. Je to proces samovolného ozdravování lesa. Už zhruba sto let si tu přírodovědci stěžují, že převážná část našich lesů jsou smrkové monokultury. Ty vznikly na sklonku 19. století, což tehdy mělo nějaké důvody a podmínky. Dnešní

rozpad těchto monokultur je zákonitý jev, který souvisí se změnou klimatu.

Takže jde o důsledek globálního oteplování?

Nejde jenom o globální oteplování, klima se mění pořád. Rakousko-uhersí lesníci, když ty monokultury zakládali, tak žili v době, která je klimaticky nazývána jako závěr malé doby ledové. Tehdy bylo výrazně chladněji a výrazně více pršelo. To byly velmi výhodné podmínky pro pěstování smrků. Tehdejší lesníci také zohledňovali ekonomická hlediska, protože vlastníci lesů chtěli produkovat kvalitní dřevo. To nabízel právě smrk pěstovaný v monokulturách. Nikdo tehdy netušil, že ty klimatické změny budou takto rychlé a že dnes budou velká sucha a málo srážek. V létě smrky trpí velmi suchem. Smrk patří do vysokých hor, na růst v horách je adaptován kořenovým systémem. Ten nejde do hloubky, ale do šířky. To vidí lidé i dnes, když vidí vyvrácený smrk, že kořenový systém smrku je mělký a široký. To se mu v těch horách velmi hodí. Příroda nám zkrátka dnes ukazuje, že smrková monokultura v této podobě do nížin nepatří. To je určité nové poznání.

Proč to tedy nezměníme a nepěstujeme jiný druh stromů?

Protože lesní hospodářství je dnes postaveno zase na těch smrcích, stejně tak je nastavena veškerá technologie lesního hospodaření od sazenic ve velkoškolkách až po způsoby obnovy lesa. Smrkové monokultury jsou totiž vlastně produkční plantáže dřeva. To není pravý nebo přirozený les, to je plantáž. Vznikají velké paseky, což lidem, kteří chodí do lesa na houby nebo na procházku, vadí. Říkají si, proč se tolik kácí, ale to je běžná technologie, se kterou se pracuje v monokulturách. Se smrkovými monokulturami je ještě jeden problém.

Jaký?

Problém je, že v těch smrkových monokulturách není prakticky žádný život (neboli biodiverzita).

Nejsou tam například téměř žádné byliny a v půdě chybí mikroorganismy, protože opad jedličí je strašně kyselý. Je to kyselý opad, který se nerozkládá a znemožňuje procesy humifikace a dekompozice, na nichž závisí fungování lesa jako ekosystému. Když se snažíme pěstovat smrky v polohách, kde není pro smrk jeho ekologické optimum, tak trpí obrovskou spoustou různých patogenů. Typicky třeba na Kosíři nebo na Svatém Kopečku vidíte, že každý druhý smrk je něčím parazitovaný. Třeba houba václavka, kterou sbírají houbaři, napadá smrky tak, že houbová vlákna prorůstají přes kořeny smrku do jeho kmene. Uvnitř toho stromu je všechno shnilé. Kůrovec zase napadá usychající (tedy suchem umírající) stromy. Když přijde několik suchých let, tak smrky nemají šanci přežít a začnou schnout a odumírat ve stoje. Jejich Jehličí je rezavé,

Krajina se smrkovými monokulturami. Zdroj: archiv Ivo Machara.

Smrkové hospodaření. Zdroj: archiv Ivo Machara.

to si můžete všimnout. A kůrovec se na tento strom zaměří. Najde si smrk, který usychá, tak mu začne vrtat chodby v obvodovém vodivém pletivu pod kůrou, tedy v živé části kmene, kterou smrk transportuje vodu od kořenů do jehličí a naopak z jehličí organické látky do kořenů. Smrk usychající kvůli nedostatku vody však nedokáže vytvořit dostatek pryskyřice, protože nemá dost vody.

Smrk se jinak kůrovci ubrání?

Zdravý smrk si s kůrovcem velmi jednoduše poradí. Smrk se brání kůrovci tak, že brouky vrtající chodbičky pod kůrou jednoduše zaleje pryskyřicí a kůrovec tam zahyne. Usychající strom s nedostatkem vláhy však nedokáže pryskyřici vytvořit, a tudíž se kůrovci neubrání. Nám se zdá, že kůrovec ten strom zabíjí, ale to je už vlastně jen poslední milostivá rána. Kůrovec je v podstatě odklízeč stromových mrtvol. Velký problém je, když se kůrovec na těchto stromech namnoží, tak může expandovat dále do okolních smrkových monokultur, fyziologicky oslabených stresem ze sucha. Takže lesníci musí tvrdě zasáhnout, aby se nešířil kůrovec na další plochy smrkových plantáží.

Jak by tedy měl vypadat les, pokud bychom nesázeli smrky?

Kdyby tu nebyla vůbec lidská civilizace, tak by převážná většina lesů v nížinách byla tvořena doubravami, výše pak dubohabroviny, pak by bylo pásmo bukových lesů, pak pásmo buko-jedlové a až někde kolem 1000 metrů nad mořem by byly smrky. Ale nikoliv jako monokultury, byla by tam pestrá směsice dřevin (smrk s jeřábek ptačím, javorem klenem atd.).

To nás znovu vrací k otázce, zda to ví i ti lesníci?

Ano, lesníci dokonale ví, jaký druh stromů na které místo patří. Mají tzv. typologické mapy, kde to je všechno přesně zaneseno. Lesník vidí, že na místě, kde mu rostou smrky, má být dubohabrový les. Ne každý vlastník lesa však chce pěstovat přirozené lesy, protože pěstování smrkových monokultur je levnější a technologicky dobře zvladatelné. Smrkové monokultury jsou tak strašně rozsáhlé, a tak všude převládají, že je velmi těžké něco změnit. Do toho klimatická změna, která plánovitě lesní hospodaření totálně nabourává a z lesníků jsou tak vlastně jen odklízeči mrtvých stromů, protože neustále musí řešit kůrovce a odstraňovat kalamity ve smrkových monokulturách. V krizi není les, ale lesní hospodářství. Je sucho, bude nejspíš teplé léto, takže i letos zřejmě zase budou odumírat další smrky a zase se budou jen odklízet mrtvé stromy. Dokud se z toho lesníci nevymaní, tak nebudou moci provádět koncepční práci a snažit se o nějakou zásadní změnu (přechod na pěstování přirozenějších a k suchu i kůrovci odolnějších smíšených lesů). Lesníci mají ze zákona povinnost do dvou let zasázet stromy každou paseku, takže se zase často vysazují smrkové monokultury, protože musí rychle zalesňovat ty paseky. Přitom kdyby to v tom zákoně nebylo, tak se na to lesníci můžou s prominutím vykašlat a nechat to, ať to pomalu a postupně zaroste samo, tak by to bylo nejlepší. Bylo by to zadarmo a celé území by zarostlo přirozeným listnatým lesem (to ovšem není možné za dva roky, proces přirozené obnovy smíšeného lesa sukcesí trvá několik desítek let).

Tomáš Chalupa

„Jménem lesní správy, stůj!“

Vybrané příběhy o pytlácích na Jesenicku před první světovou válkou

MATĚJ MATELA

Ne jeden čtenář bude bezpochyby souhlasit s prohlášením, že máloco chutná tak lahodně jako kus dobře připravené zvěřiny. Někteří pak dodají, že když si člověk jelena či srnce ještě k tomu sám uloví, požitek z krmě je o to větší. Nicméně, jak známo, zdaleka ne všichni ti, kteří se do lesa vypraví s kulovnicí přes rameno, mají k odlovu povolení...

Zabývá-li se badatel osudy lesníků, kteří svůj život spojili s oblastmi Hrubého Jeseníku a jeho podhůřím, k tématu tzv. lesního pychu se dříve či později nutně dostane. Vedle přírodních katastrof, jako byly větrné či sněhové kalamity, se totiž jednalo o jeden z nejpálčivějších problémů, s jakými museli místní muži v zeleném zápolit. Když už se hajným podařilo pytláka dopadnout, většinou svou neřest odnesl několikatydenním pobytem v káznici, v mnoha případech pak „jen“ bolavými zády s modřinami po lesníkově sukovici. Jenže občas došlo i ke tragédiím. Vypravme se za historií neoprávněného lovu zvěře obecně a následně již do nejsevernější části českého Slezska, kde se to na konci 19. a počátku 20. století pytláky jen hemžilo.

Fenomén pytláctví

Ještě v pravěku představoval lov primární podmínku pro samotnou existenci lidské populace – kromě toho, že zahnali hlad a získali kožešiny, se zároveň chránili před divokou zvěří. Zrod pytláctví souvisí až se společenskými změnami, jež vedly k pozvolnému nastolení vlastnických práv. Přestože již v období antiky začali příslušníci elit vnímat lov jako příjemnou zábavu, nižším vrstvám v možnosti odchytu zvěře stále ještě nezbraňovali. Tohoto práva byl prostý lid zcela zbaven ve středověku, kdy šlechta oproti dřívějším dobám začala za součást svých pozemků vnímat i zvěř zde žijící a k tomu povýšila lov na své výsostné právo. U nás se tak stalo v 11. století, od 15. věku bylo zakázáno lovit i drobné ptactvo. Kdokoliv jiný si tedy vylepšil jídelníček třeba jen pečeným zajícem či křepelkou, automaticky se stával pachatelem trestného činu. A zatímco ve středověku hrozil za lesní a polní pych nanejvýš pranýř či výprask, od 16. století se panstvo uchýlovalo i k popravám. Hajní pak měli od vrchnosti povoleno vypořádat se s dopadeným pytlákem po svém. Většina revírníků se spokojila s pár ranami či políčky, někteří

ale rovnou stříleli, a dokonce se dochovaly i zprávy o děsivých trestech, při nichž byl pytlák zašit do jelení kůže a poté roztrhán hladovou smečkou loveckých psů, nebo byl přivázán k mraveništi a ponechán svému osudu...

Vzhledem k současné poměrně kvalitní životní úrovni ve velké části evropského prostoru lze nezákonný odlov zvěře v drtivé většině případů přičíst touze po nebezpečí či pouhém povyražení, ať už z nudy, či střelecké vášně, čímž se pytláctví v podstatě stává těžko ospravedlnitelným činem. Eticky výrazně složitější je však náhled na pytláky v dobách minulých, kdy mnoho z nich nestřílelo na zvěř z rozmaru, ale zcela prozaicky proto, aby nakrmili sebe či svou rodinu, často pak aby ochránili pěstované plodiny a domácí zvířata. Jestliže takového pytláka stihl přísný trest, v žádném případě nemohly být sympatie jeho sousedů a blízkých na straně vrchnosti. Chudé venkovské obyvatelstvo proto s dopadenými pytláky většinou soucítilo. Ty

jedinice, kteří dokázali lesnímu personálu soustavně unikat, pak přímo oslavovalo – nejen pro jejich šibalství a vrozený kladný vztah člověka k zakázanému ovoci, ale také díky tomu, že pytláci své úlovky prodávali v hospodách či je směňovali, a přilepšovali tak všem, kteří chtěli jáhlovou kaší či zelí občas nahradit něčím vydatnějším.

Zmínky o pozitivním náhledu na tento typ venkovských pytláků se dochovaly napříč celým evropským kontinentem, pomyslného vrcholu ale dosáhly v německojazyčném prostředí 18. a 19. století, kde lidová slovesnost spolu s nastupujícím romantismem povýšila pytláky (často v příkrém rozporu se skutečností) na chrabré hrdiny bojující proti nespravedlivým feudálním restrikcím a za lepší život. V alpských salaších či šumavských krčmách se o pytlácích zpívaly písně a vyprávěly košaté příběhy, v nichž jim ústní podání nejednou přisoudilo i nadlidské schopnosti. Tento zidealizovaný pohled na pytláka coby pozitivní postavu se záhy přenesl

Budova bývalého jesenického soudu
(zde sídlil v letech 1902–1960).
Zdroj: sbírka Květoslava Growky.

do světa literatury (zdaleka nejen té brakové), do výtvarného umění a později i na filmová plátna. Z dlouhé řady těchto, v německém a rakouském prostředí proslulých, osob vyniká např. bavorský Matthias Klostermayr, porýnský Johann Muckel řečený Muggel, tyrolský Pius Walder či zřejmě nejznámější Georg Jennerwein z Bavorských Alp.

Určitý zlom v náhledu společnosti na pytláctví nastal s druhou polovinou 20. století, kdy byla zrušena lovecká privilegia šlechty a vyšších vrstev. Ke zvěřině se tak mohl dostat teoreticky každý, kdo si obstaral lovecký průkaz či povolení k odstřelu, čímž se z pytláctví vytratil dřívější punc hrdinství a revolty proti panstvu. Na adepty myslivců se za socialismu začaly klást poměrně vysoké nároky (mimo jiné museli složit zkoušku ze zoologie, kynologie či péče o zvěř), proto většina myslivců jednoduše nemohla vnímat tento koníček jako pouhou zábavu. Po roce 1989 se počet případů lesního pychu zvýšil, dnes u nás pachatelé může hrozit i pět let odnětí svobody. V současné době představuje pytláctví značný problém především v regionech Afriky, Asie, Jižní Ameriky či polárních oblastech.

Jak se pytlačilo v okolí Jeseníku za starého mocnářství

Přistížený pytlák byl u nás do poloviny 19. století většinou souzen dle práva panství, k němuž daná honitba náležela. Změna přišla po roce 1848, kdy nabyla účinnost nová správní legislativa Rakouského císařství, podle níž přešlo stíhání osob podezřelých z pytláctví pod pravomoc nově zřízených okresních hejtmanství, resp. okresních soudů. Nezáleželo tedy na tom, zdali pytláka přistihli v lese městském, církevním či soukromém, soudci se řídili zákony platnými napříč monarchií.

Sugestivní obraz *Boj s pytlákem* z dílny A. Francka.
Zdroj: *Die Gartenlaube*, Leipzig 1876, s. 169.

Většina lesních porostů ležících na území současného okresu Jeseník patřila do roku 1945 vratislavskému biskupství, našli bychom zde ale i nemálo lesů, které vlastnili zámožní podnikatelé, šlechta či statkáři. Přestože se způsoby hospodaření mohly odlišovat, v jednom byli majitelé zajedno – kromě standardního personálu museli zaměstnávat i tzv. lesní dozorce (něm. Waldaufseher), jejichž pracovní náplň mimo jiné spočívala v ostraze svěřených úseků před nezvanými návštěvníky. Zřízení této pozice na Jesenícku souvisí s dosazením Julia Micklitze (1821–1885) do funkce vrchního lesmistra biskupských statků roku 1861. Jedním z nejpalčivějších problémů, které musel Micklitz po svém odchodu z řádové Karlovy Studánky na biskupské Jesenícko řešit, bylo totiž právě pytláctví, které se lesmistrovými opatření podařilo do jisté míry oslabit, rozhodně ale ne vymýtiti.

Jednou ze skutečností, která při výzkumu jese-
nického pytláctví v období od 80. let 19. století
do roku 1914 upoutá, je vedle poměrně vysokého
čísla případů lesního pychu v těchto oblastech
rovněž častá frekvence několika opakujících se
jmen, jakýchsi patologických pytláků. Vysvětlení
se nabízejí dvě: buď byli dotyční ve svých zločinech
tak mimořádně aktivní, nebo na rozdíl od ostat-
ních neměli takové štěstí a nechali se chytit.

Do lesů okolo Černé Vody chodíval v 90. letech
načerno lovit jistý Eduard Schwarzer, nádeník
z nedalekých Velkých Kunětic, kterému již tou do-
bou táhlo na šedesát let. Když 7. září 1892 zastřelil
jelena v porostu statkáře Hoppeho, netušil, že jej
zahlédl hajný Hofmann. Ten Schwarzera okamžitě
zatkl a v následném soudním procesu byl pytlák
odsouzen k deseti měsícům těžkého žaláře. Ani
skoro roční trest odnětí svobody však Schwarzera
nepřiměl k tomu, aby si zvěřinu odepřel. Počát-
kem června roku 1894 se vypravil do honitby pat-
řící Karlu svobodnému pánu ze Skal u Kobylé nad
Vidnavkou, odkud dle svědků odcházel se srncem
na ramenou. Stálo jej to dalších třináct měsíců
kriminálu.

Dalším z místních výtečníků byl jistý Gustav
Scholz, tesař ze Širokého Brodu, který soustavně
přidělal vrásky na čele ondřejovickému nad-
lesnímu Ferdinandu Diwokému, zaměstnanému
u rodu Rudzinských. Poté, co hajný tesaře 1. čer-
vna 1897 spatřil ve svém revíru pytláčit, provedl
u něj ve večerních hodinách domovní prohlídku.
Pod podlahou našel municí a vystřílené náboje.
Přestože Scholz u soudu vše rezolutně zapřel,
půlroční kriminál ho neminul. Sotva však byl pro-
puštěn, jal se pytláčit vesele dál. Dne 26. září 1898
si nadlesní Diwoký a praktikant Kusche povšimli,

jak se tesař prochází po lese, načež pojali pode-
zření, že se sem nevydal sbírat václavky. Scholz-
ovými nekalými úmysly si byli jisti ve chvíli, kdy
je podezřelý zahlédl – lekl se a utekl na brambo-
rové pole, kde pracovala jeho žena. Když k němu
lesníci přistoupili, Diwoký jej požádal, aby jim
ukázal, co schovává pod kabátem. V tu chvíli
se ale Scholz začal s nadlesním prát. Pohotový
praktikant včas svému nadřízenému přispěchal
na pomoc, což Scholz komentoval výhrůžnými
slový: „*Jen počkej, ty prašivý pse.*“ I přes svědecké
výpovědi lesního personálu byl však Scholz tento-
krát viny zproštěn.

Jablko nepadá daleko od stromu. Scholzův syn
Alois, rovněž známý jako nenapravitelný pytlák,
hajným a četníkům dlouho unikal. Dopltil však
na to, že se spřáhl s Josefem Kühnelem žijícím rov-
něž v Širokém Brodě, který nešel daleko pro fyzické
násilí. Když jej kupř. v červnu roku 1906 přistihl
v honitbě podnikatele Regenharta lesní dozorce
Hoffmann, Kühnel vytáhl z kapsy nůž a vidličku –
nikoliv ale proto, aby poobědval, nýbrž s cílem les-
níka pobodat, za což si šel na osm měsíců sednout
do vězení. Za pytláctví a nadto postřelení statkáře
Krische 11. ledna 1908 dostal Alois Scholz pět měsí-
ců a rabiát Kühnel patnáct měsíců těžkého žaláře.

Za jakéhosi nekorunovaného krále místních
pytláků bychom mohli označit nádeníka Josefa
Scholze (příbuznost s výše uvedenými Scholzovými
nebyla prokázána). Prim hraje nejen počtem
trestů, ale i šíří své působnosti – přestože bydlel
v osadě Mýtinka mezi Jeseníkem a Rejvízem, lapil
jej jednou lesní personál v České Vsi, jindy zase
v Dolní Lipové. Ze začátku musel uhradit jen pe-
něžní pokutu, s dalšími ulovenými kusy se však již
nevynul vězení.

Na život a na smrt

Bohužel ani na Jesenicku však setkání hajného s pytlákem nekončilo vždy jen finančním postihem nebo arestem. Často bohužel tekla krev.

Ráno v neděli 4. května 1890 se biskupský podlesný Johann Tobias z Adolfovic (dnes součást obce Bělá pod Pradědem) sešel v hlavním lesním průseku pod Dlouhou horou s lesním dozorcem Josefem Vogelem, který jej informoval o dvou podezřelých

Na místě tragické smrti nadlesního Leischnera je k vidění vkusný kamenný pomník, náhrada za původní pomníček z meziválečného období. Foto: autor článku.

mužích. Když oba lesníci trochu sestoupili, spatřili ve vysokém porostu člověka oblečeného v bílé košili a modrých podvlíkačkách. Aby podezřelého lapili, vydal se Tobias podél horního konce lesa doleva, zatímco Vogel zamířil mladým houštím napravo. Neuběhly ani dvě minuty, když Tobias zaslechl výstřel a hned nato Vogelovo zvolání: „Ježíši, Maria.“ Pak zazněl další výstřel a hned po něm třetí. Okamžitě se vydal po směru, odkud se rány ozvaly, a po dlouhém hledání ke svému zděšení našel Vogela ležícího tváří k zemi bez známek života. Půda pod ním byla nasáklá krví a nebylo pochyb o tom, že Vogel byl zastřelen. Tobias se urychleně odebral do Dětrichova (dnes součást Jeseníku), aby informoval nadlesního Schöna. Ten ihned kontaktoval c. k. obvodního lékaře Friemela, jenž na místě konstatoval smrt. Vogel utrpěl dvě střelná zranění, z nichž jedno zasáhlo levé zápěstí, zatímco druhé pravou část obličeje, krk, klíční kost a břicho.

Za hlavního podezřelého označili vyšetřovatelé Josefa Hoffmanna, syna statkáře z Bukovic (dnes součást Jeseníku), který se 24. května k činu přiznal. Osudného rána se spolu s mladším bratrem Lorenzem vydal po otcově poli směrem do lesa, kde ale zahlédli Vogela a Tobiasa. Oba bratři tedy utekli do smrkového houští ležícího již na hranici s biskupským lesem. Zatímco Lorenz, jen v bílé košili a modrých spodkách, zašel hlouběji do lesa, starší Josef, oblečený v tmavém obleku, se ukryl do houštiny, kolem níž záhy procházel Vogel a mladíka si všiml. Když Hoffmann seznal, že je odhalen, vypálil na lesního dozorce ránu, která jej zasáhla do dlaně. Oběť vykřikla a Hoffmann se dal na útěk. Dál se ale v houští nemohl dostat, proto se uchýlil na kraj lesa. Udělal jen pár kroků, když po něm Vogel vystřelil a zasáhl ho do levé hýždě.

V tu chvíli se Hoffmann otočil a vypálil druhou, tentokrát již smrtelnou ránu. Nato se sešel s bratrem a oba utekli přes pole domů. Cestou se Josef Hoffmann zastavil asi dvě stě kroků od otcovy stodoly, kde do úkrytu pod kořeny shnilého stromu schoval pušku. Po příchodu domů si vrah umyl ránu a očistil šaty od krve.

Obžalovaný Josef Hoffmann u soudu prohlásil, že hajný vystřelil jako první, své odvolání původní výpovědi však nedokázal nijak zdůvodnit. Přítomní svědci se zároveň jednomyslně shodli na tom, že zabítý Vogel byl plachý člověk, který se zdráhal střílet i při lovu zvěře, takže by jej nikdy nenapadlo zacílit mušku na člověka, který jej sám předtím nenapadl. Hoffmannovi zároveň nepomohla ani skutečnost, že před uložením do úkrytu zacpal konec hlavně své dvojky korkovými zátkami, aby uvnitř nezrezivěla, což pohled tribunálu na obžalovaného coby chladnokrevného a bezcitného jedince ještě prohloubil. Výpověď ve prospěch bratra změnil i Lorenz, ani on ale c. k. soudní stolicí neošálil. Rozsudek vyneseny 3. září poslal Lorenze na dva měsíce do vězení, Josef byl odsouzen k smrti provazem. Tento trest mu císař zmírnil na dvacet let žaláře, avšak již v srpnu roku 1893 podlehl v mírovské věznici tyfové nákaze. Bylo mu dvacet devět let.

„Odpouštím svému vrahovi“

Skoro o čtvrt století později, 6. srpna 1914, se v časných ranních hodinách vydal nadlesní z Mikulovic Oskar Leischner se svým patnáctiletým synem Hubertem na lov, starší syn Oskar zůstal v lovecké chatě a připravoval snídani. Po chvíli se oba lovci rozdělili. Zatímco nadlesní čekal na zvěř, spatřil mladíka Aloise Stöhra ze Širokého Brodu se zbraní v ruce. Zvoláním jej vyzval, aby zahodil zbraň

Mikulovický nadlesní Oskar Leischner, jemuž se dopadení pytláků Stöhrových stalo osudným. Zdroj: *Niklasdorfer Heimatbote* 2007, č. 20.

a vzdal se. Když ale Stöhr nereagoval, Leischner na něj vystřelil a zasáhl ho do pravé paže. Nepočítal však s tím, že pytlák není sám – do lesa se toho rána vydal s bratrem Adolfem, který na nadlesního vystřelil z bočního úkrytu a zasáhl jej do břicha. Když k místu přispěchal mladý Hubert Leischner, našel otce silně krvácejícího. Dva pytláci mezitím utekli. Spěchal proto do nedaleké hájovny, odkud přivedl dva muže s nosítky, kteří zraněného odnesli domů. Nebohého nadlesního navštívilo několik lékařů, z nichž všichni naléhali na okamžitý převoz

do opavské nemocnice. Nicméně právě v těchto dnech se rozebíhala válka, později označovaná jako první světová – kvůli přesunům vojsk se uzavřely hlavní dopravní cesty a těžce raněný Leischner byl do Opavy převezen s velkým zpožděním. Tyto tragické okolnosti způsobily, že se veškerá lékařská pomoc ukázala jako marná. Oblíbený mikulovický nadlesní skonal v mučivých bolestech 11. srpna, na opavském hřbitově spočinul o tři dny později. Ještě před smrtí stihl do svého zápisníku napsat krátká, o to však silnější slova: „*Ich verzeihe meinem Mörder.*“ Odpouštím svému vrahovi.

Nadlesní Leischner patřil k vysoce ctěným osobnostem celého regionu. Narodil se v roce 1863 v Dolní Lipové jako syn tamního nadlesního a po vystudování lesnické školy na Úsově vstoupil v květnu roku 1886 do služeb vratislavského biskupství. Působil na revírech Jánský Vrch, Rejvíz, Adolfovice, Česká Ves a Žulová, až byl roku 1907 přeložen do Mikulovic. Na všech těchto místech si

zesnulý otec tří dcer a čtyř synů ve věku 6 až 22 let dokázal svou přátelskou povahou a pracovitostí získat náklonnost a respekt obyvatel. Ze všech stran Jesenicka tak zaznívalo rozhořčení spolu s apely na brzké potrestání vrahů. Opavský soud odsoudil v listopadu téhož roku Adolfa Stöhra k sedmi a Aloise ke čtyřem letům odnětí svobody. Každého 6. srpna jim pak uvržením do temné cely mělo být připomenuto, že svým počínáním připravili sedm dětí o milovaného otce.

Nevíme, zdali toto rozhodnutí soudu veřejně pobouření utišilo. Starosti místních se v té době zřejmě již plně zaměřily na stále eskalující konflikt, který se z Balkánu rozšířil prakticky na celý evropský kontinent. Za první světové války zažívalo pytláctví vzhledem k materiálnímu nedostatku skutečný rozmach, který – zdaleka nejen na Jesenicku – přetrval i po roce 1918, kdy řešení tohoto problému připadlo novému československému státu. To už je ale jiný příběh.

Matěj Matela (* 1992) se soustředí na střípky kulturního dědictví původního německého obyvatelstva Jeseníků, zejména vysokohorských oblastí. Dlouhodobě se zabývá výraznými osobnostmi místního lesnictví období 19. a počátku 20. století. Působí jako odborný pracovník ve Vlastivědném muzeu Jesenicka.

» matejmatela@seznam.cz

Čestný fořt z jesenických lesů

Biskupský lesmistr Johann Nepomuk Peschke

MATĚJ MATELA

V oblasti Jeseníků a podhůří představovaly pěstování, těžba a produkce dřeva ještě donedávna naprosto zásadní pilíř místního hospodářství. Není proto s podivem, že se zde páni fořti a hajní těšili obrovskému respektu. Jejich specifická kultura se pak odrazila prakticky ve všech sférách života nejvyšších moravsko-slezských hor, které si bez rozšafných mužů v zeleném prakticky nelze ani představit. Z dlouhé řady význačných lesnických osobností, jež by si naši pozornost rozhodně zasloužily, jsem nakonec zvolil muže, v jehož životě se vskutku mimořádně zračí nejtýpější aspekty lesního hospodaření Jeseníků v časech c. k. monarchie a který je svou pracovitostí a houževnatou náturou výtečným příkladem pravého fořta staré školy. Jméno Johanna Nepomuka Peschkeho, stejně jako jeho kolegů, z regionální paměti kvůli vysídlení německého obyvatelstva vymizelo, o to více je zapotřebí pokusit se tyto osobnosti do povědomí veřejnosti alespoň částečně navrátit.

Na svět přišel 13. dubna 1837 v Třemešné (něm. Röwersdorf), dnes výchozí stanici úzkokolejky do Osoblahy, jako jediný syn obchodníka se

střížním zbožím Johanna Peschkeho a jeho manželky Josefy, rozené Heisig. Vzhledem k finančně zajištěnému rodinnému zázemí se mladíkovi dostalo možnosti studovat gymnázium v tehdy pruské Nise, odkud zanedlouho díky výtečnému prospěchu přešel na prestižní gymnázium svatého Matěje ve Vratislavi, které úspěšně zakončil roku 1854. Svůj sen stát se lesníkem začal naplňovat hned následujícího roku, kdy absolvoval roční praxi u vratislavského biskupství, konkrétně se zaučil na revíru Mnichov (něm. Einsiedel, dnes součást Vrbna pod Pradědem). Měl štěstí, neboť zatímco jeho starší kolegové se museli v rámci svého lesnického vzdělávání spokojit většinou jen s tímto praktickým zaškolením (jehož úroveň se přirozeně proměňovala v závislosti na znalostech a zkušenostech jednotlivých nadřazených školících revírníků) či vystudovat finančně nákladný lesnický ústav v dolnorakouském městě Mariabrunn, mladík z Třemešné mohl vědomosti v oboru získat na značně vysoké úrovni, a ještě k tomu nedaleko od domova. Od října roku 1852 totiž v Úsově (něm. Mährisch Aussee) fungovala dvoutřídní lesnická škola pro Moravu a Slezsko, mimořádně

kvalitní vzdělávací instituce, na kterou Peschke nastoupil roku 1856 a o dvě léta později ji s vynikajícími výsledky dokončil.

Vratislavskému biskupství, které již od 14. století až do roku 1945 spravovalo území dnešního okresu Jeseník a severozápadní část okresu Brunál a jemuž patřila drtivá většina zdejších lesních

porostů, zůstal Peschke věrný i po vystudování úsovského ústavu. Již v listopadu roku 1858 se stal lesním praktikantem neboli adjunktem v Heřmanovicích (něm. Hermannstadt), kde se jej ujal ostřílený fořt Franz Gleicher. Ani mladého Peschkeho neminul typický rys tehdejšího lesnictví, tedy časté přemísťování. Již počátkem července

Na nadlesní správě mnichovského revíru v Železné fořtoval 21 let otec Johann a později i syn Franz, který zde odsloužil o celý jeden rok více. Zdroj: Státní okresní archiv Jeseník.

následujícího roku byl přeřazen na revír Červená Voda (něm. Rothwasser), o jedenáct měsíců později na lesní úřad v Žulové (něm. Forstamt Friedberg) a v květnu roku 1861 se ocitl na vrchním lesním úřadě v Jeseníku (něm. Oberforstamt Freiwaldau). Ještě téhož roku složil vyšší státní lesnickou zkoušku a 1. února 1864 přesídlil tam, kde svou kariéru začínal – na rozlehlý revír Mnichov, tentokrát však již ve funkci nadlesního (něm. Oberförster).

Na fořtovnu v obci Železná (něm. Buchbergsthal), tehdy sídlo mnichovského revíru, si již v listopadu přivedl nevěstu Wilhelminu, dceru rejvízského nadlesního Ignaze Hermanna, a s agilitou sobě vlastní se pustil nejen do zvelebování svěřeného úseku, ale zapojil se i do veřejného dění obce. Spolu se starostou Gottwaldem se kupř. významnou měrou zasloužil o vznik místní školy, jež byla slavnostně otevřena v listopadu roku 1870, a coby uznávaný odborník a vážený člověk byl o devět let později dokonce požádán, aby po odvolání ne příliš úspěšného ředitele místních železáren Stranetzského načas převzal vedení podniku. Ačkoliv měl pan nadlesní své práce až nad hlavu, v zaměstnání i doma (v té době již s manželkou vychovávali šest dětí), výzvu přijal a podnik vedl dva roky.

Jeden z jeho přátel později trefně poznamenal, že Johann Peschke se cítil nejlépe tehdy, když byl zavalen prací. Málokterá z nalezených charakteristik vystihuje tohoto fořta přesněji, seznam jeho aktivit je skutečně nezměrný. Již od mládí byl např. členem Moravsko-slezského lesnického spolku (něm. Mährisch-schlesischer Forstverein), do jehož periodika *Verhandlungen der Forstwirthe von Mähren und Schlesien* často a rád psával, stejně jako do *Centralblatt für das gesammte Forstwesen*

Johann Nepomuk Peschke v plné síle zhruba okolo třicátého roku života. Zdroj: Vlastivědné muzeum Jesenicka.

nebo *Österreichische Forst-Zeitung*. Z Peschkeho literární činnosti nelze nezmínit jeho zajímavý text o lidových zvycích poškozujících lesní porosty, jenž byl uveřejněn na stránkách posledně zmíněného periodika 2. března 1883. Na počátku Peschke hovoří o nezbytnosti lesních porostů pro tisíce chudých chalupníků, kteří by se neobešli bez otopu a často ani bez lesních plodů. O to více však autor odsuzuje poškozování lesa, k němuž – nevědomky, ale i ze zlomyslnosti či zjištnosti – soustavně dochází, zejména pak u příležitosti vybraných svátků a lidových obyčejů. Jako první příklad zmiňuje Peschke Vánoce, jimž každoročně padnou

za obět tisíce smrků a jedlí. *„Přísný dozor nestačí. Lesní správa musí obyvatelům nabídnout možnost levného nákupu vánočních stromků. Budou-li zaměstnanci lesní správy vybírat z porostů uvážlivě, i škoda bude co nejmenší,“* píše Peschke. Jako další uvádí „dětský zlozvyk“ obcházet o pašijové neděli domy s ozdobenými stromky nebo krášlení oltářů a kostelů březovými i smrkovými větvičkami o červnovém svátku Božího těla. *„Pokud by postčily větve získané za dozoru zaměstnanců lesa, kdy i zde se najde nějaký ten přebytečný stromek, mohl by vcelku pěkný obyčej proběhnout bez značné újmy na lesních kulturách.“* S drakonickými opatřeními směrem k veřejnosti ale Peschke nesouhlasí, jediným východiskem je podle něj soustavné vzdělávání veřejnosti. *„Význam lesa je třeba zdůrazňovat šířením odborné literatury, předčítáním, spolkovými přednáškami, ve školách pak podporou úkolů vzbuzujících lásku k přírodě. ‚Ochrana zvířete a rostlin‘ musí se stát heslem každého inteligentního národa vajícího si sama sebe!“* uzavírá pan nadlesní.

Peschkeho všestranné schopnosti a výtečné pracovní výsledky byly ze strany jeho nadřízených samozřejmě reflektovány. Když proto v dubnu roku 1885 zesnul vrchní lesmistr Julius Micklitz, zřejmě nejvýraznější postava jesenického lesnictví předminulého století, bylo zapotřebí do vedení biskupských lesů dosadit co nejschopnější pracovníky. Fortelný Peschke (mimochodem velice dobrý přítel zesnulého Micklitze, jenž mu byl i svědkem na svatbě) tak záhy dostal nabídku nastoupit na místo lesního inspektora (něm. Forstinspektor). Nerozhodl se hned, k lesům Medvědské hornatiny si vybudoval pevné pouto, které nechtěl zpřetrhat. Nakonec ale převážil smysl pro povinnost, tolik typický rys tehdejších hajných, a Peschke s rodinou

přesídlil do Javorníku, kde zasedl v kanceláři nejvyššího správního orgánu biskupských lesů, Komorního ředitelství (něm. Kameraldirektion Jauer-nig). Stalo se však to, čeho se lesník obával: vysoké postavení jej odloučilo od každodenního kontaktu s milovanými lesy a nutilo jej přijímat rozhodnutí, s nimiž se pracovně, a často ani osobně neztotožňoval. Proto po smrti žulovského lesmistra Antona Müllera v roce 1892 požádal Peschke o přeložení na místo zesnulého. Bylo mu vyhověno. Rodina se tak přestěhovala do Žulové, odkud Peschke řídil provoz jedné třetiny biskupských lesů (další dvě třetiny spadaly pod lesní úřad ve Zlatých Horách a Jeseníku). A rychlebské i jesenické hvozdy tak opět mohly pozdravit usměvavého a spokojeného lesmistra Peschkeho.

Ani s odchodem do Javorníku a následně do Žulové se Peschke samozřejmě neopomněl zapojovat do celé řady mimopracovních aktivit. Úzce se např. podílel na vzniku Spolku na ochranu honby pro Západní Slezsko (něm. Jagdschutzverein für Westschlesien), jenž byl v červnu roku 1891 schválen Slezskou zemskou vládou a který si vedle podpory myslivosti, ochrany přírody či dodržování zákonů a právních předpisů spojených s honitbou kladl za cíl rovněž finanční výpomoc směrem k příbuzným členů sdružení v případě neštěstí (pro tento účel vznikl fond sv. Huberta, podporující vdovy a sirotky členů). Peschke se i nadále angažoval ve vzdělávacích sdruženích, namátkou byl členem školního výboru kamenické školy v Žulové, členem správní rady Vyšší zemědělské státní školy v Horních Heřmanicích (něm. Ober Hermsdorf), předsedou několika místních školských rad apod. Zapojil se rovněž do činnosti proslulého Moravsko-slezského sudetského horského spolku,

nejprve coby člen sekce Vrbno, později Žulová. Spolu se zlatohorským biskupským lesmistrem Josefem Smetaczkem působil jako odborný znalec ve věci vyvlastňování za účelem výstavby železnic. Ještě za života jej města Žulová a Třemešná poctila titulem čestného občana, byl čestným členem spolku veteránů Javorník a Žulová atd. I přes nesmírné vytížení si však pan lesmistr dokázal najít čas na jeden ze svých nejmilovanějších koníčků – lov. Platil za vskutku vášnivého nimroda, jenž se mohl chlubit padesáti skolenými jeleny a překrásnou sbírkou paroží.

„Lesmistr Peschke byl jedním z těch lidí, na něž prostě nemůžete zapomenout, i když je znáte jen letmo.“ Podobně velkorysá slova směrem k lesníkům ve povaze zaznívají ve vzpomínkách jeho blízkých více než často, přičemž v řadě nejčastěji skloňovaných vlastností jasně vítězí Peschkeho přímost a čestnost, tedy zřejmě nejtypičtější atributy jeho osobnosti. Na rozdíl od mnoha svých kolegů pak podle všeho nevyhledával hlučnou společnost a nejlépe se cítil v rodinném kruhu, což ostatně plně potvrzuje i zpráva uveřejněná v *Östereichische Forst- und Jagd-Zeitung* na sklonku roku 1898, kdy slavil čtyřicetileté výročí služby. Zatímco většina lesníků zapila toto významné profesní jubileum na některé z hájoven či loveckých chat, Peschke – navzdory všeobecně očekávaným zvyklostem – požádal, aby směl tento den strávit v tichosti a pouze s nejbližšími. Medaile za zásluhy od císaře Františka Josefa I. mu tak nebyla předána před zástupy přihlízejících, ale interně. Přání pronesené v závěru tiskové zprávy, totiž že padesát let od svého nástupu do služby by měl lesmistr oslavit již ve slavnostnějším duchu, se však autorovi textu ani Peschkeho spolupracovníkům

Přísný, někdy morousovitý, avšak spravedlivý a mimořádně schopný. Nadlesní Franz Peschke na snímku druhý zprava s fajfkou. Zdroj. Státní okresní archiv Jeseník.

nesplnilo. Nedlouho poté se u tohoto dosud vitálního fořta objevila zákeřná srdeční choroba, k níž se postupně přidávaly další vážné nemoci, které lesník nedokázal překonat ani lázeňskými pobyty v dolnorakouském Kaltenleutmachenu či na Gräfenberku, tj. v současných Lázních Jeseník. Biskupský lesmistr a všeobecně vážený člověk Johann Nepomuk Peschke skonal, obklopen svými nejbližšími, 15. prosince 1900 o půl šesté ráno. Bylo mu pouhých 63 let.

Obľiba zesnulého lesmistra se plně projevila o dva dny později během pohřbu, na něž se dostavil vskutku početný zástup truchlících. Cestu na žulovský hřbitov, vedoucí po masivním kamenném mostě nad hlubokou roklí, krásily smrky a jedle, a smuteční průvod tak symbolicky kráčel lesem, který zesnulý tolik miloval. Šest hajných odneslo

rakev do kostela a šest nadlesních ji později spustilo do hrobu ozdobeného jedlovým chvojím...

Smrtí však, jak známo, končí pouze fyzická existence. Člověk žije dál ve vzpomínkách, ve své práci a samozřejmě v potomcích. Mezi ikonické rysy lesnictví patřilo (a v řadě případů dosud patří) předání pomyslného zeleného žezla svým dětem. Nejinak tomu bylo i v rodině lesmistra Peschkeho – profesi lesníka si zvolili všichni čtyři jeho synové. Peschkeho děti však nepodědily jen lásku k lesu, ale u dvou potomků se projevila i otcova kreativní povaha a záliba v psaní. Nejstarší syn Julius publikoval (často pod pseudonymem Janus Sylvestris) díla nejrůznějších žánrů, z nichž počtem vynikaly humoresky z lesnického prostředí, pustil se ale také do kriminálních novel. Mnohem známější se však stala Peschkeho nejmladší dcera, ve své době velice oblíbená spisovatelka Hedwig Teichmann. Ta dokonce svému otci posmrtně složila hold, když se jeho osobou zřetelně inspirovala pro tvorbu postavy pracovitého a charakterově bezchybného lesníka Rohrbacha v románu *Im Banne der Heimat* (volně přeloženo Okouzlen vlastí) z roku 1922, oslavujícím prostý život v nitru slezských hor. Bohužel, autorka v knize dala průchod velice primitivnímu německému nacionalismu a své

silné averzi vůči slovanskému živlu, což tuto poctu zesnulému Peschkemu, člověku smířlivému a tolerantnímu, značnou měrou kazí a činí ji pro současného čtenáře de facto nečitelnou.

Rodnému kraji zůstal věrný pouze Peschkeho syn Franz, narozený 1. února 1869 v Železné, jenž zde pokračoval v dobré tradici svého jména. Po vychození státní reálné školy v Krnově absolvoval roku 1889 úsovský ústav a ihned nastoupil jako adjunkt k biskupským lesům. Po letech strávených na hájovných ve Vidlích, Horní Lipově či ve Zlatých Horách byl roku 1905 jmenován nadlesním v rodné Železné, kde patřil k nejváženějším občanům, mimo jiné stál u vzniku sboru dobrovolných hasičů a pořádal oblíbené střelecké závody. Tento svérázný chlapík, jenž nešel pro ostřejší slovo daleko, byl v roce 1927 penzionován a odstěhoval se do Vítkova. Zemřel počátkem prosince roku 1930 ve vítkovické závodní nemocnici na srdeční selhání, stejně jako jeho otec Johann. Spočinul na mnichovském hřbitově, nicméně ani jeho hrob se bohužel nedochoval. Paměť na lesníky Peschkeovy a další stovky předválečných hajných tak dnes uchovávají jen zaprášené archivní spisy a v němém tichu i samotné jesenické hory, jimž tito a další fořti poctivě sloužili.

Chvála lesa

VLASTA HLŮZOVÁ

Stromy a lesy jsou výraznou součástí naší krajiny odedávna. Na Zemi existují již více než 300 milionů let.

A lesy a člověk? Provázejí se v přírodě také odjakživa. Dokonce se říká, že jsme ze stromů „slezli“. Ve střední Evropě hrál les od prvopočátku jejího osídlení hlavní roli. V představách člověka kdysi ztělesňoval též místa neznámá a neprobádaná, tajemná i nebezpečná. Proto je lidská představivost spojila s vybájenými bytostmi, takže v lesích údajně žili lesní duchové, hejkalové a hejkalky, jezinky, divoženky, lesní víly, bludičky, lesní skřítkové, mechoví mužičci a ženušky. Příběhy o nich nám uchovala ústní lidová tradice až do doby, kdy byly sběrateli lidové slovesnosti zapsány (převážně v 19. století), podobně jako lidové písně a moudrá pořekadla. Také mnohé z nich hovoří o lese (např. *Já do lesa nepojedu..., Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá...*).

Les skýtal člověku ochranu i útočiště v nouzi, úkryt a přístřešek před deštěm a zimou, stín v horkých dnech. Dodával mu dřevo k otopu, na stavbu obydlí i výrobu nejrůznějších předmětů, plody některých stromů zaháněly hlad. Mnoha generacím poskytoval les prostor pro osidlování.

Po rozsáhlé ztrátě souvislého krajinotvorného lesa, způsobené jeho nadměrným staletým využíváním (přibližně od počátku novověku), pokrývá les v současné době více než 37% plochy zemí Evropské unie a asi 34% plochy České republiky. Lidé zde už totiž svým hospodařením překročili meze zatížitelnosti lesa a změnili rámcové podmínky biosféry tak zásadně, že v posledních desetiletích začalo docházet k takzvanému „vymírání lesa“. Chřadnutí stromů se však neomezuje jen na určité druhy, lokality a typy lesa, ale zachvacuje evropské lesy jako celek, ovšem se zřetelnými trendy k totálnímu vymírání lesa v průmyslově zvláště zatížených oblastech. Výjimkou není ani Česko.

O důležitosti stromů v krajině byl přesvědčen i náš první prezident T. G. Masaryk. Již koncem 19. století upozornil na to, že za rozkvět průmyslové výroby platíme masivním odlesňováním české krajiny. Prohlásil: *„Brzy kultura měřiti se bude opětným zalesněním.“*

Dnes si již plně uvědomujeme, že bychom natrvalo žít bez lesa asi nemohli a jeho další existence je (zvláště ve střední Evropě) nutná jak podle ekonomických, tak podle ekologických měřítek.

Je zřejmé, že bez zdravého, přírodě blízkého lesa na určitém území nemůže existovat ani výnosné a ekologicky přijatelné zemědělství. Plošný, loukami propojený vysokokmenný les vytváří pro rozlehlé části Evropy předpoklad klimatu i úrodnosti půdy, jaké ospravedlňují pojem „kulturní země“. Nároky veřejnosti na trávení volného času v lese, ani dodavateli dřeva očekávaný rychlý výnos, nebudou moci v budoucnosti převážít ekologická hlediska, les má svou existenci význam také pro přežití naší kultury, a tím i naší civilizace; koloběhem látek a rovnováhou své přirozené dynamiky je nositelem těchto forem využívání. I dnes – přes velký technologický pokrok – zjišťujeme, že stromy jsou pro náš život nezbytné a nemůžeme je ničím nahradit.

U nás se nacházejí ve vyšších polohách převážně lesy jehličnaté (smrky, jedle, borovice, modřín...), v nížinách lesy listnaté (duby, buky, břízy, javory, jasan) a smíšené. Dříve lidé vysazovali především smrky, protože rychle rostou. Avšak rozlehlé smrčiny byly v dávnější i nedávné minulosti poškozeny větrnými smrštěmi s následnými polomy a kůrovcovou kalamitou. Protože revitalizace lesa je dlouhodobou záležitostí, obnovují se nyní při nové výsadbě lesy smíšené namísto smrkových monokultur.

Ztrátu rozlehlých lesních ploch způsobují občas i lesní požáry či ekologické havárie, v 90. letech minulého století lesům uškodily po mnohde nepovedené privatizaci cenných lokalit (rybníků a částí lesů) i soukromé podnikatelské záměry v turisticky zajímavých oblastech.

Stará alej nad Králíky ke klášteru Hedeč.
Foto: Dalibor Sedlák.

Milujeme les, potřebujeme jej a využíváme jeho stromový porost. Les slouží jako místo k rekreaci, zásobárna vody a „čistička“ vzduchu. Lesy utvářejí obraz krajiny, chrání ji před zpustnutím a zachovávají úrodnost půdy. Jsou domovem zvěře a útočištěm ohrožených a nyní mnohdy již chráněných druhů zvířat. Les je velkou součástí kvality života, které se nechceme zříci. Obyvatelé střední Evropy – od Švýcarska až po Karpaty a od Harzu až po jižní Alpy – si nedovedou představit svoji krajinu bezlesou. Lesy jsou dochovaným dědictvím i naším závazkem pro budoucnost a je třeba je chránit, aby nevymíraly na stres, emise našich továren a aut.

Jisté i u nás si sběrači lesních plodů a houbaři už před léty všimli, že tohoto lesního bohatství značně ubylo. V poválečných letech jsme se těšili z každé jedlé houby a z každé sklenice marmelády z lesních plodů. V lesích rostlo mnoho druhů hub, na pasekách a v průsecích zrály bobuloviny a lískové ořechy. Nejen děti, ale také dospělí sbírali v létě a na podzim maliny, borůvky, brusinky a ostružiny, ale i šípky, bezinky a dokonce i plody dříví. Hospodyně musely tehdy hospodařit velmi šetrně a úrodu pečlivě zužitkovávaly. (Nezapomeňme, že přídělové hospodářství na veškeré spotřební zboží trvalo u nás nepřetržitě od roku 1939 do roku 1953). Jak výborně chutnaly šťávy a marmelády z lesních plodů a kolik krásných zážitků se vázalo k tomuto samozásobování z lesa! Houby se krájely na plátky a sušily na vzduchu, směsi hub se zavařovaly. Po úspěšném sběru bývaly večer pečené holubinky. Trocha tuku a špetka soli stačily na rychlou pochoutku s dobrým, poctivým chlebem. Anebo smaženice, smažák či šmahula, houbová míchanice s vajíčkem! Člověk

byl v době nedostatku vděčný i za to nejprostší... Také základ pro bylinné čaje nabízel les (sušené malinové či jahodové listy aj.).

Od té doby ovšem musely naše lesy jako majetek státu přečkat různé způsoby hospodaření. Od 60. let minulého století byly doslova vydány napospas „zelenému cechu“ myslivců a lesníků, těžařům dřeva (lesy byly vnímány jako „továrny“ na dřevo a zápalky) i milovníkům přírody, od 70. let pak byly lesy zpřístupněny veřejnosti „pod tlakem rekreace“ pracujících (budovaly se chaty, turistické cesty, stezky pro rekreační běh, asfaltové lesní silnice kvůli masivní těžbě dřeva a jeho odvozu těžkými stroji; namísto náročné, těžké i nebezpečné ruční práce lesních dělníků při kácení stromů, přibližování dřeva i jeho odvozu koňskými potahy nastoupila na pomoc modernější technika, ovšem k lesnímu prostředí méně šetrná).

Zlé „procitnutí“ přišlo až v 80. letech, kdy se les stal i v celé střední Evropě středem zájmu a rozsáhlého výzkumu. Problémy lesů a odborné diskuse o nich rovněž ukázaly, jak málo se do té doby vědělo o přírodních souvislostech, o rozmanitém propojení stromů s okolím. Výzkum škod nového typu prokázal, že les je přirozený a mimořádně rozmanitý systém (ekosystém), ve kterém stromy, ostatní rostliny, houby, drobné organismy (mikrobi), živočichové a člověk na sebe vzájemně působí. Dnes již naštěstí lesní hospodářství, nauka o lesích a ekologie shromáždily dosti poznatků a zkušeností, že hledíme na les novým pohledem a víme, jak s ním rozumně hospodařit i do budoucna. Rovněž široká laická veřejnost si tohoto našeho přírodního bohatství již opět více váží. Vědecky prokázána je rovněž skutečnost, že i přírodní prvky v našich městech a obcích nemají jen

okrasnou (estetickou) funkci, ale mají významný vliv na naši psychickou pohodu, duševní a tělesné zdraví i pracovní výkonnost; městská zeleň dokonce ve značné míře ovlivňuje také sociální chování obyvatel. Pohled do zeleně uklidňuje naše oči i mysl, zeleň evokuje radost ze života, i pouhý rašící zelený výhonek je po tisíce let symbolem radosti z přicházejícího jara a konce zimy.

Lesní porosty již po několika málo letech trvale změni své okolí a vytvoří si vlastní mikroklima. Odpařují více vlhkosti než volná vodní plocha stejné velikosti, „lámou vítr“, zastíňují půdu a zadržují vodní srážky jako houba. Tlumí kolísání počasí, zmírňují sluneční záření a pouhou svou existencí vytvářejí natolik jiné životní podmínky, že velká část historie vývoje života by bývala probíhala jinak, kdyby žádné lesy neexistovaly.

Mimoto stromy tlumí hluk a zachycují prachové částice z ovzduší. Listy i jehličí stromů každoročně vážou nepředstavitelně velká množství plynného oxidu uhličitého ze vzduchu a vytvářejí z něj za pomoci vody a slunečního světla organické sloučeniny. Proces se nazývá fotosyntéza. Klíčovou úlohu v tomto přírodním procesu hraje barvivo – listová zeleň (chlorofyl). Listy zachycují energii slunečního světla a činí ji využitelnou pro rostliny – bez spolupůsobení listové zeleně by totiž nemohly z oxidu uhličitého a vody vzniknout cukry (uhlohydráty) a ty nemohly být dále přeměňovány v celou paletu dalších látek. Prostřednictvím zeleného barviva se listy stávají podivuhodnou „fotochemickou továrnou“. Stromy vyrábějí kyslík z oxidu uhličitého vlastně „zdarma“! Na fotosyntéze stojí celý řetězec složitých chemických reakcí a závisí na ní maximální měrou život celé Země. Proces fotosyntézy je úžasný!

V dávnější minulosti měli naši předkové les ve velké úctě. Starých stromů si vážili pro jejich sílu, velikost a krásu. Jejich stáří můžeme vyčíst z letokruhů.

Mnohaleté soužití lidí s lesem se dodnes zrcadlí i v různých oblastech našeho života. Podle stromů se jmenují lidé (úředně byla zavedena příjmení v habsburské monarchii od 1. 11. 1786), např. Bříza, Borovička, Bouček, Doubek, Habřina, Jedlička, Lípa, Smrček, Topol, Vrbata..., obce jako Borovany, Háj, Chlum, Lesov, Lesnice, Olešná, Smrčná, Topolany, Vrbětice, Vrbno..., hory, např. Smrk, Smrčina, Lysá hora, Dubová hora, Jelení hora..., celé oblasti, např. Český les, Slavkovský les, Žďárnický les, Blanský les atd. Lesy i jednotlivé stromy jsou uctívány některými náboženstvími, strom má ve znaku řada obcí (např. Záchlumí v Mikroregionu Ústecko, Bělá pod Pradědem, Bílá v Beskydech, Stará Voda u Bruntálu, Valašské Příkazy...), ale i některé státy (Austrálie – ratolest akácie, Itálie – ratolest olivovníku, Estonsko – ratolest dubu, Libanon – cedr, Řecko – ratolest vavřínu, Maldivy – palma...).

Stromy se opěvovaly v písních, básních, pověstech, ale také v kresbách, malbách, sochách, v hudbě i jiném kulturním dění lidstva. Některé významné stromy, parky i zahrady jsou památkově chráněny. U nás jsou na nejvyšším stupni ochrany národní parky (máme Krkonošský, České Švýcarsko, Šumavu a Podyjí, nyní se připravuje vyhlášení Národního parku Křivoklátsko).

Naším národním stromem je lípa velkolistá, malolistá aneb jejich kříženec lípa evropská; vysazovala se jako živoucí symbol pro budoucí generace – hojně jako Lípa svobody v letech 1918 a 1919, 1928 (deset let republiky) 1945 a 1946 (osvobození), 1968,

ale i jindy jako připomínka svobody a demokracie. Zlaté lipové ratolesti najdeme i na prezidentské standartě, státní pečeti anebo na výložkách generálů. Naši malou zemičku v srdci Evropy snad sama Matka příroda obklopila hraničními pohorími, v nichž jako by držely ochrannou stráž lesní hvozdy, v nichž také pramení i většina našich řek.

Les, remízek, alej, sad či osamělý strom jsou významnými krajinnými prvky. Krajinu člení, kráslí, v přírodě nám slouží i jako orientační body. Pro krajinu v českých zemích jsou již od středověku typická stromořadí podél cest. Císař a král Karel IV. nařídil v době své vlády výsadbu ovocných stromů podél královských cest, pokračovatelkou této činnosti byla Marie Terezie, která nechala sázet stromy podél všech cest. Ve volné krajině byly vysazovány stromy jako solitéry u kapliček, křížů, památných kamenů, na hraničních územích, na rozcestích i na vesnických návších a u statků (lípy, duby, buky, platany), v rovinách mezi poli pak menší remízky. Třebaže jsou naše lesy již značně prokáceny a ubylo v nich i volně žijící zvěře, stále představují naše velké přírodní bohatství, jehož je třeba si vážit.

Kdo z nás by rád nechodil do lesa? Vdechneme tu čistý, mírně vlhký i chladnější vzduch

s prazvláštní pryskyřičnou vůní, v korunách tiše ševelí větřík. Našlapujeme si po polštářcích mechu i hlíně prosypané opadaným jehličím a vždy zde najdeme něco zajímavého. Češi jsou údajně národem houbařů, vydávají se tedy rádi na houby; ty rostou od jara do zámru, v létě pak mistry i lesní jahody, maliny, borůvky nebo brusinky.

Les je domovem zvěře a některých ptáků, někdy se nám poštěstí pozorovat je zblízka. Les však má i svá nebezpečí, jsou to např. jedovaté rostliny a některé houby, nebezpečná zvířata (černá zvěř, vzteklá liška, zmije...), obtížný hmyz (ovádi, komáři, mouchy, klíšťata, močály, bažiny...), je tu i značná možnost nečekaného zranění (neznámý neschůdný terén, nízké větve, houštiny...), s tím vším musí návštěvník lesa počítat. Pro rodiče s dětmi předškolního a nižšího školního věku může být výprava do lesa vhodnou příležitostí, aby v nich probouzeli a pěstovali citový vztah k naší přírodě i ohleduplné chování k ní. Jako příklad stačí pozorovat život v lesním mraveništi nebo najít nejdle houby! Hezké zážitky i nová poznání budou děti jistě provázet dlouho. Kdo si zamiluje přírodu, v níž má les zcela jistě dominantní postavení, nemůže se cítit osamělý!

Vlasta Hlůzová (* 1935) žije ve Šternberku, kde působila jako učitelka na základní škole (aprobace český jazyk, dějepis, výtvarná výchova). Zabývá se kulturní historií šternberského regionu.

» bronislav-hluza@volny.cz

Poznání, jak funguje příroda, nás vede k pokoře

Medailon a rozhovor k životnímu jubileu prof. Ing. Aleše Lebedy, DrSc.

Prof. Aleš Lebeda, jenž oslavil v roce 2021 sedmdesátiny, patří v botanice u nás i v zahraničí ke špičkovým a uznávaným vědcům. Tuto skutečnost lépe než pouhá slova prokazuje statistika výsledků jeho působení ve vědecké a pedagogické oblasti. Celkový počet jeho vědeckých a odborných prací přesahuje číslo 1 100, přičemž napsal nebo je editorem 44 vědeckých monografií, knih a sborníků, 196 kapitol v zahraničních a domácích knihách a sbornících. Je autorem a spoluautorem 330 vědeckých studií uveřejněných (celkem 305) převážně v zahraničních vědeckých časopisech (celkem 73). Jak doma, tak v cizině prof. Lebeda pronesl na vědeckých fórech velké množství přednášek, přičemž pouze v zahraničí jich dosud bylo 223 ve 40 zemích pěti kontinentů. Zejména po roce 1989, kdy mohl začít svobodně cestovat, absolvoval řadu zahraničních vědeckých pobytů, stáží a expedic. Bylo jich více než 50 do více než 30 zemí celého světa. Pokud se pokusíme o souhrn jejich celkové délky, tak se dostaneme k číslu blížícímu se až sedmi rokům pobytu v zahraničí.

Mezinárodní renomé prof. Lebedy potvrzuje jeho členství v mnoha domácích a zahraničních

vědeckých společnostech, radách a výborech; dosud jich bylo celkem 49 (z toho 13 zahraničních). Jen ilustrativně můžeme zmínit Mezinárodní společnost pro patologii rostlin (International Society for Plant Pathology), Mezinárodní společnost pro zahradnické vědy (International Society for Horticultural Science), Akreditační komisi České republiky – pracovní skupinu biologie a ekologie (1998–2012), Vědeckou radu Univerzity Palackého v Olomouci (2000–2013), předsednictví v redakční radě vědeckého časopisu *Plant Protection Science* (2006–dosud), členství v celkem čtyřech komisích pro udělování hodnosti doktora věd (DrSc.) v rámci Akademie věd České republiky a Slovenské akademie věd, Vydavatelskou radu České akademie zemědělských věd aj.

Vědecké úsilí prof. Lebedy získalo velké uznání doma i v zahraničí. Z cen a vyznamenání, které obdržel, si snad nejvíce váží Ceny Nadace Rudolfa Hermannse (Rudolf Hermanns Foundation Award) v Geisenheimu v Německu (1996) a Ceny nadace pro hostující vědce (Visiting Fellowship Award, HRI – Horticulture Research International) ve Wellesbourne ve Velké Británii (2000). Je nositelem Zlaté medaile Univerzity Palackého

v Olomouci (2001) a Zlaté medaile za mimořádný přínos k rozvoji vědy a výzkumu v agrárním sektoru, kterou mu udělila Česká akademie zemědělských věd v Praze (2021).

Biografie prof. Lebedy byla publikována ve 30 encyklopediích zahraničních (např. *Who's Who in the World, Five Thousand Personalities of the World, Who's Who in Science and Engineering 2005–2006* atd.) a domácích (např. *Kdo je kdo v České republice 2005, Encyklopedie osobností České a Slovenské republiky 2016, 2021*). Velmi si cení toho, že v roce 1994 s ním Studio Febio natočilo dokument *GENUS – Život fytopatologa Aleše Lebedy*, který odvysílala Česká televize na prvním programu 14. srpna 1995.

Prof. Lebeda nikdy nebyl pouze „katedrovým“ vědcem. Charakteristickým rysem jeho činnosti vždy bylo a je dosud propojení výzkumné, teoretické a pedagogické práce, včetně praktických aplikací ve šlechtění rostlin. Odborně se prosadil nejen jako vedoucí fytopatologické laboratoře ve Šlechtitelské stanici ve Smržicích, později SEMO, s. r. o. (1975–1994), ale stejně úspěšný byl (od r. 1994) a je dosud na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, na níž dlouhá léta (1995–2010) úspěšně vedl katedru botaniky, kterou za tuto dobu vybudoval v mezinárodně respektované vědecké a akademické pracoviště, a na níž založil laboratoř fytopatologie včetně studijního programu Fytopatologie – první pracoviště toho druhu na „kamenné“ univerzitě v ČR, včetně akreditace nového studijního programu „Fytopatologie“.

Protože jsme od našeho seznámení v roce 2009 zůstali i nadále v kontaktu, v návaznosti na zmíněný životní mezník mě zajímá sebereflexe jeho dosavadního úsilí. V této souvislosti jsem mu položil několik otázek.

Aleši, jak se to stane, že mladý muž, který prožívá své mládí ve velkém městě, si vybere životní dráhu botanika?

Hned úvodem musím říci, že jsem díkybohu neprožil celé mládí ve velkém městě; dále pak nejsem botanikem, jak si ho mnozí představují. Nicméně podívejme se blíže na to, jak to s tím mladým mužem ve skutečnosti bylo. Ano, narodil jsem se v Brně, ale své mládí, tedy předškolní léta a léta základní školy (1951–1966) jsem prožíval v Brně-Židenicích, což byla původně samostatná obec na okraji Brna, v 50. letech 20. století pak východní okraj velkého Brna. V té době zde ještě byly poslední zbytky původní vesnické zástavby, zvané Stará osada, a z Bubeníčkovy ulice, kde jsme bydleli, to bylo pouze asi 10 minut pěšky do polí za židnickým hřbitovem nebo do Akátek či Vinohradů. Dnes je na těchto místech obrovské panelákové sídliště Brno-Vinohrady. S dědou z matčiny strany Janem Jílkem jsem od útlého dětství často chodil

Aleš Lebeda na expedici v Gruzii. Zdroj: archiv Aleše Lebedy.

do přírodního okolí Židenic, což mne tehdy velmi nadchlo, bylo to zcela jiné prostředí než na rušné Bubeníčkově ulici. Když jsem byl trochu starší, tak jsem chodíval i sám a poněkud dále mimo Brno-Židenice, dělal jsem „výpravy“, abych ukojil svého dobrodružného ducha, např. na Klajdovku, Hády, Bílou horu nad bývalou obcí Juliánov, Stránskou skálu, do okolí Líšně nebo údolí Svitavy a okolí Bílovic nad Svitavou. Tato obec byla proslavená Rudolfem Těsnohlídkem a jeho knihou *Liška Bystrouška*, dále pak Stanislavem K. Neumanem a jeho básnickou sbírkou *Knihy lesů, vod a strání*. Myslím, že právě název díla S. K. Neumana jednoznačně vypovídá o tom, co mne tehdy zajímalo a kam jsem směřoval, prostě mne to nezadržitelně táhlo do přírody, tomu se nedalo odolat.

Ještě daleko silnější impuls k mému zájmu o přírodu a postupné silné sepětí s ní jsem získal asi od druhé poloviny 50. let a později, kdy jsem začal s rodiči jezdit za dědou z otcovy strany, podplukovníkem v záloze Františkem Lebedou, který od počátku 50. let bydlel v Rejcharticích, obci, která se nachází severně od Šumperka. To bylo pro mne zcela osudové místo, primárně však díky neblahému životnímu osudu mého dědy. Ten se pro své životní postoje stal za 1. světové války nejdříve ruským, později pak francouzským a italským legionářem. Po válce pak byl významným prvorepublikovým důstojníkem a masarykovcem – obraz prezidenta T. G. Masaryka visel nad jeho pracovním stolem až do konce jeho života. I proto byl děda po únoru 1948 vyhozen z československé armády a posléze vystěhován z Prahy-Dejvic do bývalých a v té době opuštěných Sudet, kde s babičkou nevedli jednoduchý život a kde také dědův život skončil v roce 1974.

Uvedené skutečnosti jsem si tehdy zdaleka neuvědomoval v celé šíři a ve všech souvislostech, spíše jsem byl postupně stále více formován prostředím a krajinou, kde tehdy žili. Již v dětství jsem byl silně ovlivněn četbou Ernesta T. Setona (např. *Dva divoši*, *Rolf zálesák*), Henryho D. Thoreaua (např. *Walden aneb Život v lesích*), woodcraftem a o něco málo později pak tehdy zakázaným skautingem. Na každou cestu do Rejchartic jsem se vždy neskutečně těšil, byla to pro mne prostě výprava do „divočiny“. Zde jsem také poprvé poznal skutečné tradiční zemědělství, jak vypadalo v druhé polovině 50. let, se spoustou ruční práce, použitím koňské síly, vůní koní a dobytka

Aleš Lebeda v Holandsku. Zdroj: archiv Aleše Lebedy.

ve stájích a na pastvinách, vůni sklízeného sena, a to vše ne na rovné a úrodné Hané, ale v horském terénu a na kamenitých polích v drsných podmínkách Jeseníků. Právě zde jsem si se vši silou uvědomil a začal také vnímat velkou rozmanitost a krásu okolní přírody, stal jsem se přímo posedlý pobytem v přírodě a jejím poznáváním. To postupně vedlo k tomu, že jsem již jako žák prvního stupně základní školy prosil rodiče o zakoupení nejružnějších a tehdy dostupných atlasů rostlin, dřevin, brouků, motýlů, minerálů a nerostů a jiných přírodnin. Tehdy jsem také poprvé začal postupně a sám poznávat detailněji přírodu, což časem přerostlo ve vášeň, která mne dodnes neopustila a stala se nejen mým životním osudem, ale i posláním a povoláním.

Během základní školy jsem soustředil relativně velké sbírky rostlin, brouků a motýlů, ale také minerálů a hornin. Někdy v 7. třídě jsem dokonce uvažoval, že budu geologem, což se však postupně transformovalo na můj větší zájem o živou přírodu. Ke konci základní školy jsem chtěl být lesníkem s tím, že budu studovat střední lesnickou školu. Souhra okolností však nakonec vedla k tomu, že jsem studoval Střední zemědělskou a technickou školu v Kloboukách u Brna (1966–1970), kde u mne postupně naprosto převážil zájem o rostliny. To mne také nakonec vedlo k tomu, že jsem se po maturitě rozhodl studovat Vysokou školu zemědělskou (dnes Mendelova univerzita), zahradnický obor v Lednici na Moravě. K tomuto rozhodnutí mi velmi nenásilně dopomohl můj otec (prof. MVDr. Milan Lebeda, CSc., 1925–1989), který mi jednou během našich dlouhých nočních diskusí řekl: „*Botanika je zajímavá disciplína, ale těžko se s ní uživíš, jako vysokoškolsky vzdělaný zahradník*

budeš mít povolání, které je zajímavé a má perspektivu, přitom si té botaniky užiješ až až.“ Dnes musím říci, že otec měl tehdy pravdu, která byla podložena znalostmi, ale také životní zkušeností. Tak jsem se nakonec nestal botanikem sensu stricto, ale sensu lato.

Můžeš čtenářům nějak jednoduše vysvětlit, čím se to vlastně jako vědec odborně zabýváš a k čemu je to dobré?

Předně musím konstatovat, že studium na Vysoké škole zemědělské v Brně bylo v té době velmi náročné a současně strukturou, výběrem a sekvencí předmětů výborně koncipované. Získali jsme zde vynikající teoretické přírodovědné základy (např. pouze z chemie bylo sedm náročných zkoušek), ale i praktické znalosti. Škola byla opravdu vynikající, kromě v té době povinných marxistických předmětů mne vše velice bavilo a studiu jsem zcela propadl. Diplomovou práci jsem zpracovával na velmi zajímavé téma a to: *Fyzikální vlastnosti plodů rajčat*. Metodicky bylo toto studium založeno na rostlinné histologii a fyziologii, dále pak na biofyzice. Zcela mne to tehdy pohltilo. Dokonce jsem si přál v tom pokračovat, což by bývalo i šlo, ale musel bych zůstat na škole. V Lednici mi bylo nabídnuto místo, ale bylo to spojeno se vstupem do Komunistické strany Československa, což v mém případě naprosto nepřicházelo v úvahu.

Když se studium chýlilo ke konci, tedy na jaře roku 1975, měl jsem tehdy řadu nabídek na zaměstnání. Nakonec jsem přijal tu poslední, která přišla ze Šlechtitelské stanice ve Smržicích, kde mi bylo nabídnuto místo fytopatologa se zaměřením na problematiku šlechtění zelenin na odolnost k chorobám. I když jsem měl zkoušky z genetiky

Aleš Lebeda na Machu Picchu.
Zdroj: archiv Aleše Lebedy.

roślin, šlechtění rostlin a zemědělské fytopatologie, byla to pro mne velká výzva, ale také cesta do neznáma, to mne velice lákalo a nabídku jsem přijal. Od té doby se zabývám fytopatologií, ale nejen jí.

Fytopatologie je primárně přírodovědná vědní disciplína, která se zabývá studiem interakcí rostlin a jejich patogenů, živých i neživých činitelů, kteří způsobují choroby rostlin. Mým úkolem bylo začít vypracovávat metody testování odolnosti vybraných zelenin vůči hospodářsky významným patogenům. Tehdy šlo v Československu o naprosté novum, v podstatě nebylo možné se na nikoho obrátit a požádat o radu a pomoc. Po návratu z vojenské základní služby v září 1976 jsem se pustil do práce a poměrně brzy se mi začalo dařit. Tehdy byla

bezesporu naše smržická fytopatologická laboratoř jedinou tohoto druhu v Československu, ale ojedinělá i v mezinárodním měřítku. S odstupem let se jednoznačně ukázalo, že aplikace experimentálních fytopatologických metod ve šlechtění rostlin má naprosto zásadní význam. V současné době má každá lepší šlechtitelská firma velké oddělení fytopatologie. V tomto směru se mi neobyčejně dařilo, práci jsem obětoval veškerý čas a začal i publikovat v zahraničních vědeckých časopisech. Nicméně výsledky této práce nakonec vedly i k tomu, že jsem tehdy již jako expert v této oblasti dostal v roce 1985 pozvání holandské vlády k vědeckému pobytu v Nizozemí. Kvůli mým politickým postojům mi však bylo vedením pracoviště řečeno, že nejsem vhodný pro tento pobyt a nikam nepojedu. Nicméně jsem

bojoval s tehdejšími establishmentem, a nakonec se mi, i díky nástupu Michaila S. Gorbačova do čela Komunistické strany SSSR, a rozvoji „perestrojky“ v Sovětském svazu, do Holandska podařilo vycestovat počátkem roku 1988.

Po přechodu na Univerzitu Palackého v Olomouci se mi podařilo na katedře botaniky vybudovat fytopatologickou laboratoř, která se již 25 let zabývá komplexním, to je základním i aplikovaným fytopatologickým výzkumem, zejména pak některých houbových parazitů, což má nejen velký vědecký význam, ale i spoustu praktických aplikací ve šlechtění rostlin. Dokládá to naše rozsáhlá spolupráce v tomto směru se zahraničím. Kromě toho se ještě zabývám výzkumem genových zdrojů rostlin, což v podstatě představuje poznání genetické variability planě rostoucích rostlin, jež jsou příbuzné rostlinám kulturním, nebo z nich dokonce kulturní rostliny vznikly. I v tomto směru, zvláště pak u rodu *Lactuca* (locika, salát) jsme dosáhli mezinárodního renomé.

Tvá vědecká dráha je protkána téměř pravidelnými, ale určitě četnými výjezdy za hranice. Co si ze všech končin země přivážíš?

Dobrou vědu bez mezinárodních kontaktů a spolupráce nelze dělat. O to jsem se snažil od svých začátků, ale v druhé polovině 70. let a v 80. letech to nebylo u nás vůbec lehké. Když jsem na přelomu roků 1976/1977 začal intenzivně korespondovat s tzv. kapitalistickou cizinou, tak velmi rychle mi bylo Státní bezpečností dáno najevo, že to je nežádoucí aktivita a je třeba ji ukončit. Neukončil jsem ji, ale naopak pokračoval s ještě větší intenzitou dál. Státní bezpečností jsem byl pak sledován až do listopadu 1989. Mým největším

předlistopadovým zahraničním výjezdem byl roční pobyt v Holandsku (1988/1989) z něhož jsem se vrátil v únoru, tedy nedlouho před listopadem 1989. I tak jsem však byl vyslýchán Státní bezpečností v Havlíčkově ulici v Prostějově. Z těch čtyř hodin, co jsem tam strávil, jsem si odnesl velkou životní zkušenost. Na rozdíl od mimořádně pozitivní a inspirativní zkušenosti z Holandska byla ta z Havlíčkovy ulice mimořádně negativní a frustrující. Pro mne to však byla nenahraditelná životní zkušenost, která mi hodně dala, a dokonce na ni rád svým způsobem vzpomínám.

Po listopadu 1989 se mi otevřel svět. To bylo naprosto nevídané, snad až omračující. I když už mi táhlo na čtyřicítku, tak jsem neobyčejně ožil a začal využívat kontaktů s lidmi, které jsem většinou znal pouze z korespondence nebo vědecké literatury. Dostával jsem spousty pozvání na konference, přednášky, ale i dlouhodobé pobyty. Většinu svých zahraničních cest, kterých bylo několik stovek, jsem absolvoval v letech 1990 až do března 2020, kdy přišel covid-19. Kromě dlouhodobých pobytů (více než jeden měsíc) v Holandsku, Německu, Velké Británii, Austrálii a USA, jsem absolvoval desítky kratších několikátýdenních pobytů v téměř osmdesáti zemích celého světa a pěti kontinentů. Pouze jsem nebyl v Antarktidě, i když i k tomu moc nechybělo v případě mé cesty do chilské Patagonie v roce 2016.

Co jsem si přivázel a přivážím z cest? Předně poznání, že všude kde jsem byl, žijí lidé, kteří mají svoje denní radosti a starosti, že všude je, jak mi říkával můj děda Jan Jílek, „*chleba o dvou kůrkách*“. Právě v těch nejchudších zemích, např. Gruzii, Indii, Kostarice, Laosu, Nepálu a Peru, byli lidé velmi upřímní, vlídní a pohostinní, mnohdy by

vám dali i svůj poslední krajíc chleba nebo ku-
kuřičnou placku, přičemž sami by neměli nic.
S tímto fenoménem se ve vyspělých zemích již
nepotkáte. Měl jsem také možnost navštívit země
lišící se různým náboženstvím, nikdy jsem však
v těchto zemích neměl sebemenší problém, i když
jsem sám z náboženského hlediska „bezvěrec“. Ba
právě naopak jsem měl díky tomu možnost velmi
důkladně poznat myšlení a jednání těchto lidí,
poznat, na čem je založena jejich víra, životní filo-
zofie a hodnoty. Pokud alespoň trochu proniknete
do těchto tajů, které já nazývám „geografie duše
a myšlení“, tak se vždy s lidmi domluvíte a vzájem-
ně si porozumíte, vše je o toleranci a respektování
jeden druhého. Opakovaně jsem si také přivážel

Aleš Lebeda (uprostřed) s prof. Jamesem K. M. Brownem z UK
(vlevo) a prof. Rayem D. Martynem z USA (vpravo), prezidenty
národních fytopatologických společností svých zemí, u pomníku
J. G. Mendela v Brně roku 2009. Zdroj: archiv Aleše Lebedy.

a přivážím poznání, jak je planeta Země relativně
malá, ale na druhé straně neobyčejně různorodá
a krásná. I v naprosto vyprahlé poušti v Austrálii,
Chile, Jordánsku nebo v kalifornském Death Valley
se můžete cítit báječně, uvědomit si neobyčejnou
sílu a krásu přírody, ale i dospět k hluboké životní
pokoře. Stejně pocity jsem si odvážel i z naprosto
odlišných míst, jako jsou např. tropická džungle
v Kostarice, velehory Himaláje a Skalisté hory,
vulkány na Havajských ostrovech nebo naprosto
nehostinná místa divočiny v Austrálii, Patagonii
nebo Severní Americe. Nikdy jsem nepodnikal
tzv. dovolenkové cesty se skupinami turistů. Ty by
mi nic nedaly; sílu, velikost a rozmanitost přírody
lze jedinečně poznat, prožít a vstřebat na zcela jiných
místech a zcela jiným způsobem. Výsledkem pak je,
že vás to vede ke stále hlubšímu poznání, jak fun-
guje příroda a lidská společnost, toleranci a vzá-
jemnosti, ale i větší pokoře ve vztahu k přírodě,
někdo by možná řekl pokoře před „Bohem“.

**Život v hlavním městě Moravy jsi vyměnil
za Smržice, jež jsou určitě tvým novým
domovem. Jaký vztah máš k této hanácké
dědině a vůbec prostějovskému regionu?**

Bezesporu jsou Smržice mým domovem. I když
jsem rodák z Brna, tak jsem vždy chtěl žít na ves-
nici, proto jsem také šel studovat zemědělství,
které k venkovu neoddelitelně patří. Smržice jsem
poznal však daleko dříve, než jsem do nich v roce
1975 přišel v souvislosti se svým zaměstnáním
a také zaměstnáním mé manželky Hany. Přes
Smržice jsem jezdil již v 60. letech s rodiči, nebo
někdy pouze s otcem, autem z Brna k jeho rodi-
čům do Jeseníků. Samozřejmě v té době jsem znal
Smržice pouze z auta a kolem hlavního silničního

Aleš Lebeda ve své pracovně. Zdroj: archiv Aleše Lebedy.

průtahu obcí od Prostějova směrem na Litovel. Smržice na mne v té době působily takovým šedým (na domech samý šedý brizolit) a usedlým hanáckým dojmem. Z této „usedlosti“ se však vymykala budova smržické sokolovny, která se mi vryla velmi silně a nezapomenutelně do paměti. Při výjezdu z obce směrem na Čelechovice na Hané na mne působila velmi monumentálně, majestátně a vyzařovalo z ní něco mimořádného a silného. Pravdou je, že tehdy také vypadala poměrně velmi nově a krásně (bylo to asi 35 let po jejím postavení v roce 1931), naopak dnes působí velmi zanedbaným, tristním až depresivním dojmem. Později jsem se historií této budovy zajímal podrobněji v souvislosti s přípravou knihy o významném smržickém rodáku Františku Jakubcovi (*František Jakubec – rolník, spolkový činitel, národohospodář, starosta a politik, vlastenec*, Smržice, 2014), který

byl nejen prvním starostou Sokola ve Smržicích, ale také iniciátorem a realizátorem této velkolepé stavby, v druhé polovině 30. let pak i senátorem Národního shromáždění. Samozřejmě po únoru 1948 byl komunistickým režimem zlikvidován.

Ke Smržicím jsem si postupně vybudoval velmi silný vztah, žiji zde již téměř 47 let, nikde jsem tak dlouho nežil a ani již žít nebudu. Pracovně i lidsky jsem zde tedy prožil podstatnou část svého života, ve své době jsem znal i většinu obyvatel obce, dnes tomu však tak již není, a to jednak díky generační obměně, ale také příchodu nových občanů pocházejících mimo Smržice. Samozřejmě v době socialismu jsem se zde odmítal nějak politicky angažovat, a to i přes nátlak místního establishmentu, bylo to pro mne naprosto nepřijatelné. Vzpomínám si, jak jsem těmto lidem při jednom „pohovoru“ na Místním národním výboru tuto skutečnost zdůvodňoval

myšlenkami Karla Čapka z jeho pojednání *Proč nejsem komunistou (Přítomnost, 1924)*. Díky tomu jsem zde také měl řadu problémů. Skutečností však je, že jsem se od roku 1982 „angažoval“ a vedl na Základní škole v Čelechovicích na Hané přírodovědný kroužek, který dosáhl ve své době řadu významných úspěchů.

Nicméně můj niterní vztah ke Smržicím postupně narůstal, stále více jsem poznával a líbilo se mi jejich bližší i vzdálenější okolí. To mne také postupně přivedlo i k zájmu o historii Smržic, která je velmi bohatá a zajímavá, narodila se zde nebo žila řada ve své době významných osobností (např. Jakub Kresa, Josef Cásek, Tomáš Podivínský, Jan Podivínský, František J. Kubíček, František Coufal, prof. Dr. Vojtěch Ondrouch, František Jakubec). Historicky byly Smržice největší a nejvýznamnější obcí Plumlovského panství. To vše nakonec po listopadu 1989 vedlo, ve spolupráci s Miloslavem Peterkou, k vydání knihy o historii a přírodě Smržic (*Smržice – historie, příroda a lidé, Smržice, 1994*). Později jsem zpracoval řadu dílčích publikací o Smržicích. Za velmi významnou považuji knihu *Jakub Kresa – Život a dílo významného českého matematika 17. století* (Smržice, 2015), vydanou u příležitosti konání stejnojmenného odborného semináře, který se konal v roce 2015 u příležitosti výročí 300 let od úmrtí této významné osobnosti. Moje silné pouto k okolní krajině a péči o ni naopak vedlo k myšlence a následnému vybudování naučné a poutní stezky na Stráž, která je velmi vhodně komponována do míst tzv. Vývozu, což je bývalý hliník a později skládka odpadu. Podrobnosti o tomto místě jsem zpracoval do publikace *Přírodní poměry a historie smržického Vývozu. Pěší naučná a poutní stezka Smržice* (Smržice, 2014).

Rovněž k celému prostějovskému regionu jsem si postupně vytvořil velmi silný vztah. Je to nejen charakterem přírody a krajiny, která je pro tento region typická, ale i tím, že patří k nejstarším historickým krajinám českých zemí, např. okolí Romže bylo osídleno již 6 000 let př. n. l. neolitickými zemědělci. Také město Prostějov má velmi bohatou historii a řadu architektonických zajímavostí, např. díky architektuře Jana Kotěry. Pro mne, jako člověka, který má blízko k filozofii a zabývá se vědeckou prací, je Prostějov atraktivní např. světově známou osobností Edmunda Husserla, zakladatele fenomenologie a profesora německých univerzit v Halle, Göttingenu a Freiburgu. Další takovou osobností je pak fenomenální chemik a vynálezce prof. Otto Wichterle, který bezesporu patří k nejlepším českým vědcům všech dob, bohužel však také pronásledovaný a pracovní omezený komunistickým režimem. Tato lidsky i vědecky naprosto mimořádná osobnost má však i silný vztah ke Smržicím, a to díky tomu, že předkové jeho matky (Slávka rozená Podivínská, později Wichterlová) a její otec pocházeli ze starého rodu Podivínských a Moučků, kteří jsou známi ve Smržicích a na Hané již od 16. století. Pradědečkem Otty Wichterleho byl zmíněný Tomáš Podivínský (1824–1898, později poslanec Moravského zemského sněmu) a dědečkem Jan Podivínský (1850 Smržice – 1924 Prostějov), významný hospodář a politický činitel, od roku 1890 poslanec Moravského zemského sněmu. V souvislosti se Smržicemi to je velmi vzrušující historie, která bohužel ještě není dosud podrobně poznána a zpracována, což se týká i řady dalších osobností a témat, jako je např. skauting.

Pavel Marek

Obraz lesa v literární pozůstalosti učitele Jakuba Lolka

JAROSLAVA ČAJOVÁ

Popis přírody a lesa jako její součásti je často přítomen v literárních dílech prozaických i básnických. Tento článek je věnován obrazu lesa v memoárových a národopisných textech z pera dosud málo známého písmáka severní Moravy, učitele Jakuba Lolka (1845–1917). V několika ukázkách, převzatých ze tří svazků autorových *Pamětí z mého života*, je obraz lesa zachycen jako scénérie jeho dětství a jinošství: předhůří Jeseníků, Hrubého i Nízkeho, a také Zábřežská, Bouzovská vrchovina na Konicku, kam ho zavedly počátky učitelské praxe.

Jakub Lolek, rodák z Lipinky pod Bradlem, svoje lesy obklopené rodiště představuje následovně:

„Na jižním boku horského hřbetu, na skok pod skaliskem Bradlem, korunuujícím temeno horského výběžku v nadm. výši 601 m 17,5 km severně od Litovle, ze země vyvěrá silný pramen křišťálové vody; napájí potůček, který blodav od pravěku na svém podkladu vydlabal mělký pádolík, v němž se podél potoku v době historické usadil člověk; založil osadu a nazval ji dle lipového lesa Lipinkou. Od severu chráněna hřbetem, kol dokola obklopena lesem,

vzdálena průmyslového víru i hluku, málo přístupna cizím vlivům, zachovala si svůj ráz, své obyčeje, svou starobyklou kulturu mnohem lépe, než její okolní sousedky a odchovala lidi snivé, pracovité, spořivé a konzervativní, své broudě, svému rodišti, své chaloupce, svým předkům oddané...“

Ráz zalesněné krajiny v okolí rodné vsi kolem roku 1860 líčí těmito slovy:

„Obestřeno věncem hlubokého, listnatého a jehličnatého lesa, téměř pralesa, v němž kmeny větrem pokácené bez povšimnutí mechem obaleny, kapradím zastíněny, v trouch se rozpadavše, mladému bujnému podrostu potravu připravovaly. Na pasece pařezy zatmívaly, v drvisku nikdo o ně nestál. Lesní zášeří plodilo množství lesních plodin všeho druhu v nadbytečné hojnosti, a chudý lid hojně vážil ze studnice lesa...“

V necelých šesti letech začíná docházka do utrakvistické německé farní školy v sousední obci Hradečné, každodenní ranní putování lesem plným nástrah, živících bujnou fantazii bojácného dítěte:

„Náhlým svahem s kopce cesta ztratila se v lese. Asi uprostřed, hned u cesty, rostla jedle velikán, sama vypínavši se nad mladý podrost. Na jejím kmenu

trčelo prkno, na něm papírový zbytek a nic více; ostatní déšť s větrem odplavil, davše popud sporu, kterak zakončiti asekurační Oroduj za nás!, aby byla modlitba platnou před oběšeným hulánem... Od hulánské jedle do Hradečné zbylo právě půl cesty; byla od strašidel bezpečna, ale nebyla též bez stínů...“

A což teprve pozdní návraty, kdy musel malý zpěváček po vyučování ještě nacvičovat na nedělní mši v hradečanském kostele a sám pak, už za tmy, vystoupat lesní pěšinou do Lipinky:

„Zůstal jsem, učeň muzikant, ze svého rodiště sám; jako prst bylo mi za tmy měřiti dlouhou, často sněhem zasypanou cestu polem, přes les, kol zlověstných tré zastavení. [...] Po cvičení, při lojovém osvětlení, když byla tma, že ji mohl krájeti, anebo měsíc svítil jak rybí oko, buď byla vánice, či zima, až šindele boučaly, vpředu se šklebil zádumčivý les se svou jedlí a hulánem, tamo vlevo rejdiště ‚fajermona‘, onde vlevo doupe světlé; když jsem, minuv poslední stavení, octl se v širém poli, objevil se strach a sklíčil duši. Kolik úzkosti, děsu chovala v sobě doba, až jsem měl les i ostatní cestu za sebou, octnuv se u první chalupy v rodišti! [...] Blížil se tajemný les, srdce počínalo horečně tlouci. Octnuv se v jeho stínu, přával jsem si míti křídla, moci ho přeletěti, nebo alespoň kráčeti neslyšitelně, abych chůzí na sebe neupozorňoval. [...] Stalo se, že v houštině lišák, slídívši po lupu, ‚skolil‘ – zaštekal... Pelášil jsem nazpět k Hradečné neuvažovav, co tam si počnu, až doběhnu, kam se obrátím...“

I později, již na studiích v Uničově, se rád uchýloval s učebnicí do lesního ticha, jak zachycuje v Jubilejní vzpomínce na svého souputníka, básníka Alše Balcárka (1840–1862), v níž evokuje atmosféru dne, kdy spolu podnikli výstup na Bradlo, vyšplhali na samotnou skálu bradelnou a občerstvili se u studánky Běžínky:

„Po pouti sv. Rocha, někdy kolem sv. Bartoloměje, na omšném balvaně zastíněném lískovým ořeším [...] jednoho dne k poledni odpočíval mladík, v zátiší skryt všetečným zrakům, v lesním údolíčku řečeném – Pustá. [...] Jasně slunce zářilo z modré jak rybí oko oblohy; ovzduší vonělo lesním zápachem smolným, lehký vánek mírnil slunce žár. V údolíčku velebně ticho rušeno bylo jen zmírajícím ve vrcholcích jehličnatých stromů slabým šumotem a pleskotem listí osiky, třepetajícím se stále a narážejícím na tvrdou větev. Ochomejtl se i rudý čermáček, porozhlédl, poprozkoumal okolí, oznámil se svým ty-ty-tyk, ty-ty-ty-tyk, a zas se ztratil tajemně v houštině, jak tajemně byl se ohlásil. Příroda skládala již k opeře ouverturu a malovala divadelní závěsy k podzimní sezóně...“

Les býval tehdy místem dětských a jinošských pracovních povinností, avšak nabízel také příjemné zážitky, kterých drobtina a mládež z podhorské vísky ve volných chvílích bohatě využívaly:

„Jiných radovánek skýtal les: jahody, borůvky, maliny, ostružiny, lískové oříšky, a hub dařilo se habaděj. [...] Na podzim česání ovoce, sklizeň zemědělských s obněm a pečením jich v popeli, lapání myší a nafukování jich strniskem, sbírání bukvice, pastva na umrzlém ozimu, hrabání stlaní v lese, sbírání suchých krčků, haluzí na zimní palivo, lesní pých, útek před hajným zdařený i nezdařený, peněžní pokuta a nádavkem sebrání sekýrky, provazu, s tělesným výpraskem, chytání ptáků čermáček...“

Čižba, chytání čermáček, přitahovala Jakuba Lolka obzvláště:

„Starí, mladí, vše zúčastňovalo se ptačího lovu, jedni na studýnky, jiní skříňkami, a čižba s poslednějšími je velmi zajímavá, pak i napínavá. Proto neváhám ji podrobně popsati. [...] Z hůlčiček, nejlépe

bezových, zhotoví se skříňka... Skříňka se až po víko zahrabe do stlaní (spadlý list a jehličí), víko otevře a „políkne“ (nalíčí). Uprostřed víka připevní se chumel živých much či lučních koničků-kobylek, svázaný nití tak, aby z žádné strany k nim nebyl pro lačný zobáček ptáčka snadný přístup...“

Les vyzraje v autorově paměti i tehdy, když se ve vzpomínkách vrací k dobovým sociálním poměrům na venkově a k jejich dopadu na morálku obyčejných lidí, k rozporu mezi hlásanými ideály křesťanského desatera a neúprosnou, tvrdou skutečností:

„Jako se lží, nejinak se věci měly s pojmy – ,mé a tvé. V panském lese kráší palivo všeho druhu, zelené i suché, nebylo nikterak zakazováno, naopak, přikázáno ještě s příkazem: Dej pozor, ať hajnému

V hloubi lesa nalézá úkryt zvěř i člověk... Foto: Jindřich Štreit.

chytře unikneš! Vesnická morálka má svůj výrok: Panské zboží na srdci nevzrostlo – slunce svítí na chudáka, jak na boháče – darmo! Lesní, luční, polní pych – ne, ne – toť ni hříchem, jen nedat se přistihnout, odciziti skývu chleba, vařený brambor, klůček, nepatrnou motyku, misku, halěť, toť zlodějství, hanba, smrtelný hřích...“

Duchovní život moravského venkova poloviny 19. stol. byl, jako i jinde, silně ovlivněn pověrami; ani les nebyl prost pověr:

„Pověra hýbala celou dědinou [...] Kolik obrázků, trati, křížovatek, studánek, tolik zakletých míst, tajemných stanic, duši dítěte plašivších. Hranice mezi dvěma panstvími, úsovským a zábřežským, poseta byla – ve fantazii! – broby samovrahů, na lesní trati ‚Humenci‘ propadlý hrad s kněžnou a rytířem, na polní trati u lesa ‚Spáleniskách‘ černý pes pobíhav

Královská studánka Okenice na Humenci, pramen potoka Okenice, Podbradelsko. Foto: Jan Renda.

hlídal poklad, v lesní trati ,Kárníku' kotoulívala se lidská lebka se svahu, v polní trati ,Hukadlech' řádil fajermon Hukal, v lesní trati ,Pusté' jezdíval mrtvý vojnín na ohnivém koni, na skalisku ,Bradle' vyseďával kterýs úsovský hejtman ze zámku, beznohý a bezruký, pod ním u kamenného stolu v koelec svázán nařikal dráb..."

V *Pamětech* i jiných národopisných textech Jakuba Lolka se naléhavě vynořují myšlenky na tuhé feudální poměry, v nichž žily generace předků, na dobu nevolnictví a roboty, přítomnou v následném líčení cesty poddaných, kteří se v zimě brodili lesem za robotou na panství sovi-neckém r. 1746:

„1. týden (2.–8. ledna). V tomto týdni tříkrálovém u všech dvorů mlátila se úroda na humně, kácelo se v panském lese dříví a odtud sváželo ke dvorům, do zámku, pro kanceláře, pro pivovar, pro oranžerii, potom dříví deputátní služebníkům vrchnostenským; odvážely se klády na pilu, strouhal se šindel atd., atd. Sedláci konali robotu tažnou, při ní současně i pěší, podsedky a domky pěší. [...] Před zrakem chodců rozvírá se táhlé, úzké údolí, vlastně hluboký žleb, po jehož dně vine se prudká bystřina horská – Oslava, dnes ledovým příkrovem spoutaná. Na úbočích hluboké lesy dřímají; v přírodě vládne velebné ticho, jež jen rupot a škvrtkot sněhu pod obuví chodících ruší. Neslyšeti bubláni říčky, zakrákání havrana,

sýkorčino sik, sik; příroda jako by po bouřlivých dnech odpočívala, dospávajíc poslední ranní verš. Ani naši poutníci klid řečí neruší, vykračující vedle sebe v zadumání. Na jednom náhlém záhybu údolí přeběhl zajíc a peláši na druhou stranu, kde v podrostu temného jehličí mizí. Chvilí ucha dotýká se ztajený šelest v podrostu, pomine a opět ticho jako v kostele. Náhle zastaví se z chodců mladší a rukou ukazuje ve stráni k místu. Na širší prázdné prostoře stojí v běli zelený ostrůvek podrostu. Za ním spatřují se dva parůžky. Aha! srnec, zahlesne starší. Aj aj!, stojí jako kamenný a... – Větrčí, větrčí, dokončuje mladší. Náhle ‚hup!‘ a paroháč lehkým poskokem se poroučí kamsi napravo v houštinu.“

Také v letech rané dospělosti, za podučitelování v odlehlých vískách na Konicku, v odloučenosti od společenských kontaktů a kulturního vyžití, býval les mladému učiteli vděčným útočištěm, do něhož se uchyloval s knihou, později i s novorozeným synkem v náručí:

„Když počet členů rodiny rozmnožil se v trojici, avanžoval jsem na chůvu... Byla-li pohoda, vzav nemluvně zabalené v peřince na lokte, do kapsy knihu, do druhé gumový ‚dundáček‘ s flaštičkou domáciho mléka, a hajdy do stínu lesa. Obvykle cestou ‚princ‘ ukolébán, tvrdě usnul, a když jsem došel lesa,

uvelebil jsem břímě do kyprého, zeleného mechu, posadil se k němu na stráž a bavil se knihou, když děcko v čistém ozónu jemně oddychovavši tvářičkami jako jablíčky červenalo a spalo a spalo zdravý spánek nevinněte...“

A tak se s narozením potomka uzavírá jeden životní cyklus, kdy rodičovská generace, srostlá s lesem v jeho rozličných podobách, přenáší na další generaci svou lásku k lesu a jeho obyvatelům, k myslivosti, k přírodě jako celku... Lásku, která v případě autorova druhého syna, akademického malíře Stanislava Lolka (1873–1936), vydá četné umělecké plody. Jedním z nich jsou příběhy o čtveračení chytré nezbednice Lišky Bystroušky, jež v původní podobě byly lidovými vyprávěnkami nadlesního Hořínka v lesích na Lošticku, později výtvarně ztvárněné Stanislavem Lolkem v cyklu veselých kreseb. A od nich už je jen krůček k žertovným textům od spisovatele Rudolfa Těsnohlídka pro kreslený seriál v brněnských *Lidových novinách* (později i k Těsnohlídkovu románu). Na vrcholu inspirační pyramidy pak stojí hudební skladatel Leoš Janáček se svojí operou *Liška Bystrouška*, v níž jsou někdejší osobní zážitky přetaveny do všelidského příběhu o soužití člověka s lesem a zvířaty.

PhDr. Jaroslava Čajová (* 1952) navštěvovala SVVŠ v Uničově; absolvovala studium francouzštiny, španělštiny a rumunštiny na MUNI (tehdy UJEP) v Brně. Profesionálně se věnovala překladatelství a tlumočnictví a managementu těchto činností. Založila soukromé nakladatelství JANUA.

» cajova.janua@seznam.cz

Stromy v publikacích 19. století ve fondu VKOL

PETRA KUBÍČKOVÁ

Les. Slovo na tři písmena, která ovšem znamenají mnohé. A každému tato tři písmenka evokují něco jiného. Stromy, kmeny, dřevo, kůru, listí, vůni, zeleň, stín, chlad, hříby, mech, borůvky, krmelce, jehličí, šišky, mraveniště, pavučiny, bzukot, praskání, ticho, klid a mír...

Lesy, tedy stromy, keře, lesní porost a pozemky, na kterých rostou, vodní plochy i živé organismy tvoří jedny z nejsložitějších a zároveň nejpozuřhodnějších ekosystémů naší planety a jejich funkce v krajině je nezastupitelná. Tzv. plíce planety Země produkují kyslík a pohlcují CO₂. Zpomalují odtok povrchové vody, zabraňují erozi, snižují rychlost větru i vysychání půdy, ovlivňují klima ve svém okolí. Jsou zdrojem dřeva, poskytují domov velkému počtu rostlin i útulek lesním živočichům, utvářejí krajinu a uchovávají přírodní krásy. Plní také funkci odpočinkovou a rekreační.

Ohromné plochy hustých lesů obklopovaly v dřívějších dobách lidská sídla v daleko větším měřítku nežli dnes. Historie lesa je úzce spjata s historií člověka, s historií vývoje lidské společnosti. Vztah člověka k lesu se během věků měnil a vyvíjel.

S rozvojem lidské společnosti a se zvyšujícím se počtem lidí rozloha lesů ubývala a změnily se i vzájemné vztahy. Lidé les vždy potřebovali a využívali, jeho hlavní funkcí se postupně stala jeho produkce. Zároveň se lidé lesa často báli. Osídlovali ho různými tajemnými bytostmi, odehrávaly se v něm začarované příběhy. Byl pro ně důležitou součástí života, ohromnou zásobárnou materiálu i potravy a zároveň inspiroval jejich fantazii. Zejména umělci, malíři, sochaři, skladatelé a básníci opěvovali les jako symbol stálosti, odolnosti či síly. Stromy se staly kulturními rostlinami, jež pronikly do národních a erbovních znaků. Kořeny stromů oproti tomu, schované pod povrchem a skryté lidskému zraku, dotvářely a dodnes doplňují úchvatné kouzlo lesů a hvozdů.

Stromy vždy byly a budou základem lesa jako nejvyšší i největší dlouhověké živé organismy na planetě a jeden z největších přírodních zdrojů vůbec. Poskytují jídlo a stavební materiál, vytvářejí stín. Majestátní architektura stromů, kmenů, korun a větví společně s nekonečnou škálou odstínů zelené krásí naši krajinu. Stromy dokonce

vytvářejí určitá společenství, dá se říci, že tvoří rodiny a příbuzenské svazky. Díky nim zdravý les žije a stará se o své ohromné bohatství.

Aby les dával trvale dřevo, aby v něm bylo dostatek lovné zvěře, začal o něj člověk také pečovat. S původním vlastnictvím lesů (existovaly lesy královské, církevní, šlechtické, později městské, obecní a selské) byla spojena i otázka ochrany lesů, která se postupně již od středověku pomalými krůčky rozvíjela společně s lesním hospodářstvím vůbec. Tento obor lidské činnosti značně zintenzívněl během 18. a zejména 19. století. Došlo ke zkvalitnění organizace lesního provozu, budovaly se tratě k dopravě dřeva, dbalo se o větší ochranu lesa proti nejrůznějšímu poškozování. Nejméně od poloviny 18. století, ale i dříve, se pravidelně vydávaly lesní řády. Ty mimo jiné zakazovaly krádeže dřeva, klučení pařezů, doporučovaly oplocování lesních pasek, pamatovaly i na kalamitní šíření škodlivého hmyzu nebo výsadbu nových stromů. Během 19. století se rozvíjelo nejen lesní hospodářství, ale také lesnická osvěta a lesnické písemnictví, školství a muzejnictví.

Literatura, která se věnuje fenoménu lesa, dřevinám a rostlinám, lesnictví, lesnímu hospodářství, lesoparkům, přírodě a krajině je opravdu početná a rozmanitá, přičemž bohatý fond Vědecké knihovny v Olomouci nabízí nepřehledné množství podobných publikací. Ze současných bestsellerů asi není třeba připomínat kouzelná putování botanika Václava Větvíčky nebo filozofická zamyšlení geologa Václava Cílka. Vzpomeňme nyní ale také několik atraktivních tisků z 19. století, které mohou i dnešnímu čtenáři působivou formou přiblížit dřeviny jak v našem nejbližším okolí, tak i ty tisíce kilometrů vzdálené.

První z nich, kniha Ferdinanda Fiscaliho *Deutschland Forstcultur-Pflanzen (Lesní kulturní dřeviny Německa*, sign. V 14.533), vyšla u významného olomouckého nakladatele Eduarda Hölzela v roce 1856. Třeboňský rodák Ferdinand Julius rytíř Fiscali (1827–1907) patřil k předním lesnickým odborníkům v českých zemích a Rakousku. Po studiích na gymnáziu v Českých Budějovicích a Jindřichově Hradci absolvoval přírodovědu

Jedle bělokora, borovice lesní, smrk ztepilý a modřín opadavý (FISCALI, Ferdinand. *Deutschlands Forstcultur-Pflanzen*. Olmütz: Verlag von Eduard Hölzel, 1856. VKOL, sign. V 14.533).

Dub žlutavý (KOTSCHY, Theodor. *Die Eichen Europa's und des Orient's Gesammelt, zum Theil neu entdeckt und mit Hinweisung auf ihre Cultur-Fähigkeit für Mittel-Europa etc. etc.* Wien und Olmütz: Eduard Hölzel's Verlags-Exped., 1858. VKOL, sign. V 52.096/1).

a zemědělství na pražské německé technice. Poté pokračoval ve studiích na lesnickém ústavu v Mariabrunnu (dnešní část Vídně). Brzy vstoupil do služeb hraběte Czernina a složil zkoušku pro samostatného lesního hospodáře. V padesátých letech 19. století začal vyučovat přírodovědné předměty na nově založené Spolkové lesnické

škole v moravském Úsově. V roce 1858 byl jmenován do funkce lesmistra na dobříšském panství Colloredo-Mannsfeldů. Vrchol kariéry pak zaznamenal v Bělé pod Bezdězem, kde byla v květnu 1855 otevřena lesnická škola Böhmsche Forstschule. Fiscali byl do funkce ředitele vybrán Českým lesnickým školským spolkem, školu vedl v letech 1866–1894 a pozvedl ji na skutečně vysokou evropskou úroveň. Mířili sem vynikající učitelé a prošlo jí na tisíce žáků. Současně se Fiscali věnoval správě lesů valdštejnského velkostatku a získal tituly lesního a vrchního lesního rady. Již na počátku 80. let 19. století hodnotil první zkušenosti s pěstováním douglasky (tedy jehličnanu původně ze Severní Ameriky) u nás. Byl poradcem Zemědělské rady, členem botanicko-zoologického spolku ve Vídni, viceprezidentem České lesnické jednoty. Obdržel Řád Františka Josefa I. za kolekci bělské školy na světové výstavě ve Vídni a také Řád železné koruny třetí třídy za svou činnost v komisi pro úpravu katastru daně pozemkové. V roce 1883 byl povýšen do rytířského stavu.

Již v 50. letech 19. století navázal spolupráci s nakladatelem Eduardem Hölzelem, který se specializoval, mimo jiné, na vydávání odborných publikací a učebnic a pro něhož byla vždy důležitá také výpravná, výtvarná a estetická stránka díla. Fiscaliho práce měly slušný odbyt právě díky rozvoji lesnického školství a kapitalistického hospodaření na velkostatkách. Díky seznamu subscriptů máme také představu, kdo o tyto odborné, tematické a výpravné knihy stál. Byly to především moravské šlechtické rodiny, Kálnoky, Magnis, Mitrowští, Sylva-Tarouca nebo Žerotínové, mezi čtenáře předplatitele ale patřili také lesní mistři

a učitelé i další zájemci o lesní problematiku a lesní hospodářství.

Jeho nejslavnější kniha *Lesní kulturní dřeviny Německa* je opatřena také odborným úvodním slovem Leopolda Grabnera, profesora lesnictví a dlouholetého lesního správce knížete Aloise II. Josefa Liechtensteina. Na více než 190 stranách textu foliového formátu nás autor vyčerpávajícím způsobem seznamuje s jehličnany a listnáči běžně rostoucími v oblasti střední Evropy, s jejich výskytem, etapami růstu, vzhledem, s jejich specifickými potřebami. Skutečnou ozdobou knihy je ovšem celkem 18 chromolitografických tabulí o rozměrech 49 × 36 cm. Jejich autorem byl významný rakouský výtvarník, absolvent Akademie výtvarných umění ve Vídni, grafik a ilustrátor botanických publikací Anton Hartinger (1806–1890), zakladatel vlastního litografického podniku, jenž se zabýval především barevným tiskem, konkrétně litografií. Ta nacházela stále větší uplatnění na poli odborné ilustrace. Hartingerovo precizní a detailní vyobrazení rostlin došlo záhy velkého uznání a jeho práce nacházela čím dál častěji využití také ve školní literatuře a v učebnicích. Ilustrace k Fiscaliho *Lesním dřevinám* představují technicky vyspělou botanickou ilustraci. Hartinger představuje stromy a keře v jednotlivých detailních záběrech a z různých úhlů, zaměřuje se především na podrobné znázornění listů, jehličí a jehlic, květů a plodů. Syté barvy a stínování jednotlivých detailů pak podávají čtenáři téměř přesný obraz skutečnosti. Nejen stromům, ale i škodlivému hmyzu v lesích se věnovala Fiscaliho další, popularizačně-naučná práce, která vyšla opět u olomouckého nakladatele Hölzela a jež pod názvem *Die schädliche Forstinsekten (Škodlivý lesní*

hmyz, sign. V 39.255) sumarizovala lesní škůdce i škody, které lesu způsobují. Doprovodné barevné litografické tabule, jež přibližují celkem 110 škůdců jehličnatých a listnatých stromů, vznikly opět v ústavu Antona Hartingera, originály ilustrací a litografie byly dílem Antona a Julia Müllerových.

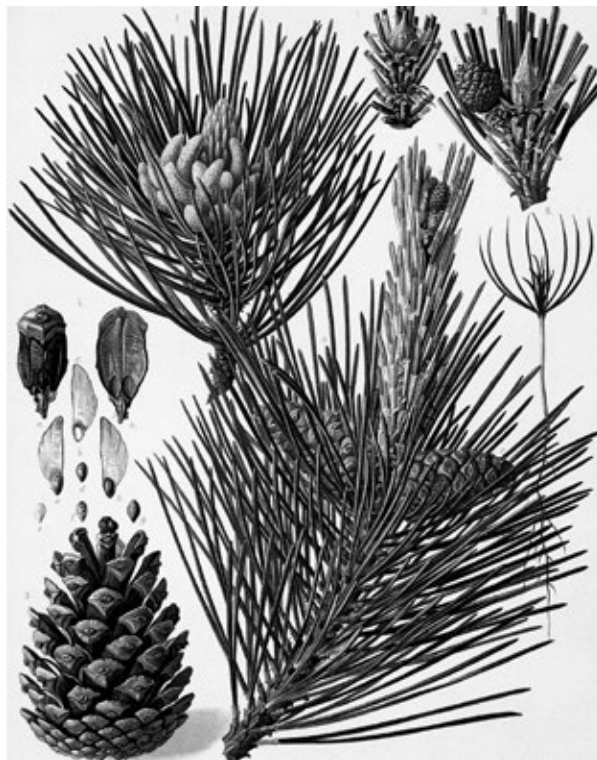
Další překrásnou encyklopedií stromů, konkrétně dubů, nabízí fond VKOL v šestisvazkové práci Theodora Kotschyho *Die Eichen Europa's und des Orient's (Duby Evropy a Orientu*, sign. V 52.096/ 1–6). Cyklus vycházel v letech 1858–1861 opět u olomouckého nakladatele E. Hölzela. Theodor Kotschy (1813–1866) pocházel z Ustroně v Rakouském Slezsku a ve své době patřil k významným botanikům a také cestovatelům. Obdivovatel německého přírodovědce Alexandra von Humboldta nebo botanika-objevitele Nicola-se Jacquina již od mládí tíhl k přírodním vědám a po absolvování evangelického gymnázia v Těšíně a po krátkém studiu teologie ve Vídni (1833–1834) začal podnikat daleké výpravné cesty, ze kterých přivážel tisíce vzorků rostlin i minerálů. Navštívil Banát a Sedmihradsko, Kraňsko, Slovinsko, Chorvatsko i Řecko. S rakouským geologem a cestovatelem Josefem Russeggerem (1802–1863) podnikl expedici na jih Turecka, do Sýrie i do nitra afrického kontinentu. Procestoval Kypr, Egypt i další země Blízkého východu, zejména území dnešního Iráku a Íránu, Sýrie a Palestiny. Jako první Evropan zdolal nejvyšší vrchol Blízkého východu, horu Damávand v pohoří Alborz. Ve Vídni, kam se načas vrátil v roce 1843, začal svoji kariéru jako asistent a později pomocný kustod v c. k. dvorském botanickém kabinetu (pozdější Přírodovědecké muzeum ve Vídni). Mluvil plynule arabsky, persky, turecky i řecky.

Také v dalších letech se účastnil několika výprav, sám procestoval většinu pohoří ve střední Evropě, včetně Alp. Poslední výpravu absolvoval v roce 1862 s profesorem Franzem Ungerem na Kypru. Po prodělané malárii byl donucen zvolnit své pracovní tempo a začal se více věnovat zejména vědecké a publikační činnosti. Můžeme jej směle pokládat za zakladatele botanického výzkumu Orientu v Rakousku. Na svých cestách nashromáždil během let 1835–1862 neuvěřitelné množství nejen botanického materiálu, jednalo se o více než 300 tisíc exemplářů. Vedle botanické práce se zasloužil o nové poznatky z geologie, geomorfologie a zoologie zkoumaných oblastí severní Afriky, Blízkého východu nebo Kypru. Jeho jméno dodnes nesou některé druhy rostlin i živočichů (druh orchideje, šafránu i ještěrky).

Jeho prominentním zájmem a celoživotní botanickou vášní se staly duby. Sbíral je téměř na všech svých výpravách a výsledkem jeho dlouholetého úsilí byla publikace o dubech v Evropě i na východě, v orientálních krajích, na které pracoval několik let a která vyšla ve velkém foliovém formátu. Jedná se o první, tedy průkopnickou ucelenou monografii o rodu dubů. Ve VKOL se nachází celkem šest svazků, které obsahují kromě obsáhlé textové části také 30 chromolitografických tabulí, které řadí tuto edici k jedněm z nejkrásnějších ilustrovaných knih o dubech a o stromech vůbec. Texty v němčině, francouzštině a latině představují 40 druhů dubů, poskytují přesné popisy jednotlivých odrůd, jejich určení, lidové názvy i využití, ale také možnosti růstu a vývinu východních druhů dubů v Evropě. Tištěné slovo je doplněno precizními ilustracemi, které představují různé části stromů, tedy větve a ratolesti, květy a žaludy

a jejich přesné detaily. Některé z odrůd dubů zde byly představeny vůbec poprvé, některé zde vyobrazené vzácné druhy nejsou ani dnes zcela prozkoumány, jako např. dub s označením *Quercus look Kotschy* z hraniční oblasti mezi Izraelem a Libanonem. Předlohy byly vyhotoveny zkušenými botanickými ilustrátory, jako byl rakouský malíř Johann Oberer (ca 1790 – ca 1840) a taktéž rakouský výtvarník a významný ilustrátor botanických knih Joseph Seboth (1814–1883), který společně

Borovice černá (HEMPEL, Gustav a WILHELM, Karl. *Die Bäume und Sträucher des Waldes: In botanischer und forstwirtschaftlicher Beziehung. 1. Abteilung, Nadelhölzer.* Wien: E. Hölzel, [1889?]. VKOL, sign. II 206.256/1).

s Kotschym dokonce procestoval Malou Asii. Barevné olejové tisky pak technicky zajistil vídeňský litografický ústav grafika Karla Hořejšího.

K dalším „Prachtwerkům,“ tedy luxusním kouskům z fondu VKOL, který čtenáři přináší překrásné ilustrace stromů, patří bezesporu i třídílná publikace *Die Bäume und Sträucher des Waldes, (Stromy a keře lesa, sign. II 206.256/1–3)* od dvojice autorů Gustava Hempela a Karla Wilhelma, která vycházela ve Vídni a v Olomouci opět u nakladatele E. Hölzela. Autoři publikace Gustav Hempel (1842–1904) a Karl Wilhelm (1848–1933) patřili mezi významné přírodovědce 2. poloviny 19. století. Gustav Hempel, profesor lesnictví a pedologie, studoval na univerzitách ve Freibergu a Drážďanech, od roku 1875 působil jako profesor na vídeňské Universität für Bodenkultur Wien, kde později zastával i funkci rektora. Karl Wilhelm, rodák z Brna, působil na univerzitách ve Štrasburku, v Mnichově a ve Vídni. K jeho stěžejní práci patřila právě publikace *Stromy a keře lesa* sepsaná společně s kolegou Hempel, která byla často označována za „*velkolepé dílo lesní botaniky*“. Jedná se o pečlivý a rozsáhlý

průzkum evropských stromů, práce přibližuje také obecné dějiny lesů a zejména lesnictví. Tento nový důležitý studijní obor se úspěšně rozvíjel zejména v Německu po celé 19. století. Souhrnná práce *Stromy a keře lesa* tak odráží rostoucí význam a popularitu oboru lesnictví, současně ale podává vyčerpávající informace o biologii stromů, fyziologii a zahradnické péči. Úvodní všeobecná část se věnuje lesům a stromům obecně, studuje jejich podobu, význam nebo důležité podmínky pro život. Následují speciální kapitoly zaměřené na konkrétní jehličnany a listnáče. Důležitým doplňkem třísvazkové práce je ovšem opět i složka ilustrační. Několik set drobných i celostránkových černobílých ilustrací v textu doplňují v každém díle celostránkové chromolitografie, vytištěné, jak jinak, v Hölzelově litografickém ústavu ve Vídni. Celkem 60 barevných tabulí vyhotovil A. Lenz podle originálních akvarelů Wenzela Liepolda (1841–1901). Tento rakouský malíř patřil k významným botanickým ilustrátorům pozdního 19. století. Jeho posledním velkým dílem byla právě populární dendrologická publikace profesorů Hempela a Wilhelma.

Petra Kubičková (* 1977) absolvovala historii na Slezské univerzitě v Opavě. Od r. 2002 pracuje jako historik a odborný knihovník ve Vědecké knihovně v Olomouci, kde se věnuje zpracování prvotisků, starých tisků a publikací z 19. století.

» petra.kubickova@vkol.cz

Jesenický bard

FRANTIŠEK VŠETIČKA

Jesenické hory připoutaly k sobě po skončené válce řadu obyvatelstva, mezi nimiž se v budoucím čase objevili i slovesní obdivovatelé a oslavovatelé těchto hor, jejich přírodních krás a pochopitelně také lidí, jež si tento kraj zamilovali. Jedním z umělců, bezprostředně spjatým s jesenickou přírodou, byl Vladislav Hanák (1912–1986), ředitel národní školy ve Vrbně pod Pradědem (1945–1953) a později ředitel základní školy v nedalekých Karlovicích (1953–1969). Žil zde dlouhá léta, ale učitelské povolání a lovecká vášeň způsobily, že po něm zůstaly pouze dvě prozaické knihy. Vyšly krátce po sobě – roku 1961 soubor povídek a črt *V zelených horách* a roku 1962 sbírka pověstí a pohádek *Zpívající vody*.

Soubor *V zelených horách* zahrnuje šedesát drobných próz, v nichž je autor okouzlen jesenickými horami, přírodou a zvěří. Jeho lovecká vášeň v nich vystupuje do popředí. Zpívající vody obsahují rozměrnější prózy z dob osídlování jesenických hor v dávné minulosti. Spojovací postavou je v nich mýtický Praděd, který ubohým pomáhá a zlé trestá. Jednotlivé prózy jsou místopisně

spjaty s konkrétními jesenickými lokalitami; jsou to pověsti o jednotlivých místech (Švýčárna, Moravice, Bílá Opava ad.).

Umělecky významnější je Hanákův debut, jež autor spjal postavou personálního vypravěče, majícího všechny znaky svého tvůrce. Je to učitel, znalec přírody a lovec. K úplnému ztotožnění však nedochází, na což poukazují zejména rodinné poměry vypravěčovy.

Hanák zaplnil povídky a črty svého debutu velkým počtem zvěře a ptactva, jež alespoň pasivně a z doslechu známe, vedle nich však čtenářům připomněl i druhy málo známé nebo zcela neznámé. Z ptactva např. brávník, ořešník, skorec, strakapoud, mlynaříček (druh sýkorky).

V Hanákových textech místy zazní nostalgie za Podkarpatskou Rusí a její přírodou. Próza *Vlčí zpěv (V zelených horách)* např. začíná: „Už je tomu dvacet let, co jsme nocovali s Vasilem Stopkem v kolibě pod poloninou Siankou. Vysoko nad pralesy, nad stržemi, údolimi a srázy.“ Jde o vlastní prožitky, neboť Hanák začal svou učitelskou kariéru na Podkarpatské Rusi jako pomocný učitel ve vesnici Zboj. Zde se objevuje paralela s Jaromírem Tomečkem,

kteřý ovšem dlel v tomto koutě republiky delší dobu a daleko hojněji využil karpatskou tematiku ve své tvorbě. U Hanáka jde jen o letmé záblesky.

Jedním z tematických prvků Hanákových próz je také soužití se zbytkem německých obyvatel v Jeseníkách. Téměř bezezbytku jsou to dobří znalci místních poměrů a přírody.

V souboru *V zelených horách* projevila Hanák smysl pro kompoziční uspořádání prozaického celku. Vtiskl mu podobu ročního cyklu – ne dle měsíců, ale podle ročních dob, jarem počínaje. Jarní a letní oddíl jsou přitom nejpočetnější. Introdukci tohoto souboru zdůraznil Hanák také numericky – sbírka začíná, proto musí být něco první, a první próza skutečně nese název *První pstruzi*. Hanák dovede text zároveň akcentovat, také těmi pstruhy, kteří nenápadně, ale jistě prostupují nejen celý jarní oddíl, ale celou sbírku, a dokonce i následné *Zpívající vody*.

Stejně tak Hanák stavebně zvýraznil finále sbírky *V zelených horách*. V poslední próze líčí smrt osamělé srny a smrt znamená konec, konec života, ale také konec knihy. V daném případě jde o ozvláštněný konec života, neboť srna není zastřelena, ale v zimním nečase umírá přirozenou smrtí: *„Srna ještě stačila unavenými světly pohledět do stráně, slyšela ještě lámání ledové kůry pod liščím krokem, ale potom se její tělo protáhlo, vzepjalo a znehybnělo. – Pohasly hvězdy a vločka sněhu na srním světle už neroztála. – Neočekávané ticho, nenadálé a hluboké zastavilo všechny předjitřní život. Zmlkly stromy, ztichla divizna, sníh už nevěřil.“* Vladislav Hanák dovedl zejména svůj první soubor dokonale zkomponovat.

Při četbě jeho próz je třeba se vmyslit a vcítit i do dílčího času, který autor průběžně připomíná.

Tak vedle ročních dob, tak převelikých, prozaik ve skice *Vězeň* upozorňuje na dílčí čas, prostupující námětovou rovinu jeho prozaického souboru: *„Lovci počítají čas na měsíc sluk, srnců a jelenů, horští rybáři zas na dobu, kdy je dovoleno lovit pstruhy a na čas mezi patnáctým dubnem a patnáctým srpnem.“*

Roku 1964 se ještě objevilo několik Hanákových próz v kolektivní práci *Od tří řek*, v roce 1967 pak další texty v televizním a posléze knižním seriálu

Karlovice č. 70, kde žil Vl. Hanák. Zdroj: archiv autora.

Lovy beze zbraní. Roku 1969 byl Hanák vyhozen ze školství, s čímž souvisel i zákaz jakéhokoliv publikování. Jenom ojediněle jej v době zakázanosti připomněla editorka Sylva Bartůšková, když v roce 1979 zařadila do antologie *Vůně jehličí* dvě jeho prózy. Roku 1986, ale už po Hanákově smrti, se o něm zmínil Jiří Urbanec na konferenci o přírodní tematice v literatuře, která se konala v Kroměříži. Referáty vyšly knižně a v Urbancově je uvedena významná poznámka, že „*v rukopise zůstal rozsáhlý román o osídlování Bruntálska Severní svahy, jenž měl být protiváhou Ptáčnickova Města na hranici*“.

Vladislava Hanáka jsem poznal až v době jeho zakázanosti. O jeho existenci jsem věděl už dřív, ale k bližšímu sblížení a porozumění došlo až v době, kdy se u dcery začaly projevovat astmatické potíže a Vladislav nám umožnil týdenní pobyt u něho v Karlovicích. K povídání a výměně názorů docházelo většinou na přelomu dne a noci u ohně. Místo samo zvěčnil Vladislav v črtě Ježek: „*Skalka za naším neměla dlouho jména. Říkali jsme jen tak prostě: na skalce, u skalky, pod skalkou. – Sedávali*

jsme tam často. Máme tam stále obniště. Pečeme tam zemáky, jablka, v létě také pstruhy. – Chodívám sem i sám. Je to hned za naším, ale je to v jesenickém lese, vychází tu zvěř, přilétají ptáci. Chodím sem vítat jaro a nacházívám tu první hříby. Chodím sem číst i psát. Je to doma, a přece jsi v lese.“ Vladislav se v citovaném zmiňuje o pečených pstruzích, ale ti při našem pobytu nebyli, poněvadž mu okresní a krajští bolševici zabavili jak rybářskou povolenku, tak lovecký lístek. Zajímavé přitom bylo, že se o této spodině, která jej uvrhla do stavu zakázanosti, nikdy nezmiňoval. Míra křivdy byla asi tak veliká, že se nedala vyslovit. Velmi často naopak hovořil o filatelii, byl horlivý a uznávaný filatelista. Zadumaně jsme spolu s ním hleděli do plamenů a vzpomínali zakázaného Šavrdu, zakázaného Juřinu. Plameny nám přitom sekundovaly. Přátelé jej nazývali jesenickým bardem.

Vladislav Hanák bydlil v Karlovicích u Urbna v čísle 70. Zemřel 6. dubna 1986 v tuberkulózní léčebně v Žárech u Města Albrechtic. Byl natolik spjat s jesenickou přírodou, že si přál, aby jeho popel se stal její součástí. Což se stalo.

František Všeticka (* 1932) je literární teoretik, beletrista a překladatel. Zabývá se převážně českou, slovenskou a ruskou literaturou, ponejvíce její poetikou. Odbornou práci vyvažuje prací beletristickou a překladatelskou.

» fvseticka@seznam.cz

Muzejní houbaření

MAGDA BÁBKOVÁ HROCHOVÁ

V naší zemi je vycházka do lesa často spojována s oblíbenou zálibou – houbařením. Již mockrát jsem se sama sebe ptala, co přinutí člověka-nehoubaře, který je prostě jen na procházce v lese, v okamžiku spatření povědomého houbového tvaru někde mezi listím zakleknout a začít sbírat houby. Kde se bere nadšení malých dětí, které zkoumají každou houbičku a ptají se, jestli je jedlá, nebo jedovatá. Možná se v nás v těch chvílích probouzí nějaká prastará část podvědomí z doby lovců a sběračů, kdy výprava do lesa byla zároveň výpravou za potravou.

Na našem území byly houby v průběhu celé historie jak potravou chudých, tak oblíbenou pochoutkou bohatých. V současnosti, s téměř třemi čtvrtinami populace, která aspoň občas na houby vyrazí, jsme ve sběru hub na světové špičce. Místní deníky pak plní informace o tom, kde které houby rostou, kolik kilogramů hub nasbírá za rok jedna domácnost a kolik tun hub za rok Češi posbírali. Bohužel, v posledních letech se množí i varování mykologů, že ztrácíme vztah k lesu, tedy k místu, kde houby nejvíce rostou. Že kdysi neškodná záliba se mění v devastaci lesa a tím i hub.

Kdo je to mykolog a co zkoumá?

Mykologové – ať už profesionální, či amatérští – jsou odborníci, kteří posunuli relaxační zálibu či honbu za potravou ve vědecké bádání a snahu o poznání a ochranu hub. Pro mykology představují jedlé houby jen pouhý zlomek samostatné říše Fungi (houby). Na světě je totiž zatím popsáno na 100 000 druhů hub, ale předpokládá se, že jich je ve skutečnosti několikanásobně víc, možná i milion. Zajímavé je, že celá říše hub má vývojově mnohem blíže k živočichům než k rostlinám, mezi které byly houby dříve řazeny.

Obrovské možnosti k novým objevům mají mykologové zkoumající mikroskopické houby neboli mikromycety. Ty totiž představují většinu známých (a vlastně i neznámých) hub. Patří mezi ně mikroskopické vláknité houby (často nazývané plísně) a kvasinky. Jsou mikroskopické svými rozměry, nikoliv však významem pro člověka. Jsou s nimi spojeny objevy antibiotik, rozvoj biotechnologií při výrobě léků, enzymů i potravin, ale také objevy mykotoxinů a původců nemocí. A nevyhnete se jim, jsou totiž přítomny prakticky všude – v ovzduší, půdě, vodě, ve stavební suti, na povrchu živých i odumřelých organismů,

na různých předmětech, zdech, v krmivech i po-
travinách.

Klasického terénního mykologa ovšem zajímají
tzv. makromycety neboli velké houby. Tedy takové
druhy, které jdou postřehnout pouhým okem
a velikost jejich plodnic je alespoň 2 mm. Takových
je v ČR asi 3 000 až 5 000 druhů (přesný počet není
znám). I makromycety rostou téměř všude – my-
kologové tedy nejsou odkázáni při své práci pouze
na les, ale můžou zkoumat i druhy hub vázané
na okraje lesů, louky, pastviny, trávníky, rašeliniš-
tě a potoky, i člověkem ovlivněná stanoviště, jako
jsou skládky dřeva, komposty, spáleniště, rumiště
a zbořeniny.

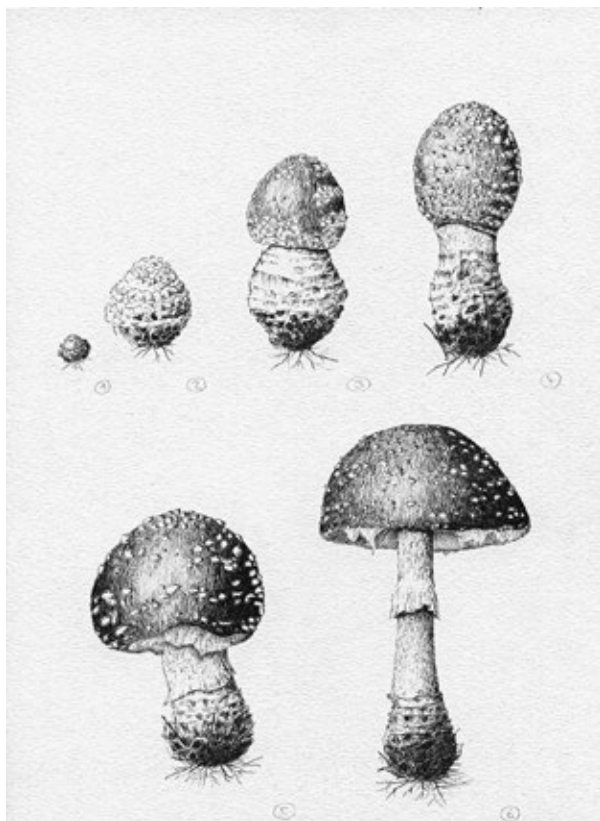
Mykologové, stejně jako houbaři, sbírají plod-
nice hub, které sami občas přirovnávají k jablku.
Důvodem není ani tvar, ani chuť, ale fakt, že
plodnice je (stejně jako jablko na jabloni) jen velmi
malou částí houbového organismu, jehož největší
část představuje podhoubí neboli mycelium – síť
vláken složená z protáhlých buněk. Díky myko-
logickým výzkumům víme, že velikost podhoubí
je různá – u některých druhů zabírá plochu jen
několika cm čtverečních, u jiných stovky metrů
čtverečních. Síť podhoubí různých druhů v půdě je
obrovská a představuje velkou část půdní biomasy.
Zároveň je to pro houbu její nejzranitelnější část –
výzkumy totiž ukazují, že na růst hub nemá vliv
jejich sběr, dokonce ani forma sběru, ale jediné
sešlapávání půdy, které ničí podhoubí. A ničení
podhoubí – to je pro přírodou zhoubné. Houbová
vlákna se totiž podílejí na koloběhu živin v přírodě
tvorbou humusu rozkladem nejrůznějších substrátů.
Také rozrušují horniny a napomáhají přesunu
minerálů z geologického podloží a tvorbě půdy.
Díky symbiotickým vztahům (zejména mykorhize)

řadě rostlin dodávají vodu a anorganické látky,
nebo dokonce rostliny vzájemně propojují.

Při své práci mykologové sledují i výskyt jednot-
livých druhů nejen ve vazbě k určitému prostředí
nebo území, ale i jejich hojnost či vzácnost, nebo
dokonce ohrožení. Stav ohrožení makromycetů je
zachycen v *Červeném seznamu hub (makromycetů)*
ČR z roku 2006, který zahrnuje 904 druhů hub.
Podstatně méně druhů hub je chráněno záko-
nem – jedná se o 46 druhů, u nichž jsou chráněné
podzemní i nadzemní části ve všech vývojových
stádiích a které se tedy nesmějí sbírat, trhat, vyko-
pávat, poškozovat, ničit ani jiným způsobem rušit
v přirozeném vývoji.

Mykologické herbáře

Pro mykology, jako pro každé vědce, jsou důležité
sbírky dokladového materiálu. Jen při existenci do-
kladové položky se totiž kdykoliv může ověřit, zda
nalezená houba opravdu patří k danému druhu.
Díky sbírkám lze také studovat různé skupiny hub
i jednotlivé druhy nebo sledovat změny v druho-
vém složení na určitém území. Samotné herbářové
položky vznikají dost podobně, jak když si chystáte
zásobu sušených hub na zimu. Drobnější plodnice
se suší celé, ale velké je potřeba nakrájet na plátky,
protože by ve sbírce zabíraly moc místa. Suší se při
teplotě mezi 30 a 35 °C. (Pokud vás na tomto místě
napadla otázka, jestli houbový herbář voní jako
sušené houby, tak ano, voní.) Poté se uloží do her-
bářových obálek a opatří herbářovou schedou – eti-
ketou, na které je nejen jméno houby, ale i lokalita
(často s podrobnějším popisem – tedy pod čím
nebo na čem houba rostla), datum sběru a jméno
sběratele. Jednotlivé položky se pak ukládají podle
systému do herbářových krabic. Velké soubory

Muchomůrka červená: vývoj, plodnice. 1. vědecká kresba vývoje plodnice muchomůrky červené. Kresba: Magda Bábková Hrochová.

houbových položek vytváří houbový herbář, nověji fungarium (což by šlo přeložit jako houbář). Položky uložené v herbáři slouží hlavně ke studiu badatelům. Lze z nich i odebírat materiál na mikroskopování – na zkoumání výtrusů a buněk. Stejně tak lze sušené položky využít po desítky let i pro další biologické metody, například pro zkoumání složení pigmentů, chemických znaků nebo DNA.

Mykologický herbář je i ve Vlastivědném muzeu v Olomouci. Byl založen poměrně pozdě,

Herbářová položka – usušená houba. Houby jsou v herbáři usušené, větší plodnice se krájí před sušením na plátky. Foto: Pavel Rozsival.

až v devadesátých letech minulého století, a to především zásluhou profesora Bronislava Hlúzy. Jeho sběry a sběry jeho spolupracovníků dosud tvoří největší část sbírky a soustavně dokumentují mykofloristické poměry na střední Moravě a v přílehlých regionech přibližně od 60. let 20. století až do současnosti. V posledních letech začínají do sbírky přispívat i další profesionální i amatérští mykologové, kteří působí v regionu. K nejstarším položkám patří několik sběrů Franze Petraka,

významného českého a rakouského mykologa, z první poloviny 20. století – dalších několik set jeho položek revidovaných profesorem Hlůzou bude do sbírky zařazeno letos. Sbíрка obsahuje 4,5 tisíce položek, které představují asi 940 druhů hub. Pokud se vám to zdá hodně, vězte, že při srovnání s muzejními houbovými herbárii patří k těm menším. Mezi největší mykologické sbírky v evropském i světovém měřítku patří sbírka Národního muzea, která spravuje téměř půl milionu položek. Ve statisících počítají herbářové položky hub i v Moravském zemském muzeu v Brně

a poměrně velké jsou i mykologické sbírky Jihočeského muzea v Českých Budějovicích nebo Muzea východních Čech v Hradci Králové.

Významní mykologové spojení s mykologickou sbírkou Vlastivědného muzea v Olomouci

Franz Petrak (* 1886, Hranice – † 1973, Vídeň)

Franz Petrak byl rakouský mykolog, fytopatolog a botanik. Narodil se a mládí strávil v Hranicích na Moravě. Poté studoval nejdříve chemii a později botaniku na univerzitě ve Vídni. Za první

Prezentace hub v olomouckém muzeu na výstavě Mykokosmos za pomoci fotografií a realistických modelů. Foto: Pavel Rozsival.

světové války sloužil jako voják v Haliči, Bosně a Albánii a i tam sbíral jak rostliny, tak houby na nich rostoucí. Po válce se vrátil do rodných Hranic, kde působil jako soukromý vědec – živil se honoráři za odborné články (byl autorem téměř 500 prací) i tvorbou exsikátových položek a prodejem jejich souborů do našich i zahraničních muzeí (právě položky Franze Petraka patří k nejstarším v olomouckém mykologickém herbáři, řada je součástí mykologické sbírky Národního muzea). Nestudoval však jen houby moravské nebo evropské. Od jiných badatelů mu materiál na určení přicházel téměř z celého světa. Vyjasnil systematické postavení mnoha druhů a také mnoho nových druhů popsal. Na jeho počest byly pojmenovány houby rodů *Petrakiella*, *Petrakiopeltis* a *Petrakina*. Jeho soukromý herbář údajně obsahoval kolem sto tisíc položek. V roce 1938 se přestěhoval zpět do Vídně, kde získal práci v Přírodovědeckém muzeu. V oddělení hub pracoval až do odchodu do důchodu a mykologii se věnoval až do své smrti.

Bronislav Hlůza (* 1929, Loštice)

Přírodovědec, mykolog, pedagog, didaktik, soudní znalec v mykotoxikologii, konzultant pro nemocnice při otravách houbami, expert na mykologii při opravách památkově chráněných objektů, ale i hráč na housle, rozhodčí orientačního běhu, spoluautor vlastivědných průvodců a neúnavný popularizátor vědy, historie i kultury. To vše v jediné osobě představuje pan emeritní profesor RNDr. Bronislav Hlůza, CSc. Mykologii se věnuje od dětství – prý již ve 13 letech si začal dopisovat s, v té době proslulým mykologem, profesorem Františkem Smotlachou, zakladatelem České mykologické společnosti. Po dokončení studií

přírodních věd působil jako pedagog na středních školách a v roce 1960 nastoupil jako odborný asistent do Pedagogického institutu v Olomouci, pozdější Pedagogické fakulty, kde dlouhé roky vedl katedru biologie a stal se jejím emeritním profesorem. Je známým a uznávaným mykologem a autorem řady vědeckých publikací. Věnoval se zejména houbám jedovatým, hlavně rodu *Amanita* (muchomůrka), a také systematickému výzkumu některých oblastí na Moravě – např. CHKO Litovelské Pomoraví, CHKO Jeseníky nebo Vojenského újezdu Libavá. Je těsně spjat s Muzejní a vlastivědnou společností Olomouc, jejíž biologickou sekci po 25 let vedl. Od r. 1963 působil přes 30 let v olomoucké mykologické poradně a podílel se také na realizaci řady výstav hub ve Vlastivědném muzeu v Šumperku. Herbářové položky hub, které po řadu let dodával do muzea, tvoří dnes základ mykologické sbírky.

Jiří Lazebníček (* 1934, Olomouc – † 2017, Prostějov)

Lesník, dendrolog, mykolog, vášnivý cestovatel (navštívil 129 zemí v pěti světadílech) a fotograf. Dětství a studia prožil v Brně. Biologii a zejména botanice se věnoval již na střední škole i později na Lesnické fakultě Vysoké školy zemědělské. Po studiích pracoval jako typolog lesů a rozvíjel se i jako botanik, mykolog a dendrolog. Od roku 1972 pracoval 22 let pro Ústav pro hospodářskou úpravu vojenských lesů a statků. Při své práci zmapoval nebo zrevidoval více než 260 tisíc ha lesů v Čechách i na Slovensku. Jeho aktivita v mykologii byla úctyhodná. Vytvořil soukromý mykologický herbář, který obsahoval více než 32 000 položek. Všechny však byly zničeny požáry na pracovišti v letech 1983 a 2000 a v roce 1997 při povodni.

Na kongresu evropských mykologů v Norsku (1985) inicioval spolu s prof. Dr. W. Winterhofem (Sandhausen) zřízení Evropské komise pro ochranu hub a jejich životního prostředí. Je spoluautorem popisu nového druhu houby – hříbu horského (*Boletus subappendiculatus* Dermek, Lazebníček & Veselský). V roce 1996 převzal po Bronislavu Hlůzovi předsednictví Přírodovědné sekce Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci i vedení mykologické poradny a obojí vykonával až do roku 2016. Každoročně organizoval a vedl zájezdy, botanické i mykologické exkurze. Realizoval výstavy hub i fotografické výstavy ze svých cest.

Neustálý problém muzejního mykologa: Jak ty houby vystavit?

Muzea jsou kromě vědecké práce zaměřena i na prezentaci své činnosti veřejnosti a je poměrně jasné, že zrovna rozkrájené sušené houby se na vystavování příliš nehodí. Výjimkou jsou například choroše, které, pokud jsou dobře vysušené, vydrží nezměněné řadu let.

Velké uplatnění má samozřejmě fotografie nebo vědecká ilustrace.

V expozici *Příroda Olomouckého kraje* i v nově připravované expozici *Příroda od počátku bez konce* jsou využity modely hub od pana Jiřího Polčáka. Díky jeho zručnosti, pečlivosti i odborným znalostem mykologie vznikají modely, které vypadají přesně tak, jako zrovna nalezená houba – od hlíny, jehličí, staré trávy i zrovna okousaná slimákem. Tyto realistické modely byly i základem výstavy *Mykokosmos*, která byla poprvé instalována roku 2017 v domovském pracovišti pana Polčáka ORNISu – ornitologické stanici při Muzeu Komenského v Přerově – a později i v Olomouci a dalších městech.

Některá muzea využívají zajímavou metodu konzervace – lyofilizaci. Celé plodnice jsou nejdříve zmrazeny a pak – stále v hlubokém mrazu a za nízkého tlaku – vysušeny. Řada druhů pak vypadá úplně jako živá houba, některé jen mírně změňjí barvu.

I přes různé metody muzejní práce ale bývá nejjednodušší se při pořádání výstavy podřídít houbám – většina houbařských výstav tedy probíhá na podzim za využití čerstvých hub. Ostatně jedině tak lze návštěvníkovi houby prezentovat ke vnímání opravdu všemi smysly.

Magda Bábková Hrochová (* 1977) je absolventkou Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v oboru biologie, geologie, zeměpis. Působí jako botanička ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.

» maghroch@centrum.cz

O Pohádkách lesní moudrosti a jejich autorovi

VLASTA HLŮZOVÁ

V království našich knih mají své čestné místo čtyři napohled skromné, útlé knížky v lesklé polotuhé vazbě, zkrášlené na titulní straně i uvnitř publikace něžnými barevnými litografiemi akademické malířky Zdeňky Burgetové. Text doprovází také několik linorytů výtvarného pedagoga Bedřicha Weisera (již z pozůstalosti), v posledním dílu rovněž ilustrace několika dalších výtvarníků (J. Dohnal, M. Neuwirth, L. Rusek, P. A. Taťoun, J. Weiser). Všechny publikace nesou název *Pohádky lesní moudrosti* (s podtitulem *Pohádky pro děti i dospělé*).

Autor věnoval svoje knížky oddílům Junáka, všem příznivcům skautingu i milovníkům přírody. Prostřednictvím jeho krásných pohádkových příběhů se bez ohledu na věk stáváme hledači lesního tajemství, které nám vyjevují rostliny. Protože knížky vycházely postupně v určitém časovém rozmezí a byly vždy rychle rozebrány, jsou dnes v soukromých i veřejných knihovnách vzácností, doslova pokladem. Populárními se staly zvláště v Jesenické lesní škole, kde z nich instruktoři dodnes předčítají budoucím skautským vedoucím jednotlivé kapitoly a předvádějí jim přitom také rostlinu z pohádky.

Připomeňme si osobnost autora čtyř knižních svazků *Pohádek lesní moudrosti*.

RNDr. Bohumil Šula, CSc., se narodil 3. 1. 1920 v nevelké obci Stavenici u Úsova (5 km vých. od Mohelnice a 15 km jv. od Zábřehu), ale od útlého dětství žil v Olomouci. Vystudoval zdejší Slovanské gymnázium (1940), po válce přírodní vědy na Masarykově univerzitě v Brně (1947) a po absolvování základní vojenské služby působil tři roky na katedře botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V roce 1951 nastoupil jako vědecký pracovník do Vlastivědného muzea v Olomouci (tehdy Studijní a lidovýchovný ústav kraje Olomouckého). Působil zde jako botanik, vedoucí přírodovědného oddělení a zástupce ředitele více než 30 let. Součástí muzea byla tehdy i olomoucká hvězdárna, vznikající zoologická zahrada na Svätém Kopečku, Ústav léčivých rostlin ve Velkých Losinách, Arboretum v Bílé Lhotě, pět jeskynních systémů a další přírodní unikátnosti severní a střední Moravy. B. Šula se zasloužil o odborné uspořádání muzejních sbírek a modernizaci muzea, redigoval *Zprávy VMO*, zasloužil se o obnovení Vlastivědné společnosti muzejní. Přitom externě přednášel na PřF UP a věnoval se výzkumu vápnomilné květeny v Mladči. Sociobotanicou studii o údolní nivě v Mladči dokonce obhájil kandidaturu věd. Byl členem mezinárodní organizace muzeí ICOM při UNESCO a místopředsedou

krajského odboru České botanické společnosti při ČSAV. Pracoval též v orgánech státní ochrany přírody. Byl vynikajícím znalcem přírody střední i severní Moravy a na Moravě nejznámějším botanikem. Zasloužil se o vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Jeseníky. Spoluautorství a účinkování v mimořádně oblíbeném besedním pořadu ostravského televizního studia *Lovy beze zbraní* (režisér František Mudra, dramaturg Jaroslav Müller), vysílaného od 23. 11. 1962 do roku 1981, mu přineslo i celonárodní věhlas; byl poutavým vypravěčem. Jeho četné odborné a popularizační články lze nalézt v dobovém vlastivědném a denním tisku (*Zprávy VSMO*, sborník *Středisko*, časopis Slezského muzea v Opavě, prostějovská *Štafeta*, *Kdy-Kde-Co v Olomouci* aj.). Vedl pečlivě rovněž kroniku své gymnaziální třídy a dokumentaci všech absolventských setkání. Svému povolání se věnoval celým srdcem.

Botanik, muzeolog a publicista B. Šula byl již od mládí aktivním skautem, skauting se vlastně stal stylem jeho života. Začal v katolickém skautingu v roce 1934, později přešel do 10. oddílu v Olomouci. V roce 1945 složil vůdcovskou zkoušku a v témže roce absolvoval Jesenickou lesní školu v Cukmantlu (dnešní Zlaté Hory). Již příštího roku se stal jedním z členů početného instruktorského sboru. Lesní škola připravovala dle svého statutu skautské vůdce pro práci v junáckém hnutí. Její zanícenou usilovnou práci přerušil až rok 1948, kdy došlo k „umrtvení“ činnosti Junáka a v roce 1950 k jeho zrušení.

V roce 1968 se B. Šula zapojil do služeb obnoveného Junáka. Skautským ideálům zůstal věrný – utvořil z olomouckých oldskautů oddíl Nezmaři, jenž sdružuje skauty „dříve narozené“ a v Olomouci pracuje doposud; jeho členové se podílejí na činnosti Junáka v Olomouci. B. Šula působil jako

vedoucí oldskautského oddílu Nezmaři i v době totalitního režimu, oddíl působil po zákazu Junáka ilegálně. Po roce 1989 se věnoval skautským aktivitám naplno.

Bohumil Šula, nazývaný nejen skauty, ale i přírodovědci „bratr Bob“, patřil také mezi první, kteří se sešli, aby obnovili činnost Jesenické lesní školy. JeLŠ se konala v roce 1991 na Drozdovské pile, u říčky Březná. B. Šula patřil tehdy k jejím nejstarším, uznávaným a také nejoblíbenějším stálým instruktorům. Své mnohaleté působení na jejich kurzech však nezaměřoval pouze na svůj oblíbený obor – botaniku, ale promýšlel již od začátku i nenásilný způsob výchovného působení na mladý dorost prostřednictvím vhodné literatury – při naplňování hesla Rádcovské školy Olomouc: Vychovávejme s laskavou důsledností. Sám měl dar vychovávat i svým osobním příkladem. Byl rádcem Hanácké družiny Svojsíkova oddílu, členem čestné jednotky zasloužilých členů Junáka a nositelem skautských vyznamenání Medaile díků, Řád Skautské vděčnosti, Syrinx a řady dalších.

Pohádky lesní moudrosti I. obsahují padesát pohádek k padesáti letům Jesenické lesní školy. Vydal ji tehdejší její vedoucí Pavel Krajíček – Akela (= skautská přezdívka) a vytiskla mohelnická Tiskárna Křupka. Autorova dedikace zní: „*Tuto knihu věnuji nezapomenutelným kolegům instruktorům z lesní školy, kteří zaujali místo u Věčného táborového ohně, a lesní škole, která mi mnoho dala a kterou mám tak rád.*“

Vydavatel i tiskárna, stejně jako grafická výprava knížky, se nezměnily ani u *Pohádek lesní moudrosti II.* (1991). Tentokrát autorova dedikace zní: „*Tuto knihu věnuji svým sestrám a bratrům Nezmarům z Olomouce. Naše životy jsou spjatý neviditelným*

poutem a mnoho let spolu kráčíme po skautské stezce.“ Prostřednictvím smyšlených pohádkových příběhů se opět ocitneme ve světě květeny a její řeč nám lidem připomene, jak těžký je v každé době zápas dobra se zlem, proč mají květiny svůj zajímavý název a mnoho jiného. Také v *Pohádkách lesní moudrosti III.* (1998) oblažil Bohumil Šula mnohé menší i dospělé čtenáře moudrostí lesa – čistou pravdou Matky přírody. Vydavatel Pavel Krajíček – Akela z Jesenické lesní školy, který autora úvodem krátce představil též v předchozích dvou dílech, mu tentokrát věnoval v předmluvě i několik pochvalných a děkovných řádků s tím, že za ně nebude asi rád, protože je skromný. Poděkoval kolegovi instruktorovi jednak samotným vydáním jeho pohádek, jimiž autor – obrazně řečeno – dává čtenářům „*napít ze své studny vědění a moudrosti*“. Děkoval mu za práci v Jesenické lesní škole, kde se na něj mohl vždy a se vším spolehnout, a také za to, že mu „*prosvětloval*“ i dny, kdy „*slunce nesvítilo*“, což činil nejen jako velký odborník, ale i jako skaut a člověk skromný, bezelstný, s nevšední ochotou učinit něco pro druhé bez nároku na odměnu. Kniha vyšla v roce 1991 opět v Tiskárně Křupka Mohelnice.

Vydání *Pohádek lesní moudrosti IV.* s podtitulem *Z arboreta* se autor již nedočkal. Zemřel ve svých 81 letech 2. 11. 2001 v Moravském Berouně. Odcházel pryč ze světa vyrovnán a smířen, neboť jako znalec přírody věděl, že její neúprosné zákony platí i pro něho... Jeho poslední knížka byla vydána v Olomouci v roce 2009 jako připomínka devadesátého výročí založení olomouckého skautingu (1919–2009) a autorových nedožitých devadesátin. Vytiskla ji Tiskárna Repromax s. r.o., Olomouc za finanční podpory Krajského úřadu Olomouc. O vydání tohoto uzavírajícího dílu celého souboru se zasloužili

oldskauti olomouckého junáckého okresu ve spolupráci s Arboretem v Bílé Lhotě (pohádková poučení 4. dílu totiž obsahují příběhy o stromech v tomto parku) a střediskem Junáka ve Velké Bystřici. Vše se dělo s laskavým svolením autorovy dcery MUDr. Zuzany Snášelové. Autorem již dokončený strojepis s očíslovanými pohádkami byl doplněn ještě o dvě chybějící, jejichž rukopis byl zanechán v Arboretu Bílá Lhota a díky jeho dlouholetému správci Bc. S. Hekelemu zachován. Pohádky přepsal do elektronické podoby dávný skaut olomouckého 5. oddílu Ing. Vladivoj Tomek, žijící v Brně, a usnadnil tak manipulaci s textem do jeho konečné podoby. Autorem knižní předmluvy byl tentokrát MUDr. Libor

RNDr. B. Šula (vpravo) na exkurzi s B. Hlůzou.
Zdroj: archiv autorky.

Kvapil – Sír, dlouholetý přítel a instruktor JeLŠ, vzpomínkou přispěli také doc. PhDr. Stanislav Balík, PhD. – Ježek, Lubomír Kantor – Čibiabos z JeLŠ a autorova dcera, olomoucká lékařka MUDr. Zuzana Snášelová. Vedoucí Arboreta Bílá Lhota Bc. Stanislav Hekele – Modřín připomněl osobnost majitele původně zámeckého parku z konce 18. století statkáře Quido Riedla, významného dendrologa, botanika a zahradníka, který dokázal parku svou usilovnou prací v letech 1926–46 vtisknout současnou podobu a vytvořit zde nejen druhově bohatou sbírku stromů, seskupených podle nároků na živiny, klima a půdu, ale citlivou úpravou i esteticky hodnotný park ve francouzsko-anglickém stylu. Majetek byl po válce zkonfiskován a propadl státu, místní národní výbor v obci však neměl prostředky na údržbu, takže park rychle chátral. Nepomohly ani laické opravy. Změnu pro jeho záchranu přinesla až léta, kdy přešel do správy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci (1965). V roce 1969 byl park zásluhou B. Šuly prohlášen chráněným územím.

Dodejme, že zelenými klenoty lesa se v Národním přírodním parku – Arboretu Bílá Lhota u Litovle – mohou jeho návštěvníci těšit od jara do podzimu (sezóna od dubna do října) – včetně zajímavých výstav a nejrůznějších doprovodných programů v hale vstupní budovy (např. hudebních a pěveckých koncertů, výstav plastik, keramiky, obrazů, tematických výstav přírodnin, přednášek v Jízdárně u zámečku apod.). Konají se zde i svačební obřady a řada akcí pro děti. Ke koupí se nabízejí jednoleté rostliny.

Počet jehličnatých a listnatých stromů je v tomto parku přibližně stejný. Kromě dubů, buků, javorů, borovic, tují, cypřišků, bříz anebo lip tu můžeme na ploše necelých tří hektarů najít i vzácné

rostliny z jižní Evropy, Asie, USA, Kanady a Mexika. Celkem se tu nachází asi 300 různých druhů a kultivarů dřevin. Jsou opatřeny popiskami, je však možno vyžádat si i komentovanou prohlídku areálu. Parkem protéká potok překlenutý lávkami, je tu i malý rybníček s labutěmi, jež nenápadně stráží vodník sedící v koruně vrby, ve stínu stromů jsou podél chodníčku citlivě rozmístěny odpočinkové lavičky, najdeme zde i velké herní šachy a řadu dalších zajímavostí.

RNDr. Bohumil Šula se v úvodu své poslední knížky s pohádkami o stromech zmínil blíže také o tomto zdroji své literární inspirace: *„Oficiálně se ten park nazývá Arboretum, ale já mu říkám – sám pro sebe – Park plný pohádek, zkráceně PPP. Není sice nijak velký, postrádá daleké průzory, ale zato jím nemusím procházet kilometry, abych mohl zhlédnout všechno, co v něm roste. Setkávám se tu s jevy zdánlivě stále stejnými. Ve skutečnosti jsou každým rokem v něčem odlišné. Není návštěvy, abych si nevšiml nějaké novoty, byť to byla pouhá drobnost. Pokaždé se poučím o něčem, co jsem buď nevěděl nebo pozapomněl. A vždycky ten svůj park opouštím s dárkem v podobě nějaké pohádky... Je těch pohádek už více než mám prstů na obou rukách! Vítr mi je rozfoukává do éteru a ony se mi rozbíhají po slunečních paprscích, nebo mi jindy plavou v kapkách deště. Některé se mi však vnucují do písmen, patrně ve snaze nezůstat skryté, utajené... Čímž se tedy omlouvám za jejich prozrazení.“* S duchem parku – Kmocháčkem – pak parkem prochází a „sbírá“ v něm pohádkové příběhy...

Od doby vydání poslední knížky RNDr. Bohumila Šuly se v Arboretu Bílá Lhota mnohé změnilo. A stále ještě mění. K lepšímu. Kouzlu objevných pohádkových *Příběhů lesní moudrosti* B. Šuly však jistě ani plynoucí čas neublíží!

Dobře utajený Hanák

PAVEL KONEČNÝ

Na předměstích Olomouce lze nalézt mnoho dokladů o málo známé historii či zapomenutých životních příbězích svérázných a pozoruhodných osobností, které za sebou zanechaly výraznou tvůrčí stopu, jež si rozhodně nezaslouhuje naši nevšímavost a nezájem. Mezi takové určitě patří řepčínský rolník a spontánní neškolený tvůrce Silvestr Hanák. Některá jeho výtvarná díla mají občané Olomouce, procházející rozhraním ulic Břetislavova a Řepčínská, často na očích.

O autorovi reliéfní výzdoby na řadovém domě čp. 40 (č. 38, parc. č. 79) však pravděpodobně nic netuší. Informací o tomto zapomenutém tvůrci je totiž velice málo. Jediným známým zdrojem, kde se o jeho životě můžeme alespoň něco dozvědět, je kratičký medailonek napsaný paní Marií Hanákovou do občasníku Komise městské části Olomouc-Řepčín, nazvaného Řepoviny (Řepčínské noviny) v lednu roku 2015. Malý rozsah této vzácné vzpomínky dovoluje její celou citaci:

„Co také patří k Řepčínu, jsou díla Silvestra Hanáka (nar. 1873, zemřel 1954), syna Josefa Hanáka, rolníka a hospodského z Řepčina. Silvestr Hanák žil se svou rodinou v Řepčínské ulici a měl dvanáct dětí (tři zemřely ještě v dětském věku). Byl to rolník, ale

také všestranný lidový umělec. Maloval obrazy, vzácná je například ‚Hanácká svadba‘, ke které vyřezával i rám. Reliéfy nad vraty a dveřmi domu na Řepčínské ulici vytvářel dokonce ve věku 73 let. Na rodinný hrob vytesal z pískovce hlavu Krista. Vyřezával, maloval, dělal tepané obrázky. Obdivuhodné jsou i jeho plastiky ve dvoře domu, kde žil.“

Skromný text článku doprovází tvůrcův portrét a černobílé fotografie reliéfů zachycující jeho obraz *Hanácká svadba* a také další rozměrná díla ze dvora a vjezdu do statku v Řepčínské ulici, kde Silvestr Hanák žil a tvořil. Zvědavý divák, pátrající po osudu tohoto všestranně aktivního rolníka, se od rodiny (doposud žijící na tomto místě) může dozvědět, že měl ještě dva bratry, že se oženil s Františkou Hanákovou (rozenou Dajčlovou), že se jednalo nejen o neobyčejně pracovitého a tvořivého, ale rovněž sociálně citícího a zbožného člověka, o jehož společenské vážnosti svědčí i členství v Kostelní jednotě v Olomouci Hejčíně-Řepčíně, založené 25. ledna 1925, i stavebního výboru pracujícího na přípravě výstavby chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Hejčíně, kde aktivně působil spolu s akademickým malířem Jano Köhlerem a Ing. Josefem Kšírem, městským stavebním radou a s dalšími významnými

osobnostmi olomouckého veřejného života té doby. Nepochybně to byl výtvarně talentovaný a značně kreativní člověk, který se mohl dát, nebýt zavazující rolnické rodinné tradice, na úspěšnou uměleckou dráhu. Jeho dochovaná díla, ať už sochařská, či malířská, svědčí o vyzrálém originálním výtvarném projevu, který v určitých polohách nese některé rysy amatérismu či respektive formální nedokonalosti zvoleného tématu. Kompozičně i řemeslně jsou však zejména velké formáty reliéfů jako *Robota*, *Panna Marie s anděly* či *Valašská madona* zvládnuty s bravurní jistotou, která ovšem převážně pramení ze skutečnosti, že se jedná o plastické repliky známých obrazů akademických malířů. Například reliéf *Robota*, umístěný na stěně průjezdu ve statku o rozměrech 190 × 337 cm, vychází

Sakrální reliéfní výzdoba dvora domu čp. 40. Zdroj: archiv autora.

kompozičně i v detailech z obrazu malíře Jaroslava Špillara (1869–1917), který po akademických studiích působil a tvořil zejména na milovaném Chodsku. V Domažlicích je také originál jeho obrazu o rozměrech 111 × 182 cm (Silvestr Hanák výjev tedy podstatně zvětšil) uchovávaný ve sbírkách Galerie bratří Špillarů. Předlohou reliéfu *Valašská madona* o rozměrech 147 × 200 cm v zádveři vstupu do domu v Řepčíně potom byl ve své době neobvykle známý a populární obraz malíře Adolfa Liebschera (1857–1919), zpodobňující sv. Josefa s Marií, Ježíškem a s pastýři nesoucími dary v hrozenkovském kroji. Kopie tohoto obrazu Adolfa Liebschera, který se podílel i na výzdobě Národního divadla, je umístěna v cyrilometodějské kapli na vrcholu Radhoště. Originální dílo je zpracováno autorem jako triptych. Silvestr Hanák ve svém reliéfu zpodobnil jen centrální motiv s Madonou, zarámovaný do kruhové kartuše. Je trochu paradoxní, že hanácký spontánní tvůrce zaměřil svou tvůrčí pozornost na dvě tak vzdálené oblasti, na Chodsko a na Valašsko, ale rozhodně to vypovídá o značném kulturním rozhledu a nebývalé šíři jeho zájmů.

Jeho vlastní tvořivost a originalitu, nejen schopnost kopírovat, ale samostatně malovat a kreslit, dokládá jednak malý akvarel s realistickým výjevem řepčinského dvora jeho selské usedlosti o rozměrech 49 × 57,5 cm, uchovávaný rodinou, ale především jeho zřejmě stěžejní obraz, signovaný olej na plátně z roku 1905 o rozměrech 65 × 125 cm s názvem *Hanácká svadba* v autorském vyřezávaném dřevěném secesním rámu s rostlinnými i hanáckými motivy o velikosti 104 × 125 cm. Dle sdělení pamětníků v rodině je muž na voze, oblečený v hanáckém kroji se zelenou vestou, samotný autor, kterému v době dokončení malby bylo 32 roků.

Detail obrazu *Hanácká svadba*. Zdroj: archiv autora.

Dívka sedící na voze před ním, která jako jediná z ženských postav má individualizovanou podobu, je údajně jeho budoucí žena Františka Dajčlová-Hanáková, rovněž z gruntu v Řepčíně.

Umělecké sklony a nadání po Silvestrovi Hanákovi podědil jeho vnuk Jan Sedláček (1925–1996), syn dcery Anny Hanákové, provdané za Jiljího Sedláčka. Jan vystudoval krajinomalbu na zlínské Škole umění, kde v roce 1949 absolvoval, a posléze jako malíř mnoho let úspěšně působil v Olomouci a dosáhl titulu zasloužilý umělec.

Pan Silvestr Hanák bezpochyby patří k těm jedinečným marginálním spontánním tvůrcům, kteří by neměli být zapomenuti neboť představují

vitální vzor pro ostatní a naplňují tak myšlenku, kterou kdysi vyjádřil esejista a spisovatel Josef Jedlička: „*Kultura, která nebude mít svůj korektiv v outsidersch, stagnuje, neboť její míra životnosti je mírou odvahy těchto outsiderů.*“

Pavel Konečný (* 1949) absolvent FF UP, působil jako vedoucí a dramaturg olomouckého Divadla hudby a podějí jako ředitel územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu. Od roku 1972 se zajímá o umění autodidaktů, jejichž autentické výtvarné projevy sbírá.

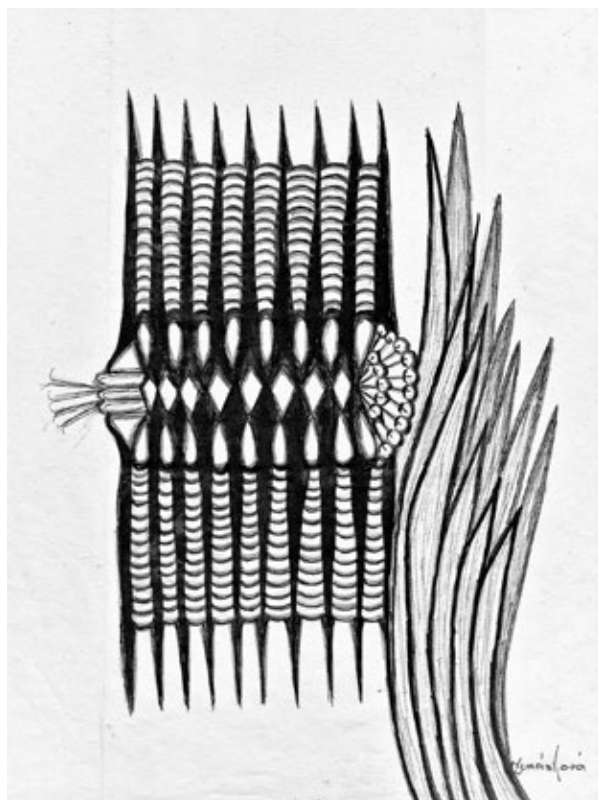
» konecny.p@naz-dva.cz

„Nalezeno na okraji“

PAVEL KONEČNÝ

Výstava ojedinělé sbírky spontánního umění olomouckého sběratele Pavla Konečného představí na jaře v Českém centru v Paříži (18 rue Bonaparte) díla více než dvaceti tvůrců z Čech, Moravy a Slovenska. Mezi nimi i rodačku z Olomouce paní Annu Zemánkovou a malíře Antonína Řeháka ze Svatého Kopečka.

Různé póly originální neškolené tvorby prezentuje výstava sbírky „outsiderského umění“ bývalého ředitele Národního památkového ústavu v Olomouci a dlouholetého dramaturga a vedoucího Divadla hudby Pavla Konečného, který od roku 1972 sbírá díla z periferie výtvarného umění nejen v České republice a zařazuje do ní předměty lidového a naivního umění i díla kategorizovaná jako art brut – umění v původním stavu. Jeho sbírka se rozprostírá od syrových řezb lidových sochařů, naivní malby venkovských a snových idyl, portrétů, kreseb architektury a strojů, včetně fantazijních krajin a halucinačních květin spiritistických médií. V jeho sbírce se objevují také díla tvůrců již známých i na mezinárodní výtvarné scéně (Anna Zemánková, Antonín Řehák, Zbyněk Semerák, Leoš Wertheimer, Václav Beránek, Cecilie Marková, Natalie Schmidtová, Jaroslav Diviš, Marie Kodovská aj.).

Anna Zemánková. Bez názvu, propiska na papíře, 210 × 150 mm, 1977. Zdroj: archiv autora.

**Galerie Českého centra v Paříži
(Rue 18 Bonaparte), 21. 4. – 5. 6. 2022**

Zemánková Anna

(23.8. 1908, Olomouc – 15. 1. 1986 Mníšek pod Brdy, Česká republika)

Narodila se v Olomouci-Hodolanech, kde absolvovala střední školu pro dentisty. V tomto oboru pracovala až do narození dětí. Soustavně začala tvořit až v pozdním věku na základě impulsu synů a tvorba se pro ni stala zdrojem psychického vyrovnání. Své „jitřní kresby“ vytvářela vždy mezi čtvrtou a sedmou hodinou ranní. Jedná se o pastelky, tempery a v nejlepším slova smyslu ženské práce – aplikované háčkování, malování na saténu a posléze i na papíře. Její bohaté dílo je součástí všech světových sbírek art brut, včetně Collection de l' Art Brut v Lausanne či sbírky ABCD v Paříži.

Řehák Antonín

(17. 1. 1902, Sv. Kopeček u Olomouce – 5. 4. 1970, Sv. Kopeček u Olomouce, Česká republika)

Narodil se v rodině tesaře jako nejstarší z devíti sourozenců. Vychodil osm tříd obecné školy. Od malička musel tvrdě pracovat a starat se o mladší bratry. V rozmezí let 1918 až 1928 vystřídal celou řadu různých profesí. Od konce dvacátých let působil ve službách arcibiskupství jako zahradník a pro známou olomouckou firmu „Ander a syn“ upravoval veřejnou zeleň na Svatém Kopečku. Soustavně začal malovat až od roku 1960. Řehák zpodoboval ve svých kresbách a svěžích obrazech básnivě svět, který důvěrně znal a ochraňoval. Je zastoupen v Národopisném muzeu v Praze (ČR), SNG Bratislava (Slovensko). Jeho obrazy byly součástí české expozice na světové výstavě EXPO 1967 v kanadském Montrealu.

Antonín Řehák. Kočka chytající myš, olej na plátně, 40 × 62 cm, okolo 1960. Zdroj: archiv autora.

Cyril Gefing z Pavlovic u Kojetína se stal obětí Akce kulak

PETR JIRÁK

Cyril Gefing se narodil 22. října 1896 v Pavlovicích u Kojetína, kde rovněž vychodil obecnou školu. V roce 1926 se oženil s Josefou Foltýnovou (ročník 1906), dcerou zemědělce z nedalekých Unčic. Měli spolu dcery Anežku (ročník 1928) a Evu (ročník 1931), jež si vzala Tomáše Coufalíka, rolnického syna z Vitčic. Její starší sestra se provdala za učitele Františka Exnera.

Cyrilův otec Metoděj Gefing (narozen 9. června 1868 v Klenovicích na Hané) koupil v roce 1912 mlýn v Pavlovicích u Kojetína. Když v roce 1942 zemřel, stal se Cyril vlastníkem mlýna a hospodářské usedlosti s 27,2 hektary polí. Za první republiky byl Cyril nejprve členem lidové a poté agrární strany, obdobně jako jeho otec, který byl dlouhá léta starostou Pavlovic u Kojetína. V éře tzv. třetí republiky (květen 1945 – únor 1948) byl Cyril členem národně socialistické strany.

Nezvyklé příjmení Gefing je zřejmě švédského původu. Můj praděda Cyril Gefing (narozen 2. července 1866 v Klenovicích na Hané) byl starší bratr Metoděje. Jejich otec Rafael (narozen 26. března

1834 v Ivani) byl synem Vincence Gefinga, hostinského a řezníka v Otonovicích. Dále jsem se v genealogickém bádání zatím nedostal, nicméně se traduje, že první Gefing zůstal na Moravě po skončení třicetileté války, protože si zde našel nevěstu.

Akce kulak

Jednalo se o nejrepresivnější součást kolektivizace zemědělství v Československu. Na počátku padesátých let 20. století docházelo za pomoci legislativy, bezpečnostních složek a soudů k nátlaku na soukromé zemědělce, aby vstoupili do kolektivních forem hospodaření, zejména do jednotných zemědělských družstev (JZD). Vrcholem toho byla směrnice ministrů Národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti ze dne 22. října 1951 „o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů“.

Směrnice byla tajná, nikdy nebyla schválena vládou ani neprošla Národním shromážděním, přesto se stala mimořádně závazným předpisem s autoritou celostátního zákona s platností od 1. listopadu 1951. Na jejím základě byla uskutečněna Akce

kulak (slovo ruského původu, používal se i český ekvivalent: „vesnický boháč“). Nejdůležitější úlohu v akci mělo ministerstvo Národní bezpečnosti, které kromě nasazení svých složek určovalo pracovní místo a místo nového pobytu zemědělců.

Akce byla zastavena 18. ledna 1954, kdy politický sekretariát ÚV KSČ schválil zrušení směrnic tří ministrů a následně ministr Národní bezpečnosti akci zastavil. Sekretariát zároveň rozhodl: a/ přesídlené rodiny se nebudou vracet do původního bydliště, b/ stížnosti proti vysídlení mají být odloženy kvůli neporušení zákona.

Velký díl na obrovských křivdách a nezákonnostech měli komunističtí funkcionáři na okresní a místní úrovni, kteří podle libosti určovali, koho označit za kulaka. Násilným vystěhováním bylo od října 1951 do začátku roku 1954 postiženo na čtyři tisíce selských rodin, tedy odhadem okolo 20 tisíc osob.

Oběti akce z okresu Kojetín

Z okresu Kojetín (zanikl v polovině roku 1960) bylo do Akce kulak zahrnuto šest soukromých zemědělců. Josef Bělka (ročník 1903) z Klopotovic, Hugo Hamerle (ročník 1893) a jeho zeť Jan Nesvadba (ročník 1919) z Dobromilic, Alois Hrušák (ročník 1889) z Křenovic, Jan Vaculík (ročník 1900) z Lobodíc a Cyril Gefing z Pavlovic u Kojetína. Každý z nich obhospodařoval 12,5 až 27 hektarů orné půdy.

K prvním pěti zmiňme, že byli na konci roku 1952 odsouzeni podle tehdejších zákonů za sabotáž, případně za ohrožení jednotného hospodářského plánu, k trestům odnětí svobody ve výši od osmi měsíců do dvou let, ke ztrátě občanských práv na tři až pět let, k peněžním pokutám ve výši 10 až 30 tisíc korun a k propadnutí jmění ve prospěch

státu. Kromě toho soud vyslovil doživotní zákaz pobytu. Rodiny Bělky, Hamerleho, Nesvadby a Vaculíka byly přestěhovány do středních Čech, Hrušákově dokonce až do severních Čech (Teplicko).

Hospodaření Cyrila Gefinga

Cyril Gefing vlastnil celkem 27,2 hektaru zemědělské půdy nejlepší bonity. Z toho obhospodařoval 17,8 hektaru, zbytek od roku 1945 pronajímal místním drobným zemědělcům. Na usedlosti pracoval s manželkou i dcerami, v roce 1952 již jen s mladší Evou a jejím manželem. Po válce zaměstnával až do odsunu dva Němce a Němku, do roku 1948 u něho pracoval i Rumun. Až do srpna 1952 zaměstnával Františku Župkovou (ročník 1921), které měsíčně platil tisíc korun, v době vrcholných zemědělských prací jí vyplácel jednorázový příplatek ve výši 500 korun. Navíc za ni platil pojištění, poskytoval jí zdarma stravu a dal jí k dispozici prostor v jednom svém domě (vlastnil celkem tři, žil v č. p. 18), v němž žila spolu s matkou a nemanželskou dcerou. Od září 1952 u něho již nemohla pracovat, poněvadž ji zaměstnával bez souhlasu referátu pracovních sil Okresního národního výboru (ONV) Kojetín.

Ve dnech 14. dubna, 18. června a 26. září 1952 byl Gefing na základě trestního zákona správního (č. 88/1950 Sb.) třikrát potrestán ONV Kojetín. V prvním případě podle paragrafu 62 (přestupek ohrožení daně) a v dalších dvou případech podle paragrafu 88 (přestupky v oboru výživy a zásobování). Celkem byl v těchto případech Gefing odsouzen k peněžitým trestům ve výši 38 500 korun, v případě nedobytnosti k odnětí svobody na 110 dní. Záhy po vynesení třetího trestu se však na Gefinga řítily ještě větší pohroma.

Pavlovice u Kojetína na staré pohlednici. Zdroj: SOkA Přerov.

Trestní oznámení

Dne 30. září 1952 Okresní oddělení Veřejné bezpečnosti Kojetín vypracovalo pro okresní prokuraturu trestní oznámení na Gefinga. Do šesti bodů policisté shrnuli důvody, proč jej označili za pachatele trestného činu „ohrožení zemědělského plánu“, čímž poškodil „veřejný zájem a zásobování“. Pro účely tohoto článku stačí zmínit první tři body. Za prvé v roce 1951 nedodržel osevní plán cukrovky 2,2 hektaru, poněvadž tuto plochu bez souhlasu Místního národního výboru (MNV) Pavlovice u Kojetína osel ječmenem, osev nepřihlásil a sklizenou úrodu použil pro vlastní potřebu. Tím nemohl splnit předepsanou dodávku cukrovky z plánované výměry 5 hektarů. Za druhé odmítl převzít od MNV březí jalovici, kterou měl doplnit

svůj plánovaný stav dojníc, aby tak bylo u něho zajištěno předpokládané splnění dodávky mléka. Dále bylo zmíněno mj. vykořisťování námezdní pracovní síly (Župková).

K údaji, že Gefing neměl do roku 1947 žádné problémy s plněním dodávek, Veřejná bezpečnost uvedla: *„pravděpodobně z toho důvodu, že dodávky byly nízké.“* Ve skutečnosti to bylo tím, že dodávky zemědělských produktů vyměřené soukromým zemědělcům s vyšší výměrou půdy byly nejpozději od roku 1950 neúměrně vysoké. Samotný Gefing během výslechu dne 17. září 1952 uvedl: *„Když splním dodávku obilí, nemohu splnit dodávku vepřového masa a mléka.“* (Rozuměj: kvůli nedostatku jadrných krmiv pro dobytek). V roce 1950 vyměřil ONV Kojetín Gefingovi za nesplnění dodávky

mléka pokutu 20 tisíc korun, o rok později za nesplnění dodávek mléka a masa dokonce pokutu 35 tisíc korun.

Trestní oznámení obsahuje i následující charakteristiky: „[...] sám nikdy nepracoval, jen obcházel svá pole a dalekohledem pozoroval dělníky, zda mu stále pracují. [...] jest jest označen jako typický neplnič a úhlavní odpůrce dnešního zřízení...“

Z výpovědí svědků

Trestní oznámení vycházelo rovněž z výpovědí několika osob. Negativně o Gefingovi vypovídal i Bohumil Brázdil (ročník 1927) a v menší míře Anežka Koutná (ročník 1912), předseda a tajemnice MNV Pavlovice u Kojetína. Jejich výpovědi byly

z velké části podmíněny dobovou atmosférou, zatímco výpověď Jana Přecechtěla (ročník 1904) byla spíše osobní. Přecechtěl, jenž se vyučil mlynářskému řemeslu, si v únoru 1947 pronajal od Gefinga elektrický mlýn. Provedl na něm nutné opravy, na které mu Gefing vůbec nepřispěl. Dne 30. července 1951 bylo mletí na příkaz ONV zastaveno. Na druhé straně Přecechtěl zdůraznil svůj kladný vztah k socializaci vesnice. Gefingovi se údajně vůbec nelíbilo, že se Přecechtěl stal propagátorem kolektivizační zemědělské politiky.

Po Gefingově dodání do vazby Lidového soudu v Kojetíně (10. října 1952) byl vyslechnut Josef Slouka (ročník 1905), samostatný rolník na pětihektarovém hospodářství a zároveň zemědělský

PL 249/52

MNB - Okresní útvar výkonu vazby
Kroměříž

Cj. 163/54 V Kroměříži dne 12.7.1954

Vyrozumění o ~~následku trestu~~ propuštění odsouzeného.

Okresní prokuratura
Kojetín

Gefing Cyril nar. dne 22.10.1896 v Pavlovice
okres Kojetín posledně bytem v Pavlovicích 18 okres Kojetín
byl odsouzen rozsudkem lid.soudu v Kojetíně k trestu 3 měsíce o.s.

Současně připojuji vojenské evidenční doklady: .....
Předložení vojenských evidenčních dokladů nebylo dosaženo.

Shora jmenovaný byl dne 12.7.1954 propuštěn.

Při propuštění uvedl tuto adresu: Pavlovice 18 okres Kojetín
kraj Olomouc. Náklady výkonu trestu činí 1.219.40 Kčs a nejsou hrazeny
poněvadž nebyla vhodná práce.

4. VII. 54

181 č. 131. Vyrozumění o následku trestu - propuštění (číslo) 18-54. Tisk ÚZE Praha.

Zpráva o propuštění
Cyrila Gefinga z vězení.
Zdroj: SOKA Přerov.

referent MNV Pavlovice u Kojetína. Tento si dokonce dovolil Gefinga označit za „dost pohodlného a líknavého, co se týče poměru k práci“. Negativně mluvil o Gefingovi a jeho hospodaření rovněž Josef Křepelka (ročník 1912), zemědělský referent ONV Kojetín.

Slouka se zmínil rovněž o dobrém zdravotním stavu obviněného. To ovšem neodpovídalo realitě, poněvadž Gefingova pracovní schopnost byla omezená. Dne 15. listopadu 1923 byl totiž během loupežného přepadení mlýna postřelen do pravé strany plic (dvojice pachatelů byla v roce 1924 odsouzena k pěti a šesti letům odnětí svobody). Bohužel nemohl čekat, že na to budou brát komunističtí mocipáni zřetel.

Soudní řízení

Ve dnech 9. a 15. prosince 1952 se uskutečnilo před Lidovým soudem v Kojetíně hlavní líčení. Předsedou senátu byl JUDr. Ludvík Kubala, soudci z lidu Josef Mrázek a Františka Mikešová (oba povoláním pomocní dělníci v cukrovaru). Na rozdíl od zmíněných výpovědí z podzimu 1952 mluvilo během líčení ve prospěch Gefinga několik osob, platilo to dokonce i o Josefu Sloukovi. Velmi hezky mluvila o svém bývalém zaměstnavateli rovněž Františka Župková.

Podle rozsudku ze dne 15. prosince 1952 Gefing nedostatečně krmil hovězí a vepřový dobytek, čímž snížil jeho užitkovost. Do konce třetího čtvrtletí 1952 nedodal 671 kg vepřového masa a 3 689 litrů mléka. Neplněním povinností svého povolání spáchal trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu (podle paragrafu 135 odstavce 1, 2 trestního zákona). Byl nepodmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody na šest měsíců

Hrob rodiny Gefingovy na hřbitově v Pavlovicích u Kojetína.
Foto: Petr Jirák.

a k peněžitému trestu 80 tisíc korun (při nedobytnosti k náhradnímu trestu odnětí svobody na dalších šest měsíců). V několika bodech byl zproštěn žaloby, proto nebyl odsouzen za spáchání trestného činu sabotáže (podle paragrafu 85 odstavce 1 trestního zákona).

Po odvolání prokurátora dr. Vladimíra Klan-
ga se konalo 24. března 1953 u Krajského soudu v Olomouci veřejné odvolací líčení. Odvolání prokurátora bylo do výroku o vině a trestu zamítnuto. Krajský soud potvrdil rozhodnutí Lidového soudu v Kojetíně z 15. prosince 1952.

Závěr

Dne 10. dubna 1953 byl Gefing propuštěn z vězení na svobodu. Jeho případ byl ve srovnání s ostatními oběťmi Akce kulak z okresu Kojetín nejméně drastický, protože u něho nebyl vysloven zákaz pobytu v Pavlovicích u Kojetína a ani jeho rodina nebyla vystěhována z obce. Podle dobových archiválií

k Akci kulak se vyskytlo celkem 188 případů, kdy bylo zrušeno původní rozhodnutí o vystěhování. Přesto nelze pochybovat o tom, že rovněž Cyril Gefing byl obětí kolektivizace zemědělství a obecně obětí bezohledné komunistické politiky.

Gefing musel ještě zaplatit peněžní trest a náklady trestního řízení. Po měnové reformě z června 1953 byly tyto sumy vyčísleny ve výši 16 tisíc (místo původních 80 tisíc) a 1 848 korun. Dne 15. června 1953 Okresní prokurátor v Kojetíně rozhodl zrušit své usnesení z 6. října 1952 ve věci zajištění majetku, poněvadž soudní rozsudek nevyslovil u Gefinga propadnutí jmění. Národní správu Gefingova majetku zrušil zemědělský referát ONV Kojetín až koncem roku 1953. Gefing měl do 24. března 1954 splatit zbývající polovinu pokuty (8 tisíc korun). Když se tak nestalo, musel 12. dubna 1954 nastoupit náhradní trest tří měsíců odnětí svobody. Jeho žádost o milost byla 22. května 1954 zamítnuta Lidovým soudem v Kojetíně, který se řídil mj. stanoviskem rady MNV Pavlovice u Kojetína ze dne 11. května 1954. Dne 12. července 1954 byl Gefing propuštěn z vězení v Kroměříži.

Nejistil jsem, kdy přesně Gefing přestal soukromě hospodařit, ale zřejmě to dlouho netrvalo, protože za roky 1953 a 1954 nedodal státu větší množství zemědělských produktů.

V průběhu padesátých let pokračovala kolektivizace zemědělství. Pro nepohodlné soukromé zemědělce se dále používal termín kulak, jenž byl původně vymezen pro stejnojmennou akci z let 1951–1954. V Pavlovicích u Kojetína bylo JZD založeno na konci roku 1955. V roce 1960 prezident Antonín Novotný prohlásil socializaci vesnice za úspěšně ukončenou.

Cyril Gefing, někdejší soukromý zemědělec a mlynář, zemřel v roce 1980. O šest let později zemřela jeho žena Josefa. Soudní rehabilitace Cyrila Gefinga se uskutečnila v průběhu neveřejného zasedání Okresního soudu v Přerově dne 21. února 1991. Rozsudky z 15. prosince 1952 a 24. března 1953 byly prohlášeny za zrušené podle zákona č. 119/90 Sb. o soudní rehabilitaci.

Údaje čerpány zejména z archiválií SOkA Přerov a SOkA Prostějov.

Petr Jiráček (* 1980) je archivář a historik (mj. absolvent archivnictví na FF UP v Olomouci). Od roku 2008 pracuje ve Státním okresním archivu Přerov. Zabývá se především problematikou protinacistického odboje a různými zajímavostmi z regionální historie Střední Moravy.

» p.jirak@pn.archives.cz

O prostějovském Figarovi, navýsost árijském... alias Lazebník germánský

IVAN ŌECH

Náš příběh začíná jednoho listopadového dne roku 1886, kdy se na svět s velkým křikem narodil ve Šternberku chlapec jménem Leopold Bladek. O jeho mládí víme jen tolik, že se vyučil holičem a kadeřníkem a jako dvacetiletý se v roce 1906 odstěhoval do velkého města Prostějova, aby si zde budoval kariéru. Nejprve bydlel na podnájmu u svého šéfa, od kterého později převzal svou první oficínu. Ostatně i život jeho bytného, „holičského mistra a majitele domu“ pana Krista, by zasloužil samostatnou zmínku. Ta by ovšem vyzněla příznivěji než tato. Bydlel tedy u něj v nájmu v malíckém domku ve tehdejší Štěpánské ulici (dnes Týlova). V roce 1912 se oženil s Marií, která stejně jako on nebyla z Prostějova a byla zde služebnou, a postupně se jim narodily dvě dcery, Marie a Gertruda, a jak se zdá, obě se vyučily stejnému řemeslu. Co se týče bydlení s rodinou, vystřídal léty pár dalších adres. Těžko říci, kolik oficín vystřídal, první byla holírna na Poděbradově náměstí, pak převzal holírnu na Žerotínově (dnes Žižkově) náměstí, ale zprávy jsou ty, že největší slávy zažil za působení v domě U modrého lva na Pernštýnském náměstí, kde je dámské kadeřnictví doposud a překonalo od dob

mezi válkami všechny režimy a převraty. Zdá se, že manželství se nevydařilo, a tak v roce 1925 došlo k soudní rozluce a o rok později se kadeřník Bladek ženil s Bertou, rozenou Kuchařovou, české národnosti a dařilo se jim natolik dobře, že bydleli v pěkném domě na Žerotínově náměstí (dnes Žižkově) a později (1934) adoptovali nemanželského syna jeho dcery Marie, Jaroslava.

No a pan mistr je stále v oficíně, obletuje dámy, švitoří s nimi, dělá vodovou, foukanou, tupíruje, lichoťí, přistřihuje, příkyvuje, vodovou, studenou vlnu, americkou trvalou a všechny ty tehdejší módní vymoženosti.

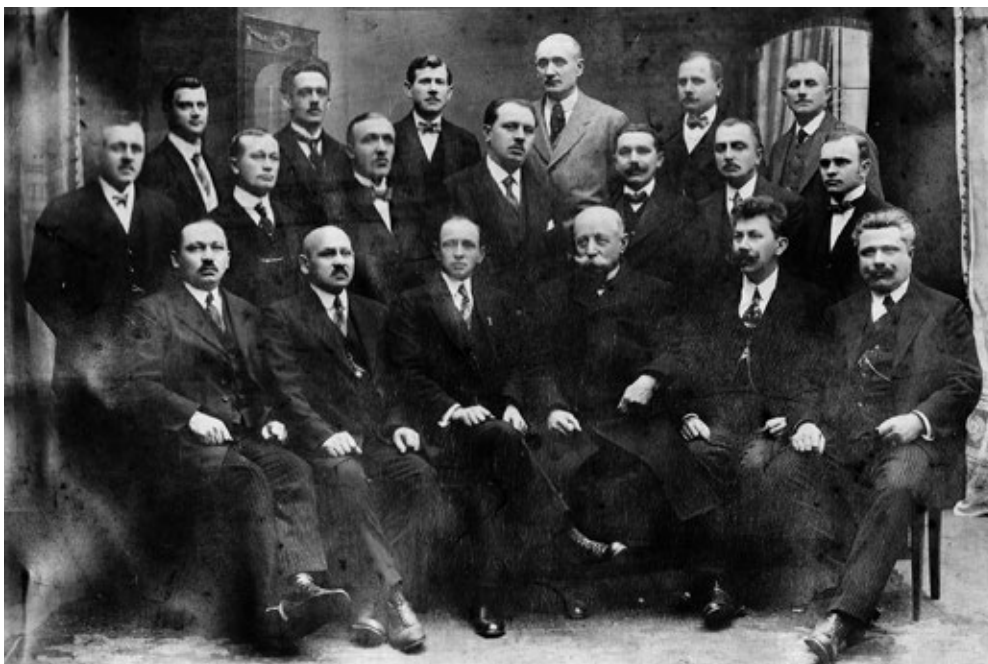
Nicméně nad Československem se smráká. Figaro je už v roce 1938 označen v Hlasech z Hané jako příznivce Konráda Henleina. Nakonec se ocitáme v protektorátu. A jakoby přes noc narostou našemu Figarovi křídla. Pochopitelně ta pravá, árijská. On sám byl německé národnosti a včas pochopil, kam se dát. Nejprve donutí manželku, rozenou Kuchařovou, a tak se z ní stane Němka, a protože Bladková je opravdu málo germánské, změní se v Bladeckovou. A samozřejmě už to není běžná Berta, ale přece BERTHA. No a náš Figaro ví, jak

se otáčet. Nejprve se stane treuhänderem v domě, kde bydlí – patří přece zástupcům méněcenné rasy, a tak je potřeba, aby na hospodaření s nájmý a byty dohlížel někdo „důvěryhodný“, a tím rozhodně Leopold Bladek byl. A byl tak důvěryhodný a u nacistických úřadů zavedený, že se postupně stal správcem dalších 4 židovských domů. Mimo jiné i nejvýstavnějšího domu v „uličkách“ – a sice dřívějšího paláce Veita Ehrenstamma.

Je to zvláštní pocit, představit si úslužného ka-
deřníka, jak obskakuje dámy, opečovává je, baví je, zasypává je lichotkami, švitoří a přizvukuje a pak STRÍH. Ten samý člověk náhle rozhoduje o nich, jejich majetku a na závěr mu v den transportu předávají klíče od svého domova... A odcházejí do míst, odkud většinou nebylo návratu.

Moc mne zajímalo, jak tento odporný kolaborant skončil. Pamětníci jeho činnosti se dnes už dají spočítat na prstech jedné ruky, ale byť jej osobně neznali, vyprávějí, že mezi židovskými spoluobčany šlo o velmi, velmi obávané jméno.

Ale válka se blíží ke konci a „Osud“ přistřihuje árijské perutě. V červenci 1944, když je mu 58 let, musí i onen obstarlý Figaro narukovat, aby bránil tak milovanou Říši. Ještě se v dubnu 1945 stihne vrátit. Jeho činy jej ale dohnaly (jedna známá stará paní vředycky říká, že Pán Bůh peče oplatky) a 10. května 1945 si ve svém bytě v domě vyvražděné židovské rodiny Lustigových prostřelil hlavu. V tichosti a rychlosti je pohřben hned 12. května. Nikoliv ke zdi mezi sebevrahy, ale mezi počestné a slušné lidi. A ku podivu nikoli v noblesní německé části

Holiči, jeden z nich je Leopold Bladek, ale nevíme který.
Zdroj: archiv autora.

Oznámení. Zdroj: archiv autora.

hřbitova, ale v běžné, české. Asi v té části, vyhrazené té „vyšší rase“, nebylo už místo. Jedenáctiletý syn Jaroslav mizí už po měsíci, v červnu 1945, zřejmě ke své biologické matce Marii. Podle nejnovějších zjištění s ní žil až do svého odvodu na základní

vojenskou službu, během které se oženil a přestěhoval do Třince. Trošku paradoxem je, že se pak zřejmě stal „státním zaměstnancem“ československé lidové armády. Pikantní skutečností je to, že v jeho policejní kartě Leopold Bládek pro jistotu nefiguruje. Ona Marie věděla své... Jako otec je uveden její pozdější manžel. A Bertha Bladecková je odvedena do koncentračního tábora pro Němce ve Vrahovicích. Nějak se jí odtud podaří vymluvit (asi už zase česky) a po čase je propuštěna. Ale už nebydlí v domě, kde choť dělal tolik let „důvěrníka“. Už je zase vdova Bladková, samozřejmě Češka. Nicméně měla asi z ostudy kabát, a tak se v roce 1949 z Prostějova odstěhovala do Napajedel. Ale tohle nevelké hnízdo bylo oné nadměrné ostudě, která ji asi provázela, dost malé a po nějaké době odsud Bertha, respektive teď už jen ta obyčejná a fádni postarší Berta, mizí. Snad do Brna, kde vyrůstala...? To už asi dnes nezjistíme. Nejen kvůli věku, ale i kvůli čtyřem magickým písmenům GDPR.

Po nepěkném příběhu zůstaly jako němí svědkové ony domy, mnohdy díky osudu skutečných majitelů dodnes v majetku města, a zapomenutý a opuštěný hrob „Lazebníka árijského“ na městském hřbitově...

Ivan Čech (* 1964), se po pracovní stránce pohyboval celý život v oblasti kultury a sociální péče. Dlouhá léta se zajímá o nejnovější historii a publikuje zejména v oblasti dějin holocaustu, druhého a třetího odboje. Spolupracuje se Židovským muzeem v Praze a Institutem Tereziánské iniciativy, kterým zajišťuje identifikované fotografie obětí holocaustu z Prostějova a okolí pro jejich databáze.

» princip@seznam.cz

Výrobci a obchodníci s liturgickými předměty v Olomouci

Marie Anežka Nedomová

JANA KREJČOVÁ

Článek navazuje na úvodní část příspěvku zveřejněném v *KROKu* v čísle 4/2021. V následujících číslech se dočteme o dalších osobách činných v tomto oboru. Přednost dáváme ženě a zároveň nejstarší firmě působící v Olomouci, a to Marii Anežce Nedomové.

Marie Anežka Nedomová, představená III. řádu sv. Františka a mariánská sodálka, založila firmu M. Nedomová a spol. v Olomouci v roce 1885. Pocházela z Náměště na Hané, kde se v č. p. 6 narodila 27. října 1851. Jejím otcem byl osadník Ignatz Nedoma (zemřel 27. 8. 1890), matkou Amalia, původem Podivínská z Velké Senice (Senice na Hané). Marie (též Marianna či Maria) Nedomová zůstala po celý život svobodná. Byla menší postavy, hlavu měla stále pokrytou šátkem. Podnikala ve svém obchodě na někdejší Wilsonově náměstí (Göringovo, Rudé armády), nyní Dolním náměstí 165/23/ Kapucínská 165/1 v Olomouci. Tento původně gotický měšťanský dům zakoupila v září roku 1895 spolu se svým synovcem P. Alfonsem Pryčem.

Firma M. Nedomové a spol., nejstarší český závod toho druhu na Moravě, začínala s kostelním prádlem a náčiním a s devocionáliemi.

Čím se zakladatelka M. Nedomová zabývala

v časném mládí, kde působila a co jí vedlo k jejímu podnikání, nevíme. Koncesi k prodeji svatých obrázků, růženců a podobného zboží dostala 14. srpna 1885, kdy jí bylo již 34 let. Zanedlouho začala nabízet svůj „*hojně zásobený obchod, kde dostati lze kalendáře, modlitební knihy, obrázky i obrazy a sošky svatých, kropenky, kříže, růžence atd., jakož i všechny u P. Pl. Mathona v Brně vydané spisy a noviny*“. Z velké části byly svaté obrázky z její produkce jen monochromní. Sama je netiskla, povětšinou využila možnosti jejich nákupu od jiných firem a nechala je doplnit o přítisk potřebných textů a název svého závodu na jejich rubové straně.

V roce 1887 doporučovala sklad s náboženskými předměty všeho druhu, upozorňovala, že stále má na skladě „*Pařížské sochy mariánské*“, a sice od nejmenší vysoké 40 cm až do výše 1,5 metru, nabízela kostelní prádlo a vzácné krajky k albám a rochetám a již tehdy přijímala též korporály a jiné textilie k jejich čištění a leštění. O něco později svůj sortiment rozšířila o obrazy svatých v rámech i nerámovaných, o sochy P. Marie Lurdské, Nejsvětějšího Srdce Páně, o řezbářsky zpracované kříže a o malé kovové kříže z mosazi, niklu, stříbra, určených na postavení nebo k zavěšení,

o různě všech barev a cen a o modlitební knihy v různých vazbách až po ty nejhonosnější. V nabídce měla i velký výběr obrázků pro děti a památky na první sv. zpověď a sv. přijímání.

Snad od počátku jejího podnikání sloužil její obchod i členům III. řádu sv. Františka a mariánským ctitelům, kteří často organizovali poutě na různá místa. V takovém případě byly u M. Nedomové soustředěny potřebné informace, zájemci o poutě se u ní přihlašovali a pak si zase u ní vyzvedávali jízděnky, poutní písně apod.

V roce 1890 vydala ke svátku sv. Josefa obrázky tohoto světce s modlitbou v roce 1888 blahoslaveného P. Klementa Dvořáka-Hofbauera a desaterem pravidel katolického vychování. Na sjezdu III. řádu sv. Františka na Velehradě v červenci 1900 byla zvolena do jeho výboru. Zanedlouho byla napadena olomouckým *Pozorem*, že zprostředkovává ženám místo kuchařek na farách. Je pravda, že kněží patřili k jejím stěžejním zákazníkům. Také je pravda, že je lehké někoho očernit

a obtížné se od nespravedlivé pomluvy očistit. Další nepříjemnost ji potkala 19. října 1894, kdy jí byla neznámými pachateli ukradena krabice obsahující sochu Panny Marie, dva kovové svícny, modlitební knihu a tři tucty růženců v hodnotě celkem 17 florinů.

Koncem května 1901 byla v residenci Msgre. Jana Weinlicha otevřena výstava kostelních paramentů. Svůj stoleček si tam směla postavit pouze jedna česká firma, a to pouze s takovými výrobky, které by nekonkurovaly vystavovatelům z Vídně. Vybranou firmou byla M. Nedomová. Výrobky českých paramentářů M. Nedomové a Josefa Neškudly byly posléze vystaveny v prodejně na Dolním náměstí. Podobné výstavy s volným vstupem se pak u ní konaly i v letech 1904 a 1905.

Výrobky pocházející od M. Nedomové se ve velké většině nepodaří dohledat. Víme, že např. v roce 1902 zakoupil sochu sv. Antonína za 88 zl. řádový kostel sv. Josefa ve Fulneku. V roce 1903 inzeroval její obchod devocionáliemi a paramenty rozšířenou nabídku, z níž je zřejmé, že obchodovala se sochami pocházejícími z Francie a z Mayerova uměleckého závodu v Mnichově (München) a také s kříži dovezenými ze St. Ulrichu (Val Garden) z Tyrolska. Dále nabízela široký sortiment obrázků ke svaté zpovědi, přijímání a biřmování a smuteční obrázky z vlastní i dodavatelské produkce. Na paramenta měla svou dílnu, která zajišťovala i jejich opravy, dále prováděla pozlacení kovového bohoslužebného náčiní. Souběžně již ve své nabídce

Reklamní tabulka. Foto: archiv autorky.

měla zařazeny i kostelní, spolkové i školní prapory, korouhve a baldachýny, prováděné dle přání z laciných nebo naopak nákladných látek. Svým odběratelům dodala již stovky rouch a praporů.

Na výrobu mešních rouch a oltářních příkrývek získala koncesi 4. dubna 1904. Tehdy část prostor pronajímala Drogerii a závodu voňavkářskému u Červeného raka F. Martinka a v tomtéž roce přikročila k úpravě čelního průčelí domu č. 165/23 Janem Valihřachem nebo Karlem Starým (údaje se liší). Ve zvláštní obrazárně zavedené v roce 1905 vystavovala nejen obrazy, ale i rámy, sochy a kříže a před Vánoce se připomínala s betlémy zhotovených ze dřeva či z jiných materiálů.

Ideální polovinu domu nechala v lednu 1906 přepsat na své neteře Eleonoru, Magdalenu a Kunhutu Pryčovy. Poslední dvě jmenované, Magdalenu a Kunhutu, přibrala jako společnice do firmy k 1. červnu 1908. Do obchodního rejstříku byl závod zapsán jako M. Nedomová a spol. – M. Nedoma & Co.

V prodejně M. Nedomové zákazníci dostali také zcela čisté voskové svíce od firmy V. Zbořil a syn, první moravská továrna na voskové zboží a svíčky v Bystřici pod Hostýnem. Kokosové koberce se poprvé v nabídce objevují v roce 1910, dále majitelky pořídily americké stroje na tamburované vyšívání (s froté efektem) a poprvé přiznaly, že distribuují svaté obrázky pocházející z uměleckého nakladatelství Josefa Müllera z Mnichova. Později avizovaly, že obrázky k sv. přijímání mají od všech nakladatelů, a to v původní, tj. nákupní ceně. Speciální nabídky závod směřoval k novokněžím u příležitosti jejich primici. Na podzim 1912 se konala v Katolickém domě (tj. v novém sídle na nynější třídě 1.

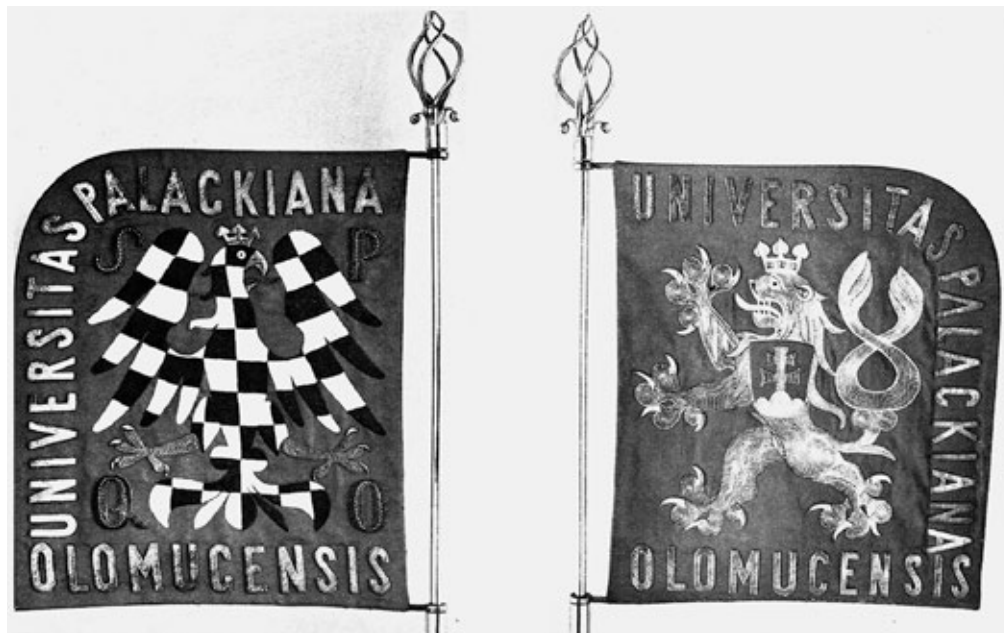
máje 832/16) výstava výšivek z dílen v Chrastru u Chrudimi a výrobků od paramentních firem M. Nedomové a Františka Stadníka. V té době závod M. Nedomové dodal bouzovské *Omladině* spolkový prapor. Olomoucký ženský spolek v roce 1913 vyslal M. Nedomovou na VII. všeobecný sjezd katolíků československých do Kolína, kde za spolek pronesla zdravici. To už vedla i obchod s papírnickými potřebami. Když Mariánská družina bohoslovců v Olomouci vydala barvotiskové obrázky Jana Sarkandera k výročí jeho blahoslavení (žil 1576–1620, blahoslaven 1860, svatořečen 1995), dostala výsadu výhradního prodeje firma M. Nedomová a spol. v Olomouci. I po vypuknutí první světové války svůj sortiment rozšiřovala o prodej kalendářů (*Stráž Moravy, Kalendář Matice C. M. a Křesťanská rodina*), před Velikonoce nabízela sošky Vzkříšení, paškály a lampy do Božího hrobu, na plátně napnuté olejotisky i malované oltářní obrazy a postní obrazy na zahalení oltářů po postní dobu, a to „v uměleckém provedení“. Odkud toto zboží pocházelo, nevíme. Pro májové pobožnosti inzerovala sochy P. Marie a sochy Nejsvětějšího Srdce Páně pro měsíc červen, k těmto pobožnostem nabízela i modlitební knihy. Po rekvizici kovů, ale i kostelních svícňů, se M. Nedomová přeorientovala na prodej dřevěných svícňů v různém a levném provedení. Již nějaký čas nabízela i breviáře, mešní propria a jiné. Tabulky s obrazem B. Srdce Páně a nápisem: „*Požehnám domu, ve kterém obraz mého srdce bude vystaven a uctíván,*“ si nechala od roku 1917 posílat z rakouského Innsbrucku. Ke konci války inzerátem potvrdila, že textilie, tj. kostelní paramenta, baldachýny, korouhve i prapory zhotovuje ve vlastní dílně. Před prvními svobodnými

Vánoce nabízela pro domácnosti jako vánoční dárky Ježíška v jesličkách s hudbou nebo bez hudby, papírové betlémy, vánoční obrázky, obrazy v rámech a jiné vhodné náboženské předměty. S novou republikou přišla i doba, kdy si nově založené spolky pořizovaly své prapory a s objednávkami se obracely na firmu M. Nedomové. V roce 1921 opravila její firma křížovou cestu z majetku kostela sv. Martina v Jezernici a další zastavení křížové cesty dodala do kostela sv. Jakuba Většího v Ježově (okr. Hodonín). Dne 11. září 1922 byla v obchodě M. Nedomové vyloupena ohnivzdorná pokladna.

Žádost o přiznání místní potřeby knihkupecké koncese jí byla na schůzi městského zastupitelstva 19. května 1925 zamítnuta, teprve koncem roku jí byl povolen prodej náboženské literatury. V tomtéž

roce dodala do Rohatce sochu sv. Františka, která údajně byla „mistrným dílem“. Jedním z jejích mála známých spolupracovníků byl Jano Köhler, ke vzájemné spolupráci došlo v letech 1929 a 1930, kdy mistr navrhl čtyři hedvábné ornáty hedvábím a zlatem vyšité, tj. červený, fialový a posléze i zelený a bílý, určené pro kostel sv. Cyrila a Metoděje v Prostějově. V roce 1930 byla M. Nedomová, dlouholetá členka olomouckého terciářského spolku Útulna sv. Alžběty, zvolena jeho místopředsdkyní. Nicméně ve svém oboru nepolevovala, např. Republikánskému dorostu z Litovelska dodala (1932) umělecky řešený spolkový prapor a další pro Skopalíkův sbor Selských jízd do Záhlinic (okr. Kroměříž). V roce 1932 její koncese zněla: „*obchod kostelními paramenty a veškerým zařízením pro kostely jakéhokoliv druhu, prodej mešních a oltářních rouch*

Univerzitní standarta. Převzato z publikace Šantavý, František – Hošek, Emil: *Organizace, pečeti a insignie Olomoucké univerzity v letech 1573/1973*. Olomouc, Univerzita Palackého 1980, příl. 37.

jakož i umělých květin". V pokročilém věku ještě dohlížela na výrobu praporu pro neuvedený spolek či kostel v Telči zrovna jako na opravu podstavce a polychromování barokní sochy bl. Jana Sarkandera, darovanou v roce 1937 Annou Spurnou kostelu sv. Mořice v Olomouci (socha je tam doposud).

Patrně se M. A. Nedomová těšila dobrému zdraví, v seznamu hostů v lázních je uvedena jen k roku 1907, a to v Luhačovicích. Ke konci svého života předala svůj závod neteři Kunhutě Bergmannové, rozené Pryčové. Zemřela doma na sešlost věkem 12. června 1939, dožila se 88 roků. Pohřbena byla 14. června 1939 do rodinného hrobu na olomouckém ústředním hřbitově, oddíl VI, místo 5. Její úmrtí s úctou vzpomnělo např. Grémium knihkupců a nakladatelů v Olomouci. Za života ji antiklerikální tisk nazýval „náčelnicí náboženských řádů Olomouci“ a rovněž „hlavou všech ženských řádů a růženečkářských bratrstev“. Ale její rozmach byl obdivuhodný, už ve svých počátcích se mohla vykazovat stovkami pochvalných uznání od svých zákazníků a její klientela byla široká stejně jako její společenská a charitativní činnost. Byla např. členkou a stálou podporovatelkou Ústavu hraběte Pöttinga. Její zásluhy ve sbírkové činnosti byly vyzvednuty na valné hromadě v roce 1900 založené Cyrillo-Methodějské Matice školské v Olomouci. Vždy se podílela na pomoci potřebným. Finančně podpořila rovněž víceúčelové azylové zařízení nazvané Domov bl. Anežky České (umístěné v budově dnešní Charity Olomouc, Wurmova č. o. 5). Českému čtenářsko-pěveckému spolku v Hněvotíně darovala v roce 1892 obraz sv. Václava, přispěla na chrám Narození Marie Panny v Pržně (1893), na zamýšlenou Českou katolickou

Gobelín z Domova bl. Anežky České. Zdroj: archiv Martina Kučery.

universitu na Moravě, na stavbu kostela sv. Floriana v Roštění u Holešova a na české gymnázium v Zábřehu (1894). Finančně podpořila pohořelé v Líšné (okr. Přerov, 1895) a o rok později též ohněm postižené ve Valašských Kloboukách, kterým zaslala modlitební knihy, růžence a obrazy. Nástěnný kříž poskytla Dobročinnému komitétu dam (1900). Od roku 1903 finančně podporovala Jednotu sv. Metoděje ve Vídni, u příležitosti Vánoc obdarovala chudé děti české školy na Úřednické čtvrti, pravidelně přispívala na zakoupení

českého kláštera a kostela ve Vídni. Kostelu sv. Cyrila a Metoděje v Prostějově rozmnožila jeho inventář darem dvou fialových roušek (1907), v dalších letech přispívala Jednotě sv. Metoděje ve Vídni a na Velehradu či na české děti ve Štíttech (1910). Jejím přičiněním byly sebrány a zaslány dvě veliké bedny a čtyři veliké balíky šatstva od různých dárců v Olomouci pro povodní postižené v Polichně (m. č. Luhačovic) a další pomoc stejně postiženým v Kunovicích (1910). Poskytla podporu Okrašlovacímu spolku na Velehradě, v roce 1915 podpořila olomoucké hasiče, kteří si pořizovali motorovou stříkačku. Novinami a knihami obdarovala pacienty chirurgického oddělení olomoucké vojenské nemocnice (1915). O rok později soustřeďovala dary pro italské uprchlíky z jižního Tyrolska, potravinami přispívala Siroťčímu spolku okresu olomouckého a Dobročinnému komitétu dam na stravování a odívání chudých dětí, válečných sirotek a dětí, jejichž otcové byli na bojišti a které navštěvovaly českou obecnou nebo mateřskou školu (1916). Až do konce první světové války finančně vypomáhala českým válečným vdovám a sirotkům. V dalších letech přispěla do stavebního fondu Žerotína (1929) a podpořila Vlastenecký spolek musejní. Zнала se s řadou vynikajících žen, pracujících v různých olomouckých spolicích a sdruženích.

Obdivuhodná byla její činnost také na poli vydavatelském. Začínala se spisy P. Placida Mathona, vydávala a prodávala modlitební knihy a pobožnosti sestavené P. Janem Bloksou. Jejím stěžejním autorem byl P. Alfons Pryč, publikoval u ní nejen P. Ignát Janák, ale i olomoucký právník JUDr. Julius Ambros. Poutní a jiné příležitostné zpěvníky sestavovala sama.

Známy eucharistický spisovatel a básník P. Alfons Pryč, synovec M. Nedomové, se narodil 19. ledna 1866 v Náměšti na Hané v č. 6, na kněze byl vysvěcen 1889, v roce 1936 se stal ředitelem Paramentního spolku v Olomouci, který obdarovával potřebné kostely a kaple bohoslužebnými rouchy a patrně zajišťoval pro tuto činnost i finanční prostředky. Na odpočinku žil v rodinném domě „U Nedomů“. Papežský komoří a čestný kanovník A. Pryč zemřel 19. dubna 1949 v Olomouci.

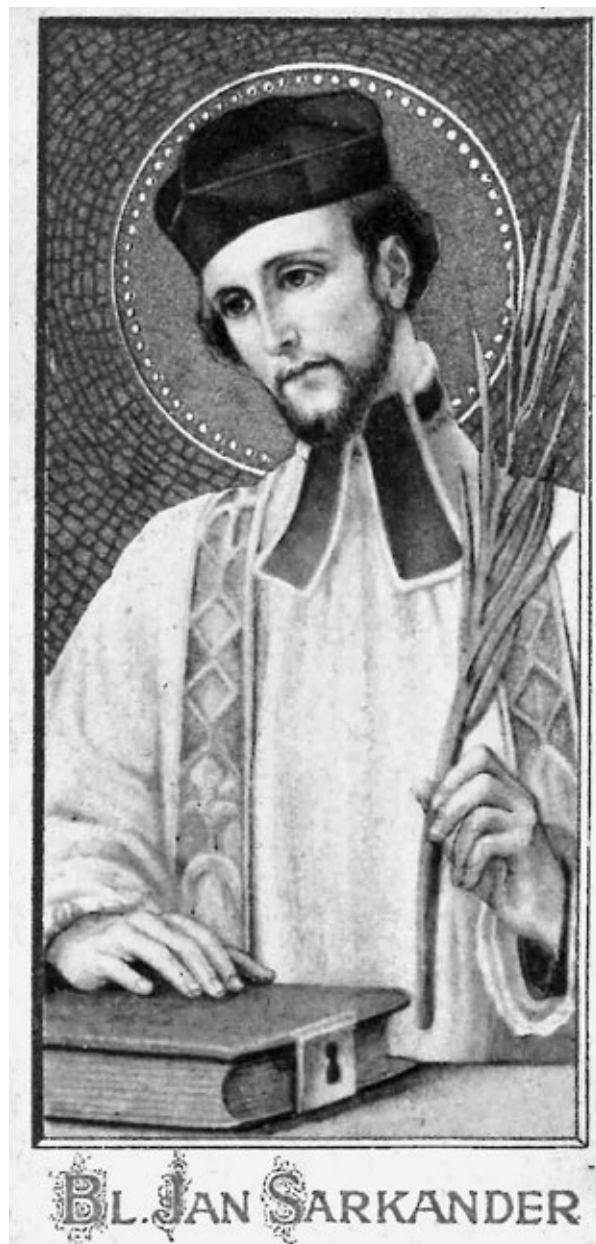
„U Nedomů“ žili rovněž další příbuzní, tj. Jindřich (Hynek) Pryč a pozlacovač Ignác Pryč. Do rodiny mj. ještě patřili P. Metoděj Pryč, narozený 8. ledna 1868 v Náměšti na Hané č. p. 6, vysvěcený na kněze v roce 1891, zemřel 14. března 1932 jako farář ve Valašských Kloboukách. Viktor Pryč byl účetním v Břeclavi, Marie Pryčová dělala hospodyně prelátu Msgre. Vincenci Tesařovi. Eleonora Pryčová byla spoluzakladatelkou firmy M. Nedomové. Vynikala svojí skromností a dobročinností (podporovala Cyrillo-Methodějskou Matici, české bohoslužby a školy ve Vídni, katolíky v Bosně, misie v Bulharsku, dávala na sirotky a slepce apod.). Byla nadšenou vlastenkou a účinně přispívala k probuzení českého ducha v Olomouci. Zemřela 5. ledna 1915 v Olomouci. Neteř M. Nedomové a obchodnice Magdalena Pryčová se narodila 22. července 1875 v Náměšti na Hané a zemřela 4. prosince 1935 v Olomouci. Starosta města Olomouce JUDr. Richard Fischer na ni vzpomínal jako na „uvědomělou ženu českou“.

Úmrtím M. A. Nedomové její závod ještě nezánkl, nadále ho vedla Kunhuta Bergmannová, rozená Pryčová. Narodila se v Náměšti na Hané 5. března 1882 ve stejném domě jako její teta M. Nedomová a všichni shora jmenovaní. Otec

se jmenoval Jindřich, matka Tekla byla sestrou Marie Nedomové. Kunhuta ještě za svobodna koupila v roce 1919 dům na Hrnčířské ulici 124/6. Dne 24. dubna 1921 se v Brodsku u Nezamyslic provdala za tamního občana Jaroslava Bergmanna z č. 205 a spolu si pořídili dům na Lazecké ulici č. o. 29. V katolických kruzích byla známou osobou, členkou III. řádu sv. Františka a angažovala se v Křesťansko-sociálním spolku žen a dívek, byla členkou jeho výboru a místopředsedkyní. Kapitán J. Bergmann pracoval na hospodářské správě I. oddílu dělostřeleckého pluku č. 302. Také on byl bratrem III. řádu, kterému věnoval sochu Královny nebes. Sochu členové nosili na svou pouť na Svatý Kopeček. Pět let po uzavření sňatku se po Olomouci roznesla zpráva, že se provinil proti mravopověstnosti zneužitím děvčátek, což samozřejmě vyvolalo pobouření. Byl odsouzen divizním soudem na tři měsíce těžkého žaláře nepodmíněně a ke ztrátě hodnosti. Po obnovení procesu a přezkoumání svého duševního stavu byl však uznán nepřičetným. Hodnost mu tedy byla vrácena a byl pensionován. Poté již dlouho nežil, pohřben byl 23. ledna 1936.

Na základě inzerátu z roku 1938 si můžeme udělat představu o rozsahu činnosti firmy M. Nedomová a spol., vedené K. Bergmannovou. Vlastnila dílny pro umělecké ruční vyšívání, vyšívání kostelních paramentů a spolkových praporů. Ve velkém výběru prodávala obrazy a rozličné devocionálie. Koncem roku 1939 nechala vytisknout jako svou novoročenku dřevoryt P. Arnošta Hrabala, opus č. 86 /1927

Svatý obrázek, Jan Sarkander, přelom 19. a 20. století, vydáno u Josefa Müllera v Mnichově, v prodeji u M. Nedomové.
Zdroj: archiv autorky.

(Ježíšek klečící mezi hvězdami). V roce 1940 se prezentovala: „M. Nedomová, výroba a sklad kostelních paramentů, Olomouc, Göringovo nám. 23“, koncese zněla: „*Firma M. Nedomová a spol., veřejná obchodní společnost v Olomouci, prodej růženců, křížů, devotonií, svícňů pro domácnost kostely, medailonků, štítků, kropicenek, relikviářů a ostatní náboženské bižuterie všeho druhu*“ a „*výroba mešních rouch, oltářních příkrývek a spolkových praporů (vyšívání zlatem a stříbrem a perlami)*.“

K dlouholetému personálu patřil „stařeček Nemrava“, jehož celé jméno neznáme. V roce 1943 oslavil své 68. narozeniny a nepomýšlel na důchod. Po celý pracovní život, tj. od roku 1910, kdy nastoupil u M. Nedomové, dojížděl vlakem z Náměště na Hané a nikdy nebyl nemocný.

Docela málo víme o zboží, které putovalo z obchodu vedeného K. Bergmannovou do různých kostelů a kaplí. Přesnější obraz by bylo možné získat po studiu jejich inventářů a účtů. Je známé, že do kaple Domova bl. Anežky České darovala oltář snad i se soškami sv. Jana Boska a sv. Františka z Assisi. Na gobelínu umístěném v kapli jsou mezi zakladateli Domova vyšita i tato jména: „*Jar. Bergman(!) s chotí, kapitán. Marie Nedomová a Mag. Pryčová*“. Farní kostel sv. Bartoloměje v Bohuslavicích od K. Bergmannové zakoupil obrazy olomouckého malíře V. Millera z roku 1943, nazvané Sv. Antonín Padovský a Sv. Josef. Je možné, že rovněž prostřednictvím K. Bergmannové byly v roce 1948 do kostela sv. Martina v Jezernici (u Lipníka nad Bečvou) dodány obrazy křížové cesty od téhož autora.

Jak bývalo dobrým zvykem i ona hojně přispívala na dobročinné účely, stejně tak pokračovala i v přijímání přihlášek na poutní zájezdy do Blatnice ke sv. Antoníčkovi, do Staré Vody ke sv. Anně

(ještě v roce 1947), na Hostýn, do Křtin, na Slovensko do Šaštína, na dušičkové, orelské, terciářské či jiné poutě nebo akce pořádané katolickým hnutím a také do Českých Budějovic na slavnostní nastolení oblíbeného olomouckého kněze Mons. ThDr. Josefa Hloucha tamním biskupem (1947).

U firmy M. Nedomová a spol., nástupkyně K. Bergmanová v Olomouci, náměstí Rudé armády č. 23, se v lednu roku 1946 našlo několik pohozených balíků velmi poškozených parament neznámého původu. Některá roucha měla drahocenné vyšivky, ale soupravy nebyly kompletní, patrně šlo o odcizená roucha či přinesená z nějakého válkou zničeného kostela. Všechna paramenta měla být řádně opravena a pokud by se nepřihlásil jejich majitel, měla být podle rozhodnutí konzistoře přidělena kostelům nejvíce poškozeným válkou. Patrně i kvůli práci na tomto nálezu K. Bergmannová hledala děvčata-vyšivačky. Tělesná vada neměla být překážkou, podmínkou k přijetí byly dobré oči, nepotíci se ruce a poctivost.

Národní správa na bývalou firmu M. A. Nedomové byla zavedena v roce 1946. Obnovená olomoucká univerzita si u K. Bergmannové v roce 1947 objednala standartu. Byla provedena podle návrhu arch. Břetislava Štorma a Palackého univerzitě, jak se tenkrát jmenovala, ji věnoval Svaz vysokoškolského studentstva. Do Rychnova u Moravské Třebové dodala na jeden z oltářů nějakou vkusně upravenou novou sochu.

Po znárodnění nastoupilo plánované hospodářství a prodejny s devotoniemi byly postaveny pod dohled okresních a krajských církevních tajemníků. Stará firma M. Nedomové byla přejmenována, nový název zněl: Charita, výrobní distribuční podnik, prodejna čís. 51, Olomouc. Veškerý

pohyb zboží byl kontrolován. V roce 1951 se stalo, že krajský církevní tajemník vrátil na okresní úřad účet za „sukně a límce ministerské“ (správně ministrantské!), protože jejich koupě farářem v Dolním Újezdu (okr. Přerov) nebyla plánována.

Dům na Dolním náměstí 165/23 zůstal v majetku K. Bergmannové až do roku 1961, kdy změnil majitele. Kdy přesně K. Bergmannová svůj závod opustila, nevíme. Její pohřeb se konal 12. května 1970, pohřbena byla do téhož hrobu jako její teta M. A. Nedomová. Na poslední cestě „dobroditelku semináře“ doprovodili bohoslovci.

Charita, výrobní distribuční podnik, prodejna čis. 51, Olomouc

Prodejna, kterou po znárodnění převzala Česká katolická Charita, fungovala se zavedeným sortimentem i nadále. Počínaje 1. červencem 1958 mohla v působnosti olomouckého kraje prodávat devocionálie právě jen tato prodejna. Vedla ji Josefa Smékalová, bytem Olomouc, Kapucínská 116/ 4. Snad od sedmdesátých let minulého století pracovala v prodejně tzv. Charity Otýlie Švehláková (žila 1925–1993), sestra P. Františka Švehláka (žil 1916–1984). V horním patře bydlela Růžena Zavadilová, bývalá služka M. Nedomové. V levé části přízemí pracoval až do sedmdesátých

let minulého století řezbář a štukatér Jaroslav Kubeček, ve dvacátých letech řezbář Jan Novák a ještě před ním František Majvald. Prodejna s devocionáliemi, paramenty a bohoslužebným náčiním vedená pod nepatřičným názvem Charita fungovala do roku 1997, poté si prostory pronajala Unita s.r.o. Po prodeji domu soukromému majiteli si dosavadní vedoucí prodejny Lucia Novotná spolu s manželem Jaroslavem otevřela obchod s podobným sortimentem na Masarykově třídě č. 48 a nazvali ho Chrámová služba. Krátkou dobu (do konce roku 2002) se snažili pokračovat v tradici, kterou v Olomouci zavedla Marie Nedomová. Na ni v Novotných prodejně upomínala tabulka, kterou si nechala vyrobit firmou Herrmann a Poláček v Praze. Sídlo původního závodu M. Nedomové na Dolním náměstí 165/23 zůstalo z vnějšku nezměněno až do rekonstrukce domu v roce 1998. Tehdy byly v domě odkryty dva malované medailony s motivy Apollóna a Marsyase a Apollóna s Dafné, datované památkáři do čtyřicátých let 18. století. Bohužel zároveň při rekonstrukci došlo ke stržení štukových stropů.

Dalším osudem domu se již nebudeme zabývat, můžeme si jen přát, aby na jeho fasádě byla někdy instalována tabulka se vzpomínkou na nejstarší olomoucký paramentářský závod.

Jana Krejčová, výtvarnice, dlouhodobě se zabývá historií církevních objektů a osob především na Libavsku a jeho okolí.

» janakrejcov.a.telier@seznam.cz

Knihovna funguje v provizoriu, chci změnit nedůstojné podmínky

Městskou knihovnu v Přerově jsme navštívili, abychom se podívali, co připravuje její nová ředitelka Edita Hausnerová. Ta nastoupila na počátku letošního roku, přišla ze světa médií a jak sama říká, je ráda, že může věci měnit. Proč to v Přerově bude potřeba, o tom jsme si povídali v následujícím rozhovoru.

Zvenčí je patrné, že sídlíte v historickém objektu, který má svá nejlepší léta za sebou...

Máte pravdu, fungujeme v Přikrylově vile postavené za první republiky na Žerotínově náměstí, kam byla knihovna provizorně umístěna v padesátých letech. Ale jsme tu provizorně i v současnosti. Už existovalo v minulosti několik plánů, kam by se knihovna mohla přestěhovat, ale vždy to ztroskotalo na tom, že ten objekt město nakonec nabídlo někomu jinému. Jsme tudíž stále v prostorách, které jsou naprosto nevyhovující a nesplňují parametry, které by měla mít moderní knihovna ve 21. století. Jak jste si sám všiml, je to tu prostorově velmi malé. Proto hledáme s městem řešení celé situace.

Jak jste s hledáním řešení daleko?

Město Přerov zřídilo v loňském roce pracovní

skupinu, která se usnesla, že nová knihovna by mohla vzniknout formou přístavby ke kinu Hvězda. Teď je otázkou, jak se k záměru postaví politici, radní a nakonec zastupitelé. Kino se nachází naproti velké nákupní galerii v Čechově ulici, která už dneska tvoří centrum města. Je tam velký pohyb lidí a vidím to osobně jako dobrou volbu. Mohli bychom využívat velký kinosál pro přednášky nebo jiné akce. V našich prostorách to samozřejmě není možné, takže si zatím pronajmáme různé sály ve městě. Jenže tam se dost těžko udržuje něco, čemu se říká korporátní identita. Lidé najednou nejsou v knihovně, ale v zasedací místnosti ministerstva zemědělství nebo městského úřadu. A tím knihovna ztrácí cenné body, pouto s uživateli. Musíme hlídat jejich počty kvůli kapacitě, je to zkrátka komplikované. Doufám, že se nám za těch 5-7 let podaří dostat do nových prostor.

Není to moc dlouhá doba?

Je to dlouhá doba, já vím. Jenže dřív než v letošním roce nebude definována veřejná soutěž, pak nás čeká celá řada dalších kroků a my jsme na úplném začátku. Víme, že ve fondech Evropské

unie by pro novou knihovnu peníze byly, ale záleží na tom, co v nejbližších letech ještě utáhne městský rozpočet. Přerov je před stavbou nové radnice, domov pro seniory potřebuje další pavilon, a to je jen krátký výčet místních priorit.

Jak jste se vůbec k práci ředitelky knihovny dostala?

Přihlásila jsem se do výběrového řízení z pozice ředitelky Televize Přerov. Dlouhodobě mě zajímá problematika mediální gramotnosti a právě ta by

měla být nosným tématem českých knihoven pro následující dva roky. Budu tak pokračovat v projektu podpory mediální výchovy na základních školách, který jsem před dvěma lety uvedla v život. Knihovny by neměly být jenom půjčovnami knih. Očekává se od nich participace na komunitním životě i vzdělávání. Jako člověk z venku netrpím profesní slepotou a ze své pozice mám možnost věci měnit. V Březnu – měsíci čtenářů jsme provedli dotazníkové šetření na školách a mezi čtenáři, protože chceme vědět, jaké služby jim vyhovují,

Edita Hausnerová. Foto: Jan Gebauer.

Interiér Městské knihovny v Přerově. Foto: archiv MKP.

nebo naopak proč do knihovny nechodí. Zpětná vazba od veřejnosti i mých kolegů je pro správné rozhodování v otázkách dalšího rozvoje městské knihovny klíčová.

Kromě stěhování, které je běh na dlouhou trať, co máte v plánu pro nejbližší období?

V rámci Přikrylovy vily, kde má přerovská knihovna hlavní zázemí, provádíme aktuálně velký přesun. Sklad knih, který zabírá velkou část přízemí objektu, stěhujeme do prostor bývalé galerie ATRAX. Vědecká knihovna v Olomouci nám

pro tyto účely zapůjčila regály, za což bych chtěla moc poděkovat. Pomalu se nám rýsují další metry čtvereční navíc, které navíc odkryjí původní vitrážová okna, mozaikovou podlahu či krb, jež jsou součástí historické stavby. Bojujeme o každý metr i pro zaměstnance, jež nemají důstojné pracovní zázemí. Začátkem dubna jsem byla v Šumperku, kde mají nové komfortní prostory. S tím se my bohužel nemůžeme srovnávat. A tak pracujeme s tím, co máme a snažíme se najít možnosti, jak za stávajících podmínek zatraktivnit nejen prostory, ale i služby městské knihovny. Chceme pracovat i se zahradou, která kdysi patřila k vile. Z hlediska organizační struktury je na pořadu dne nový útvar, který se bude zabývat propagační knihovny, vzděláváním a projekty. Zatím se to dělalo spíše nahodile, bez jasně definované koncepce a strategie. Aby se knihovna mohla úspěšně rozvíjet, musí dostatečně rychle reagovat na měnící se společnost v kontextu ekonomických, společenských a technologických faktorů. Musí umět reagovat na její poptávku a být dostatečně transparentní.

Tomáš Chalupa

Budova Městské knihovny v Přerově.
Foto: archiv MKP.

Nový vizuální styl MGP

VERONIKA HRBÁČKOVÁ

Je jaro, čas naděje a nového zrození. Také Muzeum a galerie v Prostějově prochází obrodou. Naše muzeum bylo, v kontextu života Prostějova, dlouho vnímáno jako instituce nenápadná. Protože chceme být organizací, kterou stojí za to navštívit, rozhodli jsme se pro modernizaci. Uvnitř muzea, v jeho činnosti, ale zejména v jeho vizuální prezentaci směrem k veřejnosti. Ráda bych vám proto představila dvě novinky. Muzeum a galerie se může pochlubit novým logem a také spouští novou podobu webových stránek.

Nad podobou vizuálního stylu jsme přemýšleli dlouho. Nakonec jsme dospěli k rozhodnutí využít velkého kreativního potenciálu, který máme „přímo před nosem“. V závěru loňského roku jsme oslovili Střední školu designu a módy v Prostějově (SŠDAM) a navázali spolupráci. Soutěže na novou vizuální identitu Muzea a galerie v Prostějově se zúčastnilo přibližně padesát žáků 2. až 4. ročníků a na základě předvýběru pedagogů nám bylo nakonec předloženo čtrnáct různorodých, ale zdařilých a po odborné stránce velmi kvalitních prací. Komise devíti porotců, ve složení zástupců pedagogického sboru SŠDAM, Olomouckého kraje coby zřizovatele, pracovníků muzea a externích

grafiků, vybrala návrh Veroniky Brandecké, studentky 3. ročníku.

V čem je nová podoba loga podle nás výjimečná? Líbila sem nám čistota a jednoduchost grafického provedení, které upoutá a zaujme. Jde o nepřehlédnutelný a na první pohled rozpoznatelný vizuální styl, který s jinými prostějovskými kulturními institucemi nezaměnitelně.

Nový vzhled se ale netýká jen hlavní budovy a instituce jako takové. Do „nového kabátu“ se obléknou i další budovy, které muzeum spravuje. Galerie Špalíček je součástí bývalé židovské čtvrti,

proto jsme symbolicky zvolili modrou a bílou, barvy odkazující ke státu Izrael. Pro hvězdárnu jsme vybrali odstín žluté okrové, která evokuje záři slunce, a pro Červený domek Petra Bezruče jsme nemohli jinak než využít barvu červenou.

Co se webu týče, měli jsme štěstí. Oslovili jsme olomouckého webdesignéra Jana Lakomého, který nám představil uživatelsky přehlednou a především funkční podobu nového webu. Spustit v ostrém provozu a představit veřejnosti jej chceme v průběhu dubna.

Těšíme se na uvedení nového webu muzea, loga a vizuální identity v život a jsme zvědaví na reakce veřejnosti. Chystáme pro vás řadu novinek a věříme, že si k nám cestu najdete, protože Muzeum a galerie v Prostějově má co nabídnout. Sledujete proto náš facebook a web www.muzeumpv.cz

Zeptali jsme se, jak by představili a jak vnímají nové logo jeho autorka Veronika Brandecká, MgA. Jiří Ďuriš a Mgr. David Bartoš, pedagogové Střední školy designu a módy v Prostějově.

Veronika Brandecká, studentka SŠDAM:

„Už od samého počátku vytváření nového logotypu jsem měla jasnou představu, za kterou jsem si pevně stála. V protikladu k dřívějšímu logu jsem chtěla vyzdvihnout podstatu instituce a držet se patkového písma, které je samo sebou honosné a vzbuzuje pocit významu a důležitosti. Poté jsem logotyp odlehčila rozdělením písma a tím dosáhla větší dynamičnosti a současnosti zkratkou MGP. Jsem velmi vděčná, že si porota vybrala můj návrh, za stávající spolupráci s Muzeem a galerií v Prostějově a také konzultace s MgA. Jiřím Ďurišem.“

MgA. Jiří Ďuriš, SŠDAM, multimediální tvorba:
„Nový logotyp Muzea a galerie v Prostějově reflektuje současný trend v grafickém designu, a to nejen v Česku. Tímto logotypem, který sází na výraznou a originální typografii, se posouvá MGP na tzv. „vyšší level“. Mohlo by tak více oslovit mladší generaci.

Nový logotyp musí být ovšem rozšířen i o nový vizuální styl, který začne lépe a aktuálněji komunikovat s potenciálním návštěvníkem. Rozhodně je to krok do „lepší budoucnosti“ a věřím, že MGP tímto logotypem započne cestu k více aktuálním a atraktivním výstavám.“

Mgr. & MgA. David Bartoš, SŠDAM, multimediální tvorba:

„Nové logo Muzea a galerie města Prostějova je průsečíkem dvou aspektů, které reflektuje samotná instituce. Jedná se o odkaz na tradici, kulturu a minulost, kterou muzeum zastupuje, a dále o reflexi doby současné, jež si hledá svého diváka a návštěvníka, ke kterému muzeum promlouvá. Nové logo je tak synekrezi historie, přítomnosti a budoucnosti. Tento ideální výsledek je ke všemu umocněn příběhem, který se skrývá za vznikem loga. Spolupráce Muzea a galerie Prostějov se Střední školou designu a módy funguje jako krásný příklad komunikace dvou veřejných institucí, jejichž cílem je přinášet znalosti a dovednosti z oblasti naší kultury a umění.“

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 2

Výstavy

Čeští vědci a jejich vynálezy

3.–31. 5. 2022 / Galerie Biblio

Expozice karikatur *Čeští vědci a jejich vynálezy* připomíná nejslavnější české vědce prostřednictvím interaktivního prvku, který vyzývá k hledání správného páru vědec–vynález. Velkoformátové panely stručně představují vynálezy, na nichž se podílely badatelské osobnosti AV ČR, mezi nimiž nechybějí vynálezce kontaktních čoček Otto Wichterle, objevitel léků na AIDS Antonín Holý či zakladatel genetiky G. J. Mendel, který v letech 1840–1843 studoval v Olomouci a jehož 200. výročí narození si letos připomínáme.

Výstava je pořádána ve spolupráci s Akademií věd ČR a bude součástí *Olomoucké muzejní noci ve VKOL*. Večer s bohatým programem pro děti i dospělé proběhne v pátek 20. 5. 2022 od 17 do 22 hodin a hlavním tématem akce bude právě výročí Gregora Johanna Mendela.

České vědkyně a jejich přínos nejen české vědě

1. 6. – 31. 7. 2022 / Galerie Biblio

Pod hlavičkou projektu *Otevřená věda* Akademie věd ČR vznikla výstava karikatur českých vědkyň a jejich vědeckých přínosů. V dobách, kdy bylo vzdělání, kvalifikované profesní uplatnění a vědecká kariéra pro ženy něčím bezmála revolučním, se přesto našlo mnoho statečných průkopnic, které uspěly a dokázaly se nesmazatelně zapsat

Studie G. J. Mendela s názvem *Versuche über Pflanzen-Hybriden*. Zdroj: VKOL, sign. 53.947/ 4.

do rozvoje české a světové vědy. Záměrem výstavy je představit tyto české vědkyně a upozornit především mladší generaci na jejich objevy, úspěchy a prvenství. Portréty českých vědkyň nejsou v žádném případě přesnou kopií originálů. Hlavním cílem výstavy je přimět pozorného návštěvníka, aby našel správnou dvojici – vědkyni a její přínos vědě.

Olomoucká muzejní noc ve VKOL

20. 5. 2022 / 17.00–22.00 / hlavní budova VKOL
Vůbec poprvé se VKOL zapojí do *Olomoucké muzejní noci*. Společně s Přírodovědeckou fakultou UPOL chystá bohatý program, jehož hlavním tématem bude 200. výročí narození zakladatele genetiky G. J. Mendela, který v letech 1840–1843 studoval v Olomouci. Celou akci zahájí v 17 hodin přednáška o G. J. Mendelovi v podání doc. Petra Smýkala z katedry botaniky PřF UPOL. Návštěvníci se mohou těšit na ojedinělou ukázkou z historických fondů VKOL, a to na velmi unikátní první vydání přelomového díla genetiky G. J. Mendela – studii s názvem *Versuche über Pflanzen-Hybriden*, kterou přednesl v roce 1865. V Galerii Biblio bude ke zhlédnutí výstava *Čeští vědci a jejich vynálezy* a po celý večer budou probíhat aktivity pro děti s drobnými cenami, workshop pro všechny věkové kategorie pod vedením restaurátorky VKOL, na kterém si zájemci mohou vyrobit deníček, či workshopy pro děti zaměřené na práci s micro:bity – jednoduše programovatelnými mikropočítači pro výuku informatiky. V rámci večera se budou moci registrovat noví čtenáři a bude možné si vypůjčit knihy z volného výběru.

Podrobný program bude zveřejněn na webových stránkách VKOL a knihovním FB profilu.

Povídání o jesenických lesnících za starého mocnářství

8. 6. 2022 / 17.00 / sál volného výběru VKOL
Jména jako Franz Geißler, Julius Micklitz, Adolf Wehrberger, Josef Smetacek či Johann Peschke jsou dnes v oblasti Jeseníků prakticky zcela neznámým pojmem, avšak v dobách, kdy ze stěn shlížela tvář dobrotivého císaře, se jednalo o nanejvýš vážené pány a často také o nadregionálně

uznávané odborníky. Všechny tyto lesníky tělem i duší spojovala oddanost svému revíru a zaměstnavateli, zároveň byl ale každý z nich svébytnou, ba mnohdy velice svéráznou osobností. Zasedněme tedy na chvíli za stoly hájoven a loveckých chat, páni fořti již přicházejí...

Přednášející: Mgr. Matěj Matela, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Jeseničtí lesníci za starého mocnářství. Zdroj: Vlastivědné muzeum Jesenicka.

Semínkovna

v době otevření knihovny / přízemí hlavní budovy VKOL

Sázejte, sklízíte, sdílejte... svobodně, ekologicky a ekonomicky!

Tak jako se v knihovně půjčují knihy, semínkovna nabízí osivo do vaší zahrádky. Tak jako se do knihovny knihy po přečtení vracejí, tak i při sklizni vaší zeleniny myslíte na sdílení sklizených semínek v semínkovně. Semínkovnu nyní najdete také v přízemí hlavní budovy VKOL včetně

doporučené literatury k pěstování semen a ekologickému zahradničení. Více informací o semínkovně a její pravidla naleznete na www.vkol.cz.

Muzeum a galerie v Prostějově

Hlavní budova

nám. T. G. Masaryka 2

Pernštejské ženy a Evropa

1. 4. – 26. 6. 2022

Touha po krásném a dokonalém zevnějšku provází ženy po staletí. Nejinak tomu bylo i v době renesance. Manželky pánů z Pernštejna si finančně mohly dovolit být vskutku reprezentativní. Tato výstava vám přiblíží nejen nádheru a reprezentativnost pernštejských žen, ale i jejich vliv na kulturu a vývoj společnosti tehdejší doby vůbec. MGP se touto výstavou, kterou má zapůjčenou z Východočeského muzea v Pardubicích, zapojuje do oslav Pernštejského roku k 500. výročí zahájení stavby prostějovského zámku. Připojte se k oslavám i vy a navštivte výstavu Pernštejské ženy a Evropa.

Monument. Absolventské práce SŠDAM

13.–28. 5. 2022

Výstava absolventských prací studentů prostějovské Střední školy módy a designu nabídne návštěvníkům ke shlédnutí výtvarné práce rozdílných technik a námětů.

O máku

13. 5. – 11. 9. 2022

Mák byl odjakživa považován za posvátnou a magickou rostlinu, jejíž symbolika se odráží i v lidové tradici. Výstava realizovaná ve spolupráci

s Muzeem Jihovýchodní Moravy ve Zlíně představí návštěvníkům mák jako kulturní plodinu s tisíciletou tradicí. Botanickou a etnografickou část výstavy doplní i část výtvarná v podobě makových obrazů a dekorací Marcely Šimečkové, která je touto plodinou fascinována již od dětství a využívá ji také pro svá originální díla.

Marcela Šimečková, *Makovice*. Foto: Marcela Šimečková.

Absolventi výtvarného oboru ZUŠ Vladimíra Ambrose 3.–26. 6. 2022

Výstava představí absolventské práce studentů výtvarného oboru prostějovské Základní umělecké školy Vladimíra Ambrose.

601. skupina speciálních sil generála Moravce

1. 7. – 4. 9. 2022

Výstava prezentuje činnost 601. skupiny speciálních vojenských sil gen. Moravce, která má svou základnu v Prostějově. Kromě techniky a zajímavých vojenských artefaktů budou moci návštěvníci zhlédnout model vojenského opevnění.

Parohatí a dutorozí

15. 7. – 9. 10. 2022

Sbírku loveckých trofejí, které ze své soukromé sbírky zapůjčil Ing. Jaroslav Šmíd z Kostelan u Kroměříže představí výstava s názvem Parohatí a dutorozí.

Galerie Špalíček

Uprkova 18

Doba železná v srdci Hané

17. 2. – 17. 7. 2022

Archeologické objevy a rekonstrukce nálezových situací z doby, kdy oblast patřila do okruhu kultury lužických popelnicových polí, v tomto období označené platěnickou skupinou, si můžete prohlédnout na výstavě věnované starší době železné (800–450 před n. l.). Téma je atraktivní hlavně z hlediska nových závěrů získaných na základě nejnovějších archeologických výzkumů, které stavi region Prostějovska do centra platěnické skupiny na Moravě. Za poslední léta se na Prostějovsku v Seloutkách a Domamyslicích podařilo objevit

tzv. komorové hroby, ve kterých byli pohřbeni zástupci elit tohoto období. Komorové hroby byly většinou čtvercového půdorysu se stěnami vyloučenými dřevem či kameny a pravděpodobně také s mohylovým násypem. Bohatá byla hrobová výbava sestávající převážně z výrazně zdobených nádob. Přijďte si prohlédnout rekonstrukci hrobky ze Seloutek u Prostějova a také po staletí ukryté drahocenné předměty, které provázely naše předky na jejich poslední pouti.

Výstava byla realizována ve spolupráci s Ústavem archeologické památkové péče Brno (PhDr. Pavel Fojtík), Filozofickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci (Mgr. Martin Golec, Ph.D.) a Mgr. Zuzanou Mírovou (Univerzita Karlova v Praze). V prodeji je publikace shrnující dané téma.

Malovaná nádoba ze Seloutek u Prostějova.

Zdroj: archiv ÚAPP Brno v. v. i.

Návrat domů nežádoucí / Bruno Winter

4. 8. – 30. 10. 2022

Výstava uctí památku prostějovských Židů, kteří byli nuceni přesně před 80 lety nastoupit cestu, z níž nemělo být návratu. Osudy tzv. zmizelých sousedů doplní vzpomínka na místního židovského podnikatele a mecenáše prostějovského muzea Bruno Wintera,

jehož kolekce hodin a hodinových strojků bude na výstavě opět k vidění. Záměr nacistů vymazat židovskou komunitu z paměti se nezdařil. Pomocí osobních předmětů, fotografií, dopisů, fotoreprodukcí děl Isidora Kaufmanna nebo krátkého videa s výpovědí bývalé členky prostějovské židovské obce Michal Maud Beerové, která přežila holocaust, si připomeneme osudy našich dříve narozených spoluobčanů. Výstava je realizována u příležitosti 80. výročí prvních hromadných transportů prostějovských Židů do koncentračních táborů a vznikla ve spolupráci se spolkem Hanácký Jeruzalém.

Červený domek Petra Bezruče

Bezručova 153, Kostelec na Hané

Básník Slezského lidu Petr Bezruč (1867–1958)

duben–říjen pá, so, ne 9:30–12:00 a 13:00–17:00,
V měsíci dubnu jsme zahájili již třetí návštěvníčskou sezónu v Bezručově tzv. Červeném domku. Samotná expozice seznamuje s životním osudem tohoto umělce, jeho dílem a pobytem v Kostelci na Hané. Můžete se těšit na zajímavé akce, které pro vás připravujeme, školy a skupiny se již mohou opět hlásit na komentované prohlídky. Také si můžete půjčovat nové tituly z Bezručovy knihovničky umístěné u vchodu. Sledujte nás na webových stránkách a sociálních sítích. Těšíme se na vás třeba dne 17. 9. na akci *Babí léto s Bezručem*.

Hvězdárna Prostějov

Kolářovy sady 3348

Astronomické oddělení Muzea a galerie v Prostějově nabízí pro veřejnost v úterý, čtvrtek a pátek od 15.00 pravidelná pozorování Slunce. Každé úterý, čtvrtek a pátek také probíhá od 20:30 večerní pozorování. Vše se realizuje pouze v případě bezmračné oblohy.

Kromě pozorování se zájemci mohou jednou měsíčně těšit na odbornou přednášku. Nadšení pro vesmír začíná v dětství. Proto se věnujeme i vzdělávání dětí. Pravidelně realizujeme pohádky, které jsou zaměřeny na témata z astronomie a kosmonautiky, ale i dalších přírodovědných oborů. Kdy můžete se svými ratolestmi na pohádku přijít? Každou středu od 15:30. Nesedí vám termíny programů hvězdárny během týdne? Nevadí, jsme vám k dispozici i některé soboty, kdy nabízíme pozorování Slunce od 16:00 a večerní pozorování od 20:30. Sledujte naše webové stránky a sociální sítě.

Na veškeré akce, pozorování i přednášky rezervace na čísle 606 050 695 nebo 724 013 039. Změna programu vyhrazena.

Vlastivědné muzeum v Olomouci

nám. Republiky 5

Jan Saudek. Průřez celoživotní prací světového českého fotografa

23. 5. – 21. 8. 2022

Jeho fotografie s nezaměnitelným rukopisem si budete moci prohlédnout v rámci nadcházející výstavy Vlastivědného muzea Olomouci, která představuje průřez mistrovou celoživotní prací. Saudek se věnuje převážně ateliérové fotografii, která je pro jeho dílo stěžejní a známá široké veřejnosti. Nejčastějším předmětem fotografií je žena, ženské tělo a vztah ženy a muže. Na výstavě však uvidíte i méně známou tvorbu raných let, kdy se fotograf zabýval spíše tematikou dětství a rodiny. Může tak návštěvníka překvapit svou jemností... Součástí výstavy jsou fotky adjustované a kolorované samotným autorem, který tuto techniku používá od roku 1977.

Podivuhodný svět bezobratlých

27. 5. – 31. 7. 2022

Výstava fotografií Pavla Krásenského, předního Českého makro fotografa, nechá návštěvníky nahlédnout do podivuhodného světa bezobratlých živočichů. Budou tak moci pohlédnout například do očí larv svižníka nebo rozzlobené sršně, uvidí, jaký náklad na sobě nosí mouchy, když na ně padne ranní rosa nebo jak krásná je struktura motýlích křídel. Fotografie vznikaly jak klasickou technikou, tak metodou tzv. skládané fotografie, která umožňuje mnohonásobně zvětšit hloubku ostrosti.

Nová přírodovědná expozice Vlastivědného muzea v Olomouci přivítá nové návštěvníky již v toto léto...

Nová přírodovědná expozice *Od počátku bez konce* dodá dětem a mládeži ucelené informace o přírodovědě základních a středních škol. Ve čtyřech celcích – paleontologii, geologii, botanice a zoologii projedeme ty nejdůležitější přírodní jevy a představíme nejvýznamnější zástupce fosilií, hornin, rostlin, hub a živočichů. K vzhlednutí budou stovky exponátů a celá řada interaktivních prvků. V horní části muzea tak, ve spojení se stávající stálou expozicí *Příroda Olomouckého kraje*, vznikne unikátní přírodovědné patro, kde se návštěvníci lehce zapomenou a stráví mnoho hodin. V obou expozicích se snažíme návštěvníka nejen pobavit a poučit, ale co nejvíce vzbudit hlubší zájem o přírodu a uvědomit si vztahy mezi člověkem a životním prostředím.

Nová zemědělská expozice Vlastivědného muzea v Olomouci v Arboretu v Bílé Lhotě

Nová expozice bude rozdělena na venkovní a vnitřní část, kde venku pod přístřeškem budou

moci návštěvníci shlédnout velké zemědělské stroje, např. secí a žací obilní stroj nebo mlátičku. Ve vnitřní části se bude nacházet menší nářadí a nástroje užívané při rozličných hospodářských činnostech během roku. Výběrově je možno uvést z větších exponátů povříslavačku, stroj na výrobu slaměných povřísel, sloužících jako provazy pro vázání obilí do snopů, nebo fukar na čištění obilí od plev. Mezi menší patří pluhy, plečky nebo ruční nářadí k obdělávání půdy. Po obvodu budou v nikách představeny drobné předměty se vztahem k doplňkovým činnostem při hospodářství, např. včelařství, a rovněž ukázky plodin pěstovaných ve zdejší oblasti...

Bývalý „prasečák“ se tak v létě 2022 promění v novou expozici našeho muzea.

Muzeum Šumperk

Hlavní třída 342/222

Lidová architektura na Šumpersku

Výstavní projekt představí podoby lidové architektury na území bývalého okresu Šumperk, a to zejména prostřednictvím historických fotografií, náčrtů a plánů badatelů, kteří se snažili zmapovat lidovou architekturu tohoto území, ale i prostřednictvím výtvarných děl místních umělců. Stavby, které se v regionu dochovaly dodnes, budou prezentovány i fotografiemi zachycujícími jejich současný stav.

Bývalý okres Šumperk netvoří jeden národopisný region, je spíše územím setkání tří oblastí s různými podobami lidového domu. První je rovinatá jižní část okresu, nazývaná Horní Haná. Domy, které se zde nacházely, se označují jako

hornohanácké a typologicky se řadí k pomoravskému domu. Druhou oblastí je horská a podhorská část Jeseníků, kde vznikl a vyvíjel se jesenícký dům, patřící k východosudetskému typu lidového domu. Na úbočí ležícím na západ od řeky Moravy zasahuje do šumperského okresu okraj oblasti zastavěné domem hřebečského typu, který patří k západomoravskému typu domu.

Věříme, že poznání lidové architektury jako součásti kulturního dědictví může vést k porozumění historii prostředí, ve kterém žijeme, a že může podpořit zájem o záchranu a zachování hodnotných dokladů minulosti.

Výstavu pořádá Vlastivědné muzeum v Šumperku ve spolupráci se Společností Isidora Korge-
ra z. s., NPÚ, ÚOP v Olomouci, a AOPK ČR, Správou CHKO Jeseníky.

Muzeum Šumperk (Hollarova galerie)

Putování za motýly

8. 4. – 26. 6. 2022

Výstava z bohatých zoologických sbírek Vlastivědného muzea v Šumperku představí jedny

z nejkrásnějších zástupců živočišné říše na Zemi – motýly. Preparované exempláře doplní fotografické snímky motýlů ve volné přírodě, které byly pořízeny v různých částech šumperského regionu. Návštěvníci se seznámí s hlavními skupinami těchto živočichů, se stavbou jejich těl, zbarvením křídel a způsobem života. Protože na výstavě zastoupení motýli byli uloveni nejen se sítkou v ruce, ale i objektivem fotoaparátu, budou v Hollarově galerii k vidění i historické a současné fotografické přístroje.

Zachráněné poklady

30. 6. – 11. 9. 2022

Zřejmě každý již někde na poli či v lese viděl člověka hledajícího v zemi pomocí detektoru kovů zajímavé kovové předměty z druhé světové války nebo mince, mnohdy však nalezne nějaký artefakt archeologické povahy. Šumperské muzeum se snaží postihovat fenomén dnešní doby – tzv. detektoring – již od roku 2006. A to jak aktivní formou vlastních archeologických prospekcí na ohrožených lokalitách za pomoci spolupracujících hledačů s detektory kovů, tak formou osvěty a navazování spolupráce, díky které se daří do muzejních sbírek získávat detektorářské nálezy z našeho regionu. Zachráněné kovové artefakty zásadním způsobem obohatily naše znalosti o mladším pravěku a středověku severní Moravy. K vidění budou zejména bronzové a železné šperky, zbraně, různé nástroje a součásti oděvu, také mince a samozřejmě nebudou chybět ani nalezené pravěké bronzové poklady. Na výstavě se také dozvíte, co k hledání s detektorem říkají současné zákony.

Výstavní síň, Muzeum Šumperk

Poklady ze staré knihovny

2. 6. (vernisáž v 17 hodin) – 14. 9. 2022

Ve sbírkovém fondu Vlastivědného muzea v Šumperku a jeho poboček se nachází bohatá kolekce starých tisků. Na výstavě uvidíte vybrané knihy, které jsou zajímavé například svým původem (můžeme u nich doložit jejich majitele) nebo zachovalou původní vazbou. Zastoupeny budou tisky z různých oborů. Naleznete zde knihy s geografickou, filozofickou či náboženskou tematikou. Nevynecháme ani nejstarší rukopisy a tisky nebo rozměrem největší a nejmenší knihy.

Rytířský sál

Zaniklá sídla Moravy a Slezska

1. 4. – 19. 6. 2022

Výstava představí návštěvníkům téma zanikání a mizení sídel (obcí, osad i samot) na území Moravy a Slezska po roce 1945. Stěžejní část výstavy bude věnována procesu zániku sídel v pohraničních oblastech Šumperska, Bruntálska a Jesenicka, k němuž došlo v důsledku vysídlení německého obyvatelstva, ale pozornosti se dostane i dalším

příčinám mizení sídel, např. kvůli těžbě surovin, výstavbě vodních nádrží, hraničnímu pásmu nebo budování vojenských výcvikových prostorů apod. Součástí výstavy bude nejen připomenutí pohnuté historie konce těchto sídel, ale také další vývoj postižených lokalit a jejich současná podoba a funkce v krajině. Mnohá sídla zmizela zcela beze stopy, ale po jiných lze dodnes nalézt v krajině různé artefakty a další pozůstatky. Výstava tak kromě historických okolností neopomíjí ani procesy splývání dříve člověkem obydlených a obhospodávaných lokalit s okolní přírodou. Obvyklý obsah v podobě textových i obrazových materiálů doplní 3D modelace vybraných sakrálních staveb a dvou zaniklých obcí, chybět nebudou ani artefakty pocházející z míst zaniklých sídel a multimediální prvky (interaktivní mapa, animace, videoprojekce). K výstavě bude připraven katalog.

Výstava je výsledkem projektu *Identifikace a trvalá dokumentace kulturní, krajinné a sídelní paměti obce – na příkladu zaniklých sídel Moravy a Slezska*, podpořeného Ministerstvem kultury v rámci programu NAKI II. Řešiteli projektu jsou pracovníci Mendelovy univerzity v Brně, Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR a Masarykovy univerzity ve spolupráci s regionálními muzei.

Evangelíci na Šumpersku

23. 6. (vernisáž v 18 hodin) – 4. 9. 2022

Výstava sleduje kořeny reformační tradice v regionu. Zaměřuje se však především na utváření a působení sborů evangelické církve, české i německé, na dnešním Šumpersku v období od vydání tolerančního patentu dosud a na stavební památky s jejich činností související. Mezi nejznámější patří kaple ve Svěbohově a kostely v Šumperku, Zábřehu,

Hrabové či Písařové. Současně jsou přiblíženy také charakteristické rysy různých forem evangelické zbožnosti, které se na specifické podobě modliteben projevují. Výstava byla poprvé představena v šumperském muzeu v roce 2018 při příležitosti sta let od sjednocení tolerančním patentem povolených českých evangelických církví augsburského a helvétského vyznání v Českobratrskou církev evangelickou a je pořádána ve spolupráci s farními sbory ČCE v Šumperku, Zábřehu a Hrabové.

Muzeum Zábřeh

Žižkova 1

V rukou restaurátora

23. 4. – 5. 6. 2022

Práce muzejního konzervátora nespočívá jen v oprašování sbírkových předmětů v depozitáři. Proto přijďte na výstavu do Muzea Mohelnice zjistit, co všechno jeho činnost skutečně obnáší a kde všude stopy jeho zásahů můžete vidět nebo vnímat. Na vybraných sbírkových předmětech je představen nejen um muzejního konzervátora, ale také mnohem více patrné zásahy restaurátorů, kteří svými kouzly zachraňují to, co konzervace již nedokáže. Vystaveno bude několik desítek sbírkových předmětů, které většinou během posledních 10 let prošly dílnami konzervátorů a restaurátorů, a Vy tak můžete na vlastní oči obdivovat jejich umění.

Grafický kabinet Václava Hollara

Václav Hollar. Krajina a města I.

Václav Hollar (1607, Praha – 1677, Londýn), věhlasný rytec a kreslíř 17. století, svou tvorbou přispěl k rozvoji techniky rytí i leptání do mědi a jako

jeden z mála Čechů své doby ovlivnil výtvarné umění v evropském kontextu. Ve sbírce zábřežského muzea se nachází impozantní kolekce grafických listů tohoto umělce, kterou daroval muzeu milovník a sběratel umění plk. Karel Lukas (1897, Brničko – 1949, Praha) a jež je dodnes řazena k nejrozsáhlejším souborům díla Václava Hollara v České republice. V Hollarově grafické tvorbě můžeme sledovat pestrou škálu námětů. Vedle vedut, zeměpisných plánů a map se intenzivně věnoval také portrétní tvorbě, studiím krojů a oděvů či náboženským, historickým, mytologickým a alegorickým námětům. V jeho uměleckém repertoáru najdeme i precizní práce s přírodní a sepulkrální tematikou.

Ve výstavním prostoru *Grafický kabinet Václava Hollara* se snažíme představit všechny tematické okruhy umělcovy tvorby. Nyní je v prostoru kabinetu instalovaná výstava s názvem *Václav Hollar. Krajina a města I.*, která ukazuje Hollarovy veduty, různé pohledy do krajiny i detailní práce významných stavebních památek.

V prodeji je katalog TEGLOVÁ, P.: Wenceslaus Hollar Bohemus. Šumperk 1997 – za 60 Kč (česká a anglická verze).

Muzeum Mohelnice

Kostelní nám. 938

Stálá expozice

Z dějin Mohelnicka

Expozice oceněná prestižní cenou *Gloria musaealis* za nejlepší expozici roku 2005.

Expozice, která svými historickými předměty, pregnantními texty a nápaditým uměleckým ztvárněním uvádí do dějů, které prožívali naši

předkové. Nejstarší exponáty pocházejí z 11. století, nejmladší dokládají vývoj města na přelomu 20. a 21. století.

Militaria ze sbírky mohelnického muzea

22. 4. – 10. 7. 2022

Výstava bude prezentovat militaria ze sbírky mohelnického muzea – chladné a palné zbraně (zejména vojenské), střelivo a výstroj převážně z 19. století, pocházející především z rakouské (rakousko-uherské) monarchie, a další předměty (knihy, písemnosti, obrazy, medaile, stuhy, upomínkové předměty). V rámci výstavy bude pojednáno o vybraných otázkách z historie vojenství v regionu Mohelnicka, zejména válečných událostech, a budou představeny významné vojenské osobnosti, které navštívily Mohelnici. Pozornost bude věnována i nedalekému hradu Mírovu, někdejší pevnosti, a dvěma někdejšími mohelnickým spolkům – střeleckému spolku a spolku vojenských vysloužilců. Připomenuti budou i dva významní mohelničtí rodáci – důstojníci rakouské (rakousko-uherské) armády: Josef svobodný pán von Fiedler, generál, a Otmar Kovařík-Kleinschmied, důstojník, spisovatel a básník, autor prací o rakouském a rakousko-uherském vojenství. Výstava bude mít samostatnou archeologickou sekci, která bude tvořena archeologickými nálezy ze sbírky mohelnického muzea (zbraně z pravěkých a protohistorických období a zbraně ze středověku).

Malíř František Havelka (1817–1882)

15. 7. (vernisáž v 17 hodin) – 25. 9. 2022

V letošním roce si připomínáme 205 let od narození významného loštického rodáka, malíře Františka Havelky. Současně také uplyne 140 let

od jeho úmrtí. Malířské nadání a talent zdědil po svém otci Janu Havelkovi. František Havelka se věnoval malbě obrazů s náboženskou tematikou, podobiznám nebo historickým námětům. Ve sbírce Havelkova muzea v Lošticích se mimo jiné nachází jím malované střelecké terče nebo cechovní prapore, které budou také na výstavě k vidění.

Památník Adolfa Kašpara v Lošticích

Palackého 343

Expozice Adolfa Kašpara

Expozice představuje ojedinělou kolekci děl malíře a ilustrátora Adolfa Kašpara. V podkroví domu se nachází Mistrův ateliér s autentickým zařízením.

Expozice loštických pohárů / Hrnčířství na Lošticku v proměnách času

Nová expozice, jež vznikla pod záštitou Ministerstva kultury a s podporou města Loštic, představuje ucelenou formou fenomén výroby unikátního druhu keramiky se specifickými puchýřky, která byla vyráběna v průběhu vrcholného středověku a raného novověku pouze v Lošticích a jejich nejbližším okolí. Toto keramické zboží se však proslavilo po celé střední Evropě, loštické poháry známe z celé řady měst i šlechtických sídel daleko za hranicemi severní Moravy.

Evangelíci na Šumpersku

**MUZEUM
ZÁBŘEH**

23. DUBNA - 5. ČERVNA 2022

VSTUPNÉ: PLNÉ 30 Kč, SMLŽENÉ 20 Kč, DĚTI DO 6 LET ZDARMA

VYBRANÉ EXPONÁTY
NA VÝSTAVU ZAPOJILI
SOUKROMÍ SBĚRATELE
A FARNÍ SBORY ČCE
V ŠUMPERKU, ZÁBŘEHU
A HRABOVĚ

www.muzeum-sumperk.cz

MUZEUM v Zábřehu

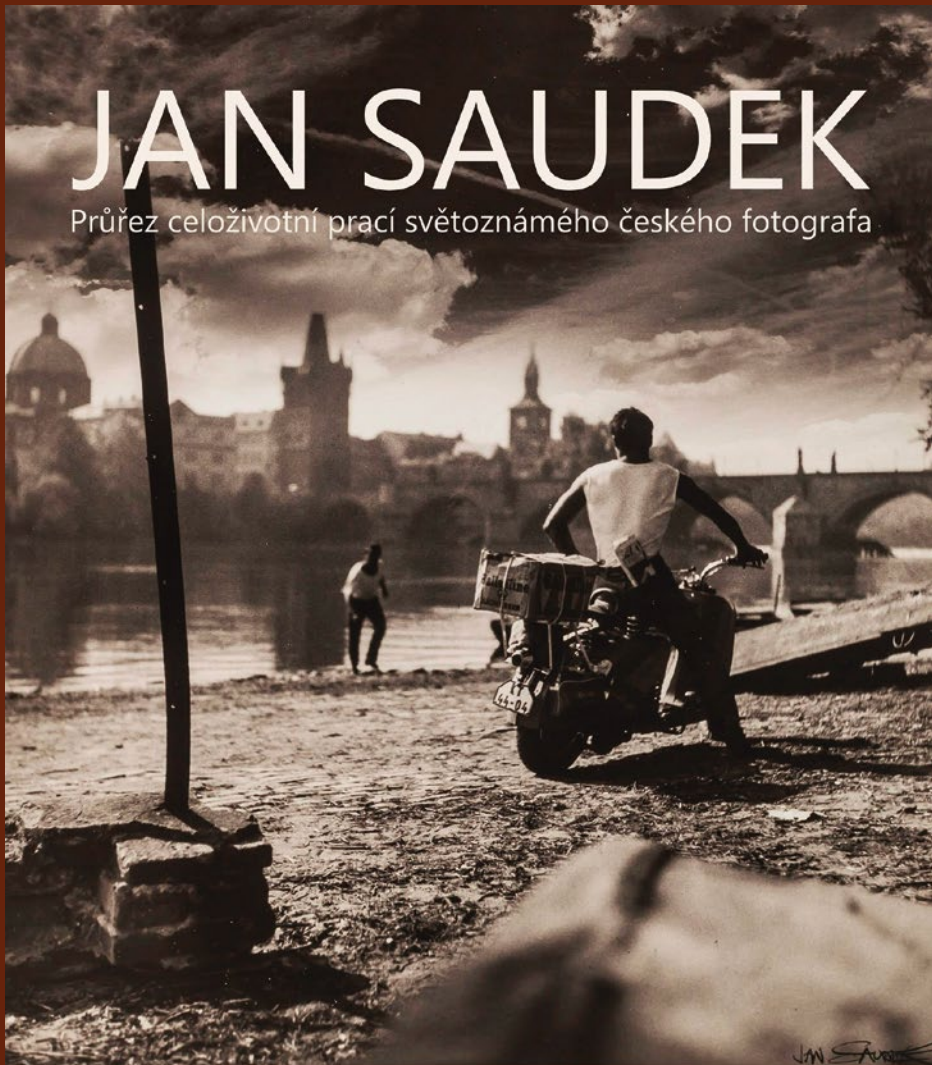

Olomoucký kraj

JAN SAUDEK

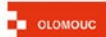
Průřez celoživotní prací světoznámého českého fotografa

23. 5.-21. 8. 2022

Vlastivědné muzeum v Olomouci | Sál sv. Kláry | www.vmo.cz

muzeum
OLOMOUČSKÝ KRAJ

CENTRAL
GALLERY

OLOMOUCKÝ B Report

